

TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK

6.

SZENTI TIBOR – BICSÉRDY GYULA

ÁLLATJELÖLÉSEK

DEBRECENI AGRÁRTUDOMÁNYI EGYETEM
MEZŐGAZDASÁGI FŐISKOLAI KAR
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY

1998

TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK, 6.

* * *

SZENTI TIBOR – BICSÉRDY GYULA

ÁLLATJELÖLÉSEK

TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK

6.

DEBRECENI AGRÁRTUDOMÁNYI EGYETEM
MEZŐGAZDASÁGI FŐISKOLAI KAR
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY

SZENTI TIBOR – BICSÉRDY GYULA

ÁLLATJELÖLÉSEK

1998

© Szentí Tibor, Bicsérdy Gyula, 1998

Lektorálta
Karasszon Dénes

Szerkesztette
Palotás János

A felhasznált német nyelvű szakirodalmat
Bicsérdy Gyula
fordította magyarra

Az ábrákat
az előszóban felsorolt főiskolai hallgatók rajzolták

A fotókat **Szentí Tibor** készítette

ISSN 1215–2552

DATE Mezőgazdasági Főiskolai Kar
Hódmezővásárhely
Felelős kiadó dr. Sinkovics György főigazgató

A 22., 26. d) és 27. a) ábrákat
Koncz Sándor rajzolta

Készült Hódmezővásárhelyen,
a „NORMA” Nyomdász Kft.-ben

**TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ
NÉPRAJZTUDÓS
EMLÉKÉRE**

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető	9
1. A tulajdonjegyek és a tudomány	11
2. A jelölések, bélyegzések vázlatos története	17
3. A tulajdonjegyek körébe tartozó fogalmak	31
4. Az állatok jelölése	58
5. Az égetett bélyegek típusai.....	89
6. Tulajdonjegyek a kommunikációban	94
Irodalomjegyzék	99
Képjegyzék	105
Függelék	109
A becsüjegyzőkönyvek alapján, fajta és testtáj szerint végzett állatjelölések Hódmezővásárhelyen	148
Táblák	159

BEVEZETŐ

Az állattenyésztési, néprajzi szakkönyvekben és a lexikonokban évszázados múltra tekint vissza az állatjelölésekkel, illetve tulajdonjegyekkel foglalkozó szakirodalom. Ebből következik, hogy e tárgyban megannyi értékes tanulmány született már, amelyek eredményeit figyelembe kellett vennünk.

A szerzők még az 1980-as évek elején elhatározták, hogy az Állatorvos-tudományi Egyetem hódmezővásárhelyi Állat-egészségügyi (ma DATE Mezőgazdasági) Főiskolai Karán megkezdik az állatjelölésekkel kapcsolatos szakirodalom összegyűjtését és az eddig még ismeretlen, elsősorban égetett állatbélyegek felkutatását. Ebben a munkába több főiskolai hallgató bekapcsolódott, akik diplomadolgozatuk témájául választották az állatok jelölését. (Itt mondunk köszönetet: Tomasev Marin (1988), Pásztor Zoltán és Harmati István (1989), Borsodi Zsolt és Kovács Eszter (1992) egykori hallgatóinknak.)

Az összegyűjtött újabb égetett állatjelek arról győztek meg bennünket, hogy ezek több szakma számára is értéket képviselnek, és éppen ezért közkinccsé kell őket tennünk. A feldolgozásuk során azt is érzékeltük, hogy tanulmányunkban az eddigi szakirodalomból – az általában megszokottnál valamivel bővebb – idézeteket szükséges kiemelni, s ezzel jelen munkánk részben összefoglalója legyen mindannak, amit az állatjelölésekről, tulajdonjegyekről már ismerünk; részben pedig azok számára, akik e tárggyal ilyen mélységben nem foglalkoztak, könnyebben érthető legyen a bemutatott újabb gyűjtés, ill. a belőlük levont következtetések.

Gyűjtőterületünk kiterjedt az *országban múzeumokban őrzött állatbélyegzők lenyomataira, levéltárak különböző fondjaiban felkutatott, az egyes állatok leírását kísérő rajzolatok, égetett bélyegek pontos másolására, ill. felnagyítására*. Nem vártan sok új, érdekes jel került elő. Amíg Tárkány Szücs Ernő „Eurázsia viszonylatában kb. 10 000 égetett tulajdonjegyet gyűjtött össze [...]”¹, és

¹ Katona I. 1985. 2–3: 377–386.

ebből tanulmányaiban négyezer jelet közölt, nekünk, szűkös lehetőségeink miatt, ennél jóval kevesebbre volt lehetőségünk, de úgy hisszük, hogy gyűjteményünkben e kötetben a legérdekesebb, legfontosabb jelek helyt kaptak.

Kutatásunk arról is meggyőzött bennünket, hogy ezt a munkát nem lehet és nem szabad abbahagyni, hiszen főleg levéltáraink a még közöletlen égetett billogoknak és a különböző állatjelölések leírásának olyan tömegét őrzik, amelyek további értékes adatokat szolgáltatnak majd a velük foglalkozó tudományoknak és belőlük a majdani végső következtetéseket levonó tanulmányoknak.

Hódmezővásárhelyen, 1996 áprilisában

A szerzők

1. A TULAJDONJEGYEK ÉS A TUDOMÁNY

Az állatjelölésekre felhasznált különböző jelek, így a *jószágok égetett bélyegei* is a **tulajdonjegyek** közé tartoznak. Ezek *jogi jelentőségű jelek*, amelyeket az állatokon kívül embereken, tárgyakon, földterületek elhatárolásánál stb. alkalmaztak. Ez a széles körű felhasználási mód jelzi, hogy a velük való foglalkozás már igen korán fölkelte az érdeklődést. „A tulajdonjegy problémája az európai tudományt a XVI. század óta foglalkoztatja. A rendszeres kutatás azonban csak a múlt század elején indult meg, mégpedig egyidőben az írástörténet emlékeinek a feltárásával.”²

A tulajdonjegyek és az egyes írástípusok összehasonlítása abból a szempontból meglehetősen tévesnek bizonyult, mintha bármelyik jel közvetlen elődjét valamelyik ábécében kellene keresnünk, mint ahogy a dolog fordítva sem bizonyítható, hogy ti. a tulajdonjegyekből alakultak volna ki az egyes betűk. Romantikus elképzelések Észak-Európában pl. a tulajdonjegyeket a **rúnairással** igyekeztek összefüggésbe hozni – 1. a) és b) ábra. 1841-ben Magnussen Finn Koppenhágában megjelent munkája az északi népek jelölési módjairól már 1500 tulajdonjegyet tartalmazott.³

A magyar *állathillogok* a külső szemlélőben a székely (magyar) **rovásírás** elemeit vélik fölfedezni (2. ábra). Györffy István írta: „A bilyogok között rovasíráshoz hasonló jegyeket is találunk.”⁴ Tárkány Szücs Ernő fogalmazta: „Feltűnő, hogy néhány jel ismerős a különböző rovasírás rendszerekből [...]” Ugyanakkor például az ún. *daruláb* motívum a mongolok ótörök betűsorában is megtalálható.⁵ Sem az etimológia, sem az összehasonlító történeti kutatások ezt egyértelműen bizonyítani nem tudják. A hasonlóság alapján bármilyen ábrába bármilyen származást „bele lehet álmodni”, de ez még nem bizonyíték. Így egészen távoli és történeti összefüg-

² Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 188.

³ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 188.

⁴ Györffy I. 1927. 3: 116.

⁵ Tárkány Sz. E. 1958. 2: 223.

gést nem mutató jelek is rokoníthatók. Ha a hieroglifikus írásjeleket – 3. a) ábra –, a ciprusi szótagjeleket – 3. b) ábra – vagy a **lineáris B** jeleit – 4. a) és b) ábra – szemléljük, köztük és az égetett állatbillogok jelei között is felfedezhetnénk hasonlóságot.

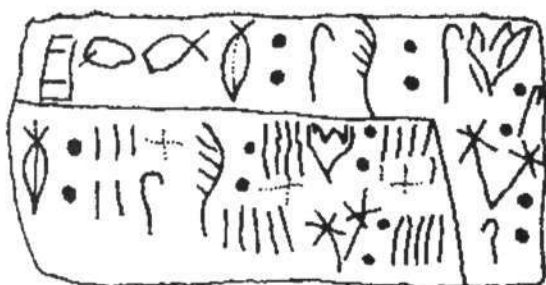
1. a) ábra

1. b) ábra

3	2	1	H	↑	X	4	4
E	E	D	CS	C	B	A	A
Z	0	1	+	X	#	Λ	0
K	K	3	II	H	GY	G	F
7	2	3	D	3	2	0	Λ
P	00	00	NY	N	M	LY	L
M	4	W	X	Y	I	Λ	H
V	U	W	TY	T	SZ	S	R
*	*	V	X	V		Y	H
1000,	100,	50,	10,	5,	4,	3,	2,1
						ZS	Z

2. ábra

3. a) ábra

e	*	e	*	i	*	o	✕	u	✕
ka	⌒	ke	✕	ki	⌒	ko	∧	ku	✕
ta	⌒	to	⌒	ti	↑	to	F	tu	⌒
pa	✕	pe	⌒	pi	✕	po	⌒	pu	⌒
la	∧	le	8	li	⌒	lo	+	lu	⌒
ra	⌒	re	↑	ri	⌒	ro	⌒	ru	⌒
ma	⌒	me	✕	mi	⌒	mo	⌒	mu	✕
na	⌒	ne	⌒	ni	⌒	no	⌒	nu	⌒
ja	⌒					jo	⌒		
wa	⌒	we	⌒	wi	⌒	wo	⌒		
sa	⌒	se	⌒	si	⌒	so	⌒	su	⌒
za	⌒					zo	⌒		
		xe	⌒						

3. b) ábra

4. a) ábra

01	卜	da	30	𠂇	ni	59	𠂇	ta
02	十	ro	31	𠂇	sa	60	𠂇	ra
03	丰	pa	32	𠂇	qo	61	𠂇	o
04	𠂇	te	33	𠂇	ra ₁	62	𠂇	pre
05	𠂇	to	34	𠂇		63	𠂇	
06	𠂇	na	35	𠂇		64	𠂇	
07	𠂇	di	36	𠂇	jo	65	𠂇	fu
08	𠂇	a	37	𠂇	ti	66	𠂇	ta ₁
09	𠂇	se	38	𠂇	e	67	𠂇	ki
10	𠂇	u	39	𠂇	pi	68	𠂇	ro ₁
11	𠂇	po	40	𠂇	wi	69	𠂇	tu
12	𠂇	so	41	𠂇	si	70	𠂇	ko
13	𠂇	me	42	𠂇	wo	71	𠂇	dwo
14	𠂇	do	43	𠂇	ai	72	𠂇	pe
15	𠂇	mo	44	𠂇	ke	73	𠂇	mi
16	𠂇	pa ₁	45	𠂇	de	74	𠂇	ze
17	𠂇	ze	46	𠂇	je	75	𠂇	we
18	𠂇		47	𠂇		76	𠂇	ra ₁
19	𠂇		48	𠂇	nwa	77	𠂇	ka
20	𠂇	zo	49	𠂇		78	𠂇	qe
21	𠂇	qi	50	𠂇	pu	79	𠂇	zu
22	𠂇		51	𠂇	du	80	𠂇	ma
23	𠂇	mu	52	𠂇	no	81	𠂇	ku
24	𠂇	ne	53	𠂇	ri	82	𠂇	
25	𠂇	a ₁	54	𠂇	wa	83	𠂇	
26	𠂇	ru	55	𠂇	nu	84	𠂇	
27	𠂇	re	56	𠂇	pa ₁	85	𠂇	
28	𠂇	i	57	𠂇	ja	86	𠂇	
29	𠂇	pu ₁	58	𠂇	su	87	𠂇	

4. b) ábra

Csorba Csaba más eredeztetést keresett, amikor így fogalmazott: „A tulajdonjelek tömegesen elsőként bizonyára mint mesterjegek és kereskedőjelek tűntek fel. Az, hogy tulajdonjelekből mester-, ill. családjelekből címer váljon a szó teljes értelmében, hosszantartó folyamat. Az eddig ismert anyag arra utal, hogy a családjegy – mesterjegy – polgári címer fejlődési vonal nem kizárólagos. Mindhárom él egymás mellett mindvégig, nem fejlődik pl. minden mesterjegyből címer.”⁶

Tudományos szempontból tehát egyetlen dolgot állíthatunk világosan, mégpedig azt, hogy az emberi szellem közel azonos történelmi időszakban és műveltségi szinten egymástól függetlenül, távoli földrajzi, ill. kultúrkörben is hasonló, sőt közel azonos eredményeket képes létrehozni. Ebből következik, hogy az *emberi kultúra összefügg*, és bizonyíthatóan nem annyira egymásból, mint inkább párhuzamosan fejlődnek ki pl. bizonyos jelek, amelyek azután hol a tulajdon jelölésére, hol pedig az írott ábécé betűire különülnek el. Ez a kulturális folyamat hasonló az emberi evolúcióhoz, melynek során ősi szubhumán főemlősök egyik ága a fejlődés során emberré vált, a másik kihalt, a harmadik pedig a mai ember-szabású majmokat hozta létre. A „gyökér”, az összefüggés vitathatatlan – a tulajdonjelek esetében ez a közös emberi szellem –, de a végtermék már elkülönül.

Számunkra tehát a tulajdonjegek eredetkutatása nem is lehet cél, helyette inkább a vele foglalkozó tudomány fejlődésének vázlatos ismertetése. A kielői egyetem jogtanácsosa, A. L. J. Michelsen 1853-ban Jénában kiadott kötete, majd C. G. Homeyer, a berlini egyetem tanára 1870-ben publikált munkája tartalmazott tulajdonjegeket. E. F. Künszberg 1936-ban közli anyagát, K. K. Ruppel és H. Spruth pedig 1939-ben adta közre. A tulajdonjegek *vagyontárgyakon vannak*, és nincs kapcsolatuk az írással. A tulajdonjegy Tárkány Szücs szerint az emberiség *legrégebbi jogintézménye*.⁷

1940-ben B. A. Ribakov közöl orosz, illetve a Szovjetunió keleti népei által használt tulajdonjegeket. 1955-ben a Mähelä–Henriksson által kiadott mű a finn kutatási eredményeket összegezte,

⁶ Csorba Cs. 1975. 147–148.

⁷ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 188–189.

de olaszok, svájciak, norvégok, osztrákok és mi magyarok is nagy anyagot gyűjtöttünk, ill. adtunk közre.⁸

Mi a helyzet Magyarországon? A XIX. században Sebestyén Gyula kezd gyűjteni, és 1909-ben publikálja. Herman Ottó 1889–1905 közötti gyűjtését az úti naplójában rögzítette. 1888-ból Norvégiából *taránd füljegyeket* tartalmazó táblácskákat hozott magával.⁹

A továbbiakban meg kell említenünk Gunda Bélát, Gubitza Kálmánt, Ecsedi Istvánt, Györffy Istvánt, Nagy-Czirok Lászlót, Szabó Kálmánt, Tálasi Istvánt, Keszi Kovács Lászlót és Pétert, Tárkány Szücs Ernőt, Takács Gyulát, Gráfik Imrét; és még sokan mások voltak e kutatás jeles tudósai, képviselői.

⁸ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 190.

⁹ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 191.

2. A JELÖLÉSEK, BÉLYEGZÉSEK VÁZLATOS TÖRTÉNETE

A jelölések az emberiség ősmúltjába nyúlnak vissza. A legkorábbi fennmaradt tárgyi bizonyítékaink a barlangi ősember korából származnak, amikor a szikla falára jeleket, ábrákat véstek. Az itt bemutatott norvégiai sziklarajz rénszarvasa (5. ábra) például annyira leegyszerűsített, mint a feudalizmus korában használt billogvasak mintázata.

5. ábra

A neolitikumból öröztek meg az ún. **pintaderák** vagy **testpecsételők** – 6. a) és b) ábra. A kialakulásuk értelme vitatható. Nem tudjuk ugyanis, hogy a közösségben a vele *jelölt* ember mivel vált különbbé, mint a többi? Az ősrégészek egy része szerint a pintaderák ornamentikája már értelmes gondolatot közöl, így az írás őstét, az írásjelek elődjét vélük felfedezni bennük. Az írás viszont egyértelműen mágikus tevékenység volt, hiszen a jelek az elszálló-embéri gondolatot rögzítették, „megtestesítették”, és azt tették lehetővé, hogy azt bármikor, bárki, aki a jel értelmét ismerte, felidézhesse. A jel tehát mindig ugyanazt a képzetet, gondolatot hozta vissza, a beavatottak számára félreérthetetlenül. Ebből adódhat, hogy a pintaderával megpecsételt személynek *mágikus hatalma lehetett*.

6. a) ábra

6. b) ábra

Amikor a jelek már nemcsak az ember bőrét ékesítették, hanem tárgyakra, állatokra is ráhelyezték, minden valószínűséggel tulajdont jelöltek, de a mágia itt sem hagyható figyelmen kívül. A jel ugyanis a törzs tagjai számára azt jelentette, hogy ami, aki viseli, az valakinek a tulajdona, tehát mások számára **tabu**, **tilos**, és ennek megszegése következményekkel jár. A jel látványa elég volt a fennálló tiltás betartására. Ismert példát említünk: egyes természeti népeknél, amikor a törzsfőnök elment vadászni, a falu főterén póznára tűzve ott hagyta díszes maszkját. A maszk, mint tiltó jel, őt magát személyesítette meg. A maszk helyette mindent lát, benne ő van jelen, és ellenőrzi, hogy távollétében a fegyelem, ill. a nyugalom megmaradjon.

A *mesterséges jeleknek* – mint tulajdonjegyeknek – a mágikus erejéről szólva Tárkány Szücs Ernő megjegyzi, hogy „[...] egyes primitív népek azért is használtak ilyen jeleket, mert a hozzájuk fűződő, magasabb rendű, mágikus összefüggések következtében a jeleken keresztül a természet veszedelmeitől is megóvhatni vélték jószágaikat, illetőleg a felettük lévő hatalmukat kívánták elismertetni a társadalommal.”¹⁰ Más kérdés, hogy a magyar újkorra ez a szemlélet már ismeretlen volt. „A billeg, ha nem is mágikus erővel, ahogy a primitív népek hiszik, de védte azt a jogi viszonyt, amely egy személy és egy tárgy között fennállott.”¹¹

¹⁰ Tárkány Sz. E. 1958. 2: 211.

¹¹ Tárkány Sz. E. 1958. 2: 211.

Amikor viszont az ember a tulajdonát képező jeleket az állatain kezdte alkalmazni, még élhetett ez a mágikus szemlélet. Amelyik állaton a jel látható, ahhoz a gazdájának **joga** volt, s azt megőrizte számára. Hans Damm melanéziai megfigyeléséről így számolt be: „Ahol az állatok szabadon futkosnak a faluban vagy a közeli bozótban, ott a tulajdonosok tulajdonjeggyel – például fülbevágással – jelölik meg a disznóikat.”¹²

Tárány Szücs Ernő írta: „A tulajdonjegyet az emberiség legrégebb jogi emlékei között tartjuk nyilván. Egyesek pl. tulajdonjegynek tekintik az azili barlangok kavicsköveit is. Megtalálható a megalit sírok kőlapjain, a Korinthos környékén talált négyezer esztendőös fazekakon és cserepeken, Kínában és Egyiptomban, valamint a rómaiak egyes használati tárgyain [...] Európában a XIV. századtól ismert újra.”¹³ Másik munkájában ezt írta: „A jószágokon található jogi jegyek közül a legismertebbek a tulajdonjegyek, amelyekre a legrégebb írásbeli, történeti adat *Hammurabi Kódexében* található (i. e. 18. sz.). Az ókor és a középkor népei (lásd a régi Egyiptomot vagy a *leges barbarorumot*) rendszeresen és következetesen alkalmazták a színes, illetve az égetett jegyeket, valamint a füljegyeket a jószágtulajdon családi vagy személyi megkülönböztetésére.”¹⁴

Szintén Tárány Szücs Ernő fogalmazta: „A jószágok tulajdonjeggyel való megjelölésének a szokása a domestikáció korában alakulhatott ki, amikor az egyes törzsek, nemzetségek az első foglalás bizonyítására már egyébként korábban alkalmazott és elfogadott módon jegyeiket a birtokukban levő jószágra is ráhelyezték. [...] az égetett tulajdonjegyekre vonatkozó első konkrét adatok Egyiptomból származnak; a thébai Ammon-templom fémbélyegzője és az áldozatra szánt marhák megbélyegzését bemutató relief (7. ábra) funkcionális összefüggése kétségtelenül az égetett tulajdonjegyek legkorábbi és már fejlett fokon való előfordulását bizonyítja.”¹⁵

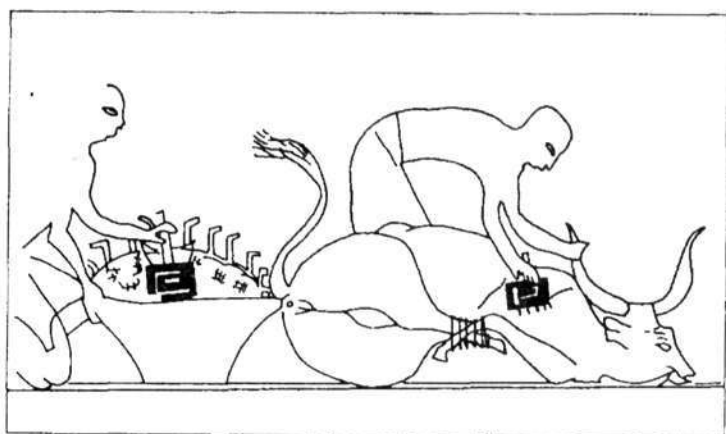
Dr. Karasszon Dénes orvostörténész kötetünk lektori véleménye-

¹² Damm, H. 1961. 247.

¹³ Tárány Sz. E. 1982. 5: 362.

¹⁴ Tárány Sz. E. 1987. 104.

¹⁵ Tárány Sz. E. 1965. 2–3: 194.

7. ábra

nyében írta: „A bélyegzést (*notatio boum*) kezdetben csak a tulajdon megjelölésére használták. Így említi *Columella* is »De re rustica« című híres művében, mely *Fábián József* fordításában magyar nyelvre átültetve is megjelent. Eszerint a csikókat az első kihajtás előtt bélyegzik tüzes vassal. A *preventio* korai emlékeként jelenik meg a bélyegzés az egyik legelső keresztény költő, *Severus Sanctus* híres eclogáinak egyikében. A vers arról szól, hogy a pusztító marhavész megkímélte azokat a szarvasmarhákat, amelyeknek a szent kereszt jelét sütötték a homlokára, míg a pogány pásztor marhái mind egy szálra elpusztultak.

A bélyegzés a tulajdon megjelölése, illetve igazolása mellett mágikus színezetet kapott a kovácsok működése kapcsán, akik a lovak patkójába sütöttek bűvös jeleket; a kitűnő *Froehner* említi állatorvosi történelemkönyvében a rendelkezést, mely ezt megtiltotta.”

A továbbiakban vizsgáljuk meg a magyar tulajdonjegyek, ezen belül pedig az állatjelölések történelmi fejlődését. Mindjárt az első kérdés, amit a téma fölvet az, hogy az állatok jelölését a nyelv- vagy vérrokonainktól örököltük-e?

Csorba Csaba írta: „A magyarsággal rokon finnugor népek körében is megvoltak a tulajdonjegyek (jellegükben geometriku-

sak).¹⁶ Ez azonban még nem bizonyíték arra, hogy a jelölést tőlük vettük át, hiszen a velük való kapcsolat jóval korábban megszakadt, mint ameddig a jelölés ránk maradt szokásának hagyománya visszavezet bennünket.

„A jelenlegi kutatások eredményei tehát minden oldalról kizárni látszanak annak a feltételezésnek a reális alapjait, hogy a magyarok a tulajdon égetéssel való megjelölésnek szokását finnugor együttélés korában ismerték, sőt azt is, hogy ezt a szokást már a honfoglalás idejében széles körben alkalmazták volna.”¹⁷ A megállapításokat a tényekkel ütköztetve, az általunk vizsgált szakirodalomban, Matolesi János 1982-ben közöl egy ábrát, amely hosszú szárú bélyegzővasat mutat be a honfoglalás előtti magyar nép emlékeiből (8. ábra).

8. ábra

László Gyula az ősmagyarok tavaszi termékenységi áldozatáról írta: „Jó előre kiszemelik az áldozatra szánt fehér lovat [...] Megjegyzik, rendszeren fülébe vágják jegyet. Czakó Elemér figyelte meg, hogy a Kolozsvári Testvérek Szent György szobrán a ló fülén bevágás van.”¹⁸

¹⁶ Csorba Cs. 1975. 145.

¹⁷ Tárkány Sz. E. 1987. 9: 44.

¹⁸ László Gy. 1944. 496.

Azt a magyar őskutatás mára igen világosan tisztázta, hogy nyelvi származásunk finnugor, míg tárgyi, szellemi kultúránk jelentős része őstörök eredetű. Ez utóbbi őrizte meg számunkra az állatok esetében az égetett tulajdonjegy alkalmazását, és ez élt tovább a Kárpát-medencébe települt magyarok között, majd kapott megerősítést a török hódoltság során. Ismét Tárkány Szücs Ernőt idézzük:

„[...] az égetett tulajdonjegyek alkalmazásának a szokása nagyjából arról a területről ismert, amely valamikor török hódoltság alatt állott. Etnikailag nézve ez nagyjából az a terület, amelyen az 1241. évi tatárjárás pusztításai után Keletről, Moldvából az országba települő, a kipszak-török nyelvek egyikét beszélő kunok laktak. Az égetett jegy neve ezen a vidéken »bilyog«, »bélyeg« vagy ezek táji változata volt.

Ahogy távolodtunk az említett körzettől, olyan mértékben ritkult az égetett jegyek előfordulása és helyüket a füljegyek vették át, amelyeket már nem »bilyog«-nak, hanem a finnugor eredetű *jegy* szóval neveztek meg.¹⁹

Két Magyarországon lakó török etnikumú nép: a *székelyek* és a *kunok* „[...] ősi szokás szerint a királynak lóval adóztak és a 13. század közepe óta az ilyen lóra rásütötték a király vagy a saját bélyegüket.”²⁰

A kérdéskör elején tisztázandó, hogy a Kárpát-medencében letelepült magyar népesség a bélyegzést, megjelölést nemcsak az állatok esetében alkalmazta. A középkorban, más eurázsiai példákat követve, emberek és tárgyak jelölését is változatlanul végezték különböző bélyegekkal, eszközökkel. Az egyik csoportba tartoztak a bűnösök, boszorkányok és a gályarabok. A bűnösnek a megbélyegzés helyén faszénnel akasztófát rajzoltak a bőrére, majd ezt a rajzolatot hegyes, éles vassal beleütögették és a sebbe puskaport dörzsöltek.²¹

Herman szerint: „**Bélyegző vas használata** – 1701. Jus civile tit. 59. Bártfa: »Ha az prókátor hamisságban találta, tehát a vá-

¹⁹ Tárkány Sz. E. 1987. 9: 43.

²⁰ Tárkány Sz. E. 1987. 9: 43.

²¹ Kovács Á. 1987. 3: 6.

ros pellengérihez kell erősen megkötni és az minémű *jelvassal* ez városnak, *az mellyel jegyeznek, deszkákat és egyéb edényeket, itczéket*, tűzben erősen meg kell tüzesíteni, az olyan hamis prókátornak az két orcáját azon *jel-, avagy billyegző vassal* meg kell billyegezni, hogy így mások is példát vévén tőle stb«. M. Sz. 1904. 143.”²²

A sebbe színezőanyag dörzsölése szintén az ősi *tetoválásból* ered, és ebben az esetben már pejoratív tartalmat hordoz: *megszégyenít, megbélyegez*, és nem tulajdont jelöl. (A második világháborúban a katonák egy részét, pl. az SS-eket, illetve a fogoly- és haláltáborok lakóit szintén akaruk ellenére tetoválással jelölték meg.) Amíg a tetoválással való jelölés egyfelől negatív értelmű volt, másfelől kifejezhetett rangot, funkciót, pl. a törzsi népeknél, vagy egyszerűen a test ékesítését, díszítését szolgálta. Ez utóbbi kezdetben a nép alsó osztályainál volt elterjedve, de később egyéni ízlésmódot tükrözött, és széles körben elterjedt. Ferenc József felesége, Erzsébet királyné „[...] a bécsi udvar és férje nem kis megdöbbenésére, Görögországban járva a *horgonyt*, a reménynek mindenkor szimbólumát tetováltatta bal vállára.”²³ De volt rajzolat Horthy Miklós kormányzó karjára és jelmondat gróf Károlyi Mihály karjára is tetoválva. (A 9. ábrán egy tetovált felsőtestű bennszülött látható a Karolinákról – Révai Nagy Lexikona 18. kötetének melléklete a „Tetoválás” szócikkhez.)

Szent István dekrétumai közül a II. Könyv 31. fejezetében olvasható a boszorkányok megbélyegzéséről: „[...] ha másod ízben találtatik azon vétekben – a templom kulcsával keresztforma bélyeg süttetvén mellére, homlokára, és a vállá közé, [és így] menjen haza.”²⁴

A boszorkányok egymás közötti megbélyegzése nem pejoratív jellegű volt, hanem a *csoportba való tartozást jelölte*, ezért vagy a *társak végezték*, vagy maga az *ördög*. Komáromy Andor gyűjtéséből mindkét esetre mutatunk be egy-egy példát. A CDXXVI. pörben 1755-ből, Aradról Pásztori Vernek Kata ügyében megkérdezik

²² Herman O. 1914. 388.

²³ Kovács Á. 1987. 3: 9.

²⁴ Kovács Á. 1987. 3: 6.; Szendrey Á. 1986. 30.

9. ábra

a boszorkányt: „Hát azután mit cselekedett a Sátán te véled? Pecsétet nyomott a bal lapoczkámra.”²⁵

A CDXXVII. pörben 1756-ból, Arad vármegyéből Vastag Szász Ilona boszorkányt hallgatták ki: „[...] mivel Pásztori Katánál volt a ténta, ő a három ujjával az oldalamba nyomott és az a pecsét.”²⁶

Reizner János az 1728-as hírhedt szegedi boszorkányper anyagát mutatta be. Kökénynét júniusban vallatták. „Az szemérem testére ütötte a pecsétet az ördög, kívül a partjára. Számtalanszor paráználkodott az ördöggel [...] Az ördög hüvelykével nyomta oda. Mintegy sömör olyan. Minden hónapban megszokott újolni.”²⁷ A pörből apró részletekig megtudjuk, hogy a boszorkányjelölés milyen testtájakat érintett, és később látni fogjuk, hogy ezek miben tértek el az állatjelölések helyeitől.

„1728. július hó. A boszorkánysággal vádolt egyének testén talált pecséthelyek (stigma) jegyzéke.

1. Kökénynének. A szemérem testén az jobb felől az partján.

2. Katona Ferencznek ágyékán, iuxta feminae locum pudendum

²⁵ Komáromy A. 1910. 575.

²⁶ Komáromy A. 1910. 591.

²⁷ Reizner J. 1900. 4: 384.

ex parte aequae dextra [a női szeméremtest (?) mellett, jobb oldalon].

3. *Paulus Kovács feje tetején, in vertice capitis.* [Kovács Pál feje tetején.]

4. *Szandáné. In loco pudendo ex parte superiori* [a szeméremtestén felülről].

5. *Hesen Borbála. Szeméremtestén, ex parte (superiori) laeva aequae superiori* [bal felől, a felső részen].

6. *Joannes Dancso in dorso ex superiori sinistra.* [Dancsó János hátán, a bal felső részen.]

7. *Helena Tóth. In femore laevo iuxta locum, qua sexum monstrant...* [Tóth Ilona bal combján, azon hely mellett, ahol a nemet megmutatják, (a szeméremtest mellett)...]

8. *Daniel Rósa. In loco qua sexum monstrat extrinsecus ex parte sinistra.* [Rózsa Dániel. Azon a helyen, ahol a nemet kívülről megmutatja (külső nemi szervén), balról.]

9. *Michael Szánthó in loco pudendo ex parte dextra inferius.* [Szántó Mihály szeméremtestén, jobb felől, lejjebb.]

10. *Susanna Széll, in loco pudendo intrinsecus ex parte dextra, in extremitate.* [Széll Zsuzsanna, szeméremtestén, belülről, jobb oldalon, a szélén.]

11. *Franc Borbola. In femore dextro prope locum pudendum.* [Borbola Ferenc. Jobb combján, a szeméremtest közelében.]²⁸

*

Visszatérve az állatok jelölésére, legnagyobb jelentősége Euráziában van, Afrikában lokalizáltan él. Eljutott Amerikába és Ausztráliába is, de ezeken a kontinenseken kisebb a jelentőségük. A magyar viszonyokat vizsgálva Tárkány Szücs Ernő így fogalmazott: „Talán nálunk is legrégebb a vágott füljegy, de nem sokkal később jelentkezhetett az új technikai eljárás, a tüzesített vassal való égetés, majd jó néhány évszázaddal később a festés (beleértve a szurkolást, tetoválást is) és a karcolás, mint a szokás gyakorlati megvalósulásának az eszközei.”²⁹

A jószágtulajdon érvényesítése érdekében jogi intézkedések

²⁸ Reizner J. 1900. 4: 445. A latinból magyarra fordítást Szentí Csilla végezte.

²⁹ Tárkány Sz. E. 1965. 2–3: 195.

születtek Magyarországon. „Ezek közül elsősorban a jószágok ősidők óta alkalmazott vágott, égetett és különböző egyéb eszközökkel kialakított tulajdonjegy-rendszerét említenénk meg. A 11. sz. óta a nyomkövetés és a talált jószágok összegyűjtésének, megtekintés céljából közreadásának ugyancsak ősi szokásait nálunk törvények alapozták meg, de szokásjogi úton fejlődtek tovább. A 16. sz.-dal pedig – de funkcióját országosan aránylag eléggé jól ellátva csak a 19. sz. eleje óta működő – olyan regionális égetett jelrendszer alakult ki Magyarországon, amely lehetővé tette a jószág egyik községből vagy vármegyéből a másikra hajtásának ellenőrzését is.”³⁰

Ezek után vizsgáljuk meg előbb részletesebben a magyarországi égetett tulajdonjegyek korszakait, majd pedig a területi jelzések kezdetét és elterjedését. A Kárpát-medencében letelepült magyarság körében: „A jószágok égetett bélyegzésének szokása Magyarországon a 12. sz. végére, a 13. sz. elejére vezethető vissza, legalábbis korábbi írásbeli nyom nem maradt fenn. Az első konkrét adat a *Váradi Regestrumban* és az erdélyi székelyeknél fordult elő.”³¹

Szabadfalvi József szerint: „A bélyegzés használata Magyarországon a 13. sz. közepétől folyamatosan végigkövethető. Az 1436-ban felbukkanó *Bylegh* szó is kizárólag égetett tulajdonjegyet jelentett, a 16. sz.-tól már bélyegzővasak is maradtak ránk. A bélyeg szó ótörök eredetű, az eljárás a sztyeppe nomád népeknél, pl. a baskiroknál is ismert; kétségtelen, hogy a magyarság a honfoglalás előttől használja.”³²

Az égetéssel való jelölésnek történelmileg három magyar korszaka van. Az **I. korszak** a kezdetektől a XV. századig tart. „A szokás létezését a bélyegzésre utaló szóhasználat teszi bizonyossá. Azt is tudjuk, hogy a királyság első századaiban megbélyegezték a rabszolgákat, sőt a süített bélyeg embereken is alkalmazásra került büntetésül.”³³ Ismert, hogy: „A legkorábbi ilyen adat a

³⁰ Tárkány Sz. E. 1987. 103.

³¹ Tárkány Sz. E. 1987. 106.

³² Szabadfalvi J. 1977. 1: 250.

³³ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 196.

székelyek adózásával áll kapcsolatban [...]” A királynak ajándékba adott ökrökre „[...] 1254-től a király, más források szerint a szék bélyegzőjét sütötték rá [...]”³⁴

A **II. korszak** „[...] a XVI. század elejétől 1794-ig tart. Ezt az időszakot az jellemzi, hogy egyes törvényhatóságok, városok, községek, földesúri nagybirtokok kötelezővé teszik a maguk igazgatási területén a tulajdonjegyek használatát és az adatgyűjtések azt igazolják, hogy a kiadott rendelkezések termékeny talajra találnak az állattartással foglalkozó lakosság körében.”³⁵

A XVII. századtól a passzushoz (*libere vanda*) kötött jószágtulajdon-igazolásban a tulajdonjegyek leírása kötelezővé vált.³⁶

A **III. korszak** A XVIII. század utolsó évtizedében kezdődött, amikor a Helytartótanács „[...] elrendelte a jószágok községenként való összeírását, kötelezte a törvényhatóságokat területi jelrendszer (vármegye, város, község jel) bevezetésére és alkalmazására.”³⁷

Elrendelték az állatok égetéssel való megbélyegzését, *kísérőokmánnyal* való ellátását, amelyben „[...] a jószág természetes jelei mellett tulajdonjegyeit is be kellett jegyezni [...]”³⁸ A harmadik korszak a XIX. sz. végével záródott le. Közben azonban a magyarországi állatállomány mind mennyiségileg, mind minőségileg változott. A kiváltó okokat röviden így foglalhatnánk össze:

1. Jelen sorok írói korábbi tanulmányukban már részletezték azt a XVIII. század végén jelentkező *marhavészt*, amely átmenetileg nemcsak az állatok számát, de biológiai értékét is csökkentette.³⁹

2. A Dél-Alföldön az árvízvédelmi munkák 1847-ben kezdődtek, majd a szabadságharc után vettek lendületet. A lecsapolások következtében a legelőterületek *csökkentek és értéktelenedtek*. Ugyanakkor az *öntözéses legelőgazdálkodás* a térségben még ismeretlen volt.

3. A napóleoni háborúk során a katonák élelmezéséhez és ruházásához elsősorban *gabonára*, illetve *gyapjúra* volt szükség. Mind-

³⁴ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 196.

³⁵ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 196–197.

³⁶ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 197.

³⁷ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 199.

³⁸ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 199.

³⁹ Szentí T. – Bicsérdy Gy. – Facsar I. 1986. 9.

kettő iránti kereslet megélnékült. A XIX. sz. végén újabb *gabona-konjunktúra* vette kezdetét. Az emelkedő gabonaárak következtében mind nagyobb legelőterületet törtek föl. Ugyanakkor a termelési technika is forradalmi módon változott. Az 1880-as évektől megjelentek a *vető- és aratógépek, vasekék*, majd a *cséplőgépek* stb. Tény, hogy az állattartók a félrideg marhatartásról nehezen tudtak áttérni a belterjes, istállózó és takarmánytermesztésen alapuló tartásra, mégis jellemző volt, hogy ha kismértékben is, de az állatok száma növekedett.

4. Az 1850-es évek elejétől a lóállományunk is kezdett gyarapodni. Ennek az volt a magyarázata, hogy a szarvasmarhák igázásának elmaradása miatt elveszett igaerő csak így volt pótolható, illetve a *remonda lovakat* változatlanul kereste a katonaság.

Néhány ismert szakirodalmi adat jelzi az állatok számszerű változását országszerte. **1851**-ben 2,7 millió szarvasmarha, 1,5 millió ló, 7,2 millió juh és 3,2 millió sertést becsültek. **1853–54**-ben: 2,8 millió szarvasmarha, 1,5 millió ló, 7,9 millió juh, 3 millió sertés. **1870**-ben: 3,5 millió szarvasmarha, 1,6 millió ló, 11,9 millió juh és 3 millió sertés.⁴⁰

Ezután vizsgáljuk meg az égetett tulajdonjegyek területi elterjedését. Először is azt kell tudnunk, hogy egy-egy jószágon két jel is volt: a *területi* – amely a helység megjelölésére szolgált –, valamint a jóság *tulajdonjegye*. „A kettőt együtt nevezték *bélyegnek* (billog stb.).”⁴¹

„[...] a tulajdonjegyek fennmaradt emlékei főleg arról a területről kerültek ki, ahol az ősi, extenzív állattartás dominált, míg az intenzív állattenyésztés területein sokkal gyérebben alkalmaztak a jóságokra égetett tulajdonjegyeket.”⁴²

Mint korábban már jeleztük, az égetett tulajdonjegyek a török hódoltság egykori területén terjedtek el legjobban: a Nagykunságon, a Kiskunságon, a Jászságon és a Hajdúságon, ill. ezek déli szomszédságában. A Duna–Tisza mindkét partján lévő nagy kiterjedésű legelőkön, a kunok által átmentett szokásként ismert.

⁴⁰ Vörös A. 1980. 115.

⁴¹ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 376.

⁴² Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 378.

Szinte 90%-ban a magyarok használták, ill. a velük érintkező románok, szlovákok, szerbek, szászok, németek; az örmény, görög és zsidó göbolykereskedők.⁴³

„A legrégebbi regionális jószágjeleket Erdélyből, Kolozsvárról és Szászföldről ismerjük. Nagyon érdekes, hogy a két első adat egyaránt a 16. sz. hetvenes éveiből maradt fenn [...]”⁴⁴ Kolozsvárról 1573-ból, míg Szászföldről 1577-ből.

„Magyarországon a 18–19. sz. fordulóján általánossá váltak a jószágok testen bizonyos jelek, amelyek arra a vármegyére vagy községre utaltak, amelyből a jószág származott. A jelölésnek ezt az új formáját rendszerint a közigazgatási hatóságok kezdeményezték, de szokásjogilag helyi változatok alakultak ki és terjedtek el.”⁴⁵ A századokat évszámmal pontosítva leírhatjuk, hogy: „A regionális jelek kötelező használatát hazánkban [...] a Helytartótanács 1794-ben kelt 4052. számú általános intézkedésével országosan elrendelte.”⁴⁶ Az már más kérdés, hogy nem mindenütt hajtották azonnal végre. „Nógrád vármegye csak 1837-ben osztotta szét a községek között a bélyegzővasat.”⁴⁷

A területi jegyek dél-alföldi elterjedésével kapcsolatban Tárkány Szücs Ernő a következőket írta: „Nem kevésbé emelkedett jelentőségre Csongrád vármegye, ahol Szeged, Hódmezővásárhely, Csongrád, Szegvár, Szentés a központok, de sok égetett tulajdonjegy ismert Horgosról, Algyőről, Tápéról, Mindszentről, Kiskundorozsmáról, Kistelekről és Sámsonról. Ezenkívül a XVIII. században Vásárhelyen jellemző volt a marháknál a füljegy, a XIX. században pedig a vármegye egész területén is, sőt a lovak füljegyzése szintén általánosnak mutatkozik.”⁴⁸

A területi jegyek közé sorolhatók a **pásztorjelek**. Erről a következőket tudjuk meg: „A jószág területi hovatartozását jelezték az ún. *pásztorjelek*, *-bélyegek* is. Községeken belül rendszerint több legettetési társulat, társaság, gazdaság működött elkülönített lege-

⁴³ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 384.

⁴⁴ Tárkány Sz. E. 1987. 123.

⁴⁵ Tárkány Sz. E. 1987. 105.

⁴⁶ Tárkány Sz. E. 1987. 105.

⁴⁷ Tárkány Sz. E. 1987. 106.

⁴⁸ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 381.

lőterülettel, de amelyek évről évre ugyanazon gazdák jószágait legeltették [...] a legelőre hajtott jószág sokszor nem is kapott családi eredetű tulajdonjegyet, mert a testén a maradandóan beégetett községjel és pásztorjel együttesen alkalmas volt a tulajdonos személyének megállapítására [...]”⁴⁹ Hozzá kell tenni, hogy a pásztorjegyet ritkán alkalmazták! Ezeket a jószág nyakába vagy szarvába sütötték.⁵⁰

A szászoknál a falujegy mellett a községi házak számozását is jelölték. A jószág szarvába vagy a patájába sütötték. Borjaknál a nyakba akasztott fatáblába sütött „ellenőrző jel” került.⁵¹

A területi bélyegeket állatjárvány esetén lehetett kiválóan felhasználni, és segítették az állatorvoslást a terjedő kór megfékezésében, ill. elszigetelésében: „[...] jószágjárvány esetén a hatóságok a területi jelek segítségével tarthatták távol a vásároktól a fertőzött területekről felhajtott jószágokat.”⁵²

⁴⁹ Tárkány Sz. E. 1987. 129.

⁵⁰ Tárkány Sz. E. 1987. 130.

⁵¹ Tárkány Sz. E. 1987. 130.

⁵² Tárkány Sz. E. 1987. 108.

3. A TULAJDONJEGYEK KÖRÉBE TARTOZÓ FOGALMAK

Mindenekelőtt azt kell tudnunk, hogy vannak **természetes** és **mesterséges** jelek. A mesterséges jelek további két csoportra oszthatók: *időszakosak* (pl. zsírkretával jelölés), ill. *állandóak* (pl. a besütés). Az előbbiek pl. a ló homlokán lévő „csillag” vagy a marha szarvformájában a jellegzetességétől eltérő görbület, amelyet a Dél-Alföldön „kajlának” neveztek stb. „A természetes jelek azonban a jószág fejlődésével, növekedésével megváltozhatnak, eltűnnek vagy átalakulnak. Ezért került sor a változásnak általában olyan mértékben nem kitett ún. mesterséges jegyek alkalmazására, amelyeket az ember technikai eszközök felhasználásával, maradandó módon tett rá a jószágra. A tulajdonjegy természetesen az utóbbi csoportba tartozik.”⁵³

A továbbiakban vizsgáljuk meg, hogy a lexikológia miként értelmezi a tulajdonjegyek körébe tartozó fogalmakat? Elsőnek magát a tulajdonjegy fogalmát kell tisztáznunk. „**Tulajdonjegy, birtokjegy** minden olyan jel, ábra, betű, szám stb., amely kifejezi a tulajdonból vagy a tulajdon valamely jogosítványából (birtoklás, használat, rendelkezés) származó viszonyt, amely személyek (természetes vagy jogi személy) vagy személyek csoportjai (pl. törzs, nemzetség stb.) között valamely tárgy vonatkozásában fennáll.”⁵⁴

Tárkány Szücs Ernő népi jogszokásokkal foglalkozó tanulmányában részletesebben így fogalmazott: „A szó első része a tulajdont említi, ami társadalmilag elismert viszonyt jelent az ember és valamely dolog (jószág stb.) között, mégpedig olyan viszonyt, amelynek alapján az ember társadalmilag meghatározott mértékben uralmat gyakorol a dolog felett. Ezt a viszonyt az ember a dolog elsajátításával hozza létre és akkor lehet szó tulajdonról, ha az elsajátítás kiterjed a dolog birtoklására, hasznainak a szedésére és a vele való rendelkezésre. Ha az elsajátítás módjait és a dologgal

⁵³ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 194.

⁵⁴ Tárkány Sz. E. 1982. 5: 360–361.

való rendelkezés tartalmát jog szabja meg, tulajdonjogról beszélünk [...]

Az ember a tulajdonában levő dolgot más dologtól elkülöníteni, a társadalom más tagjaitól megvédeni törekszik. E két érdeket szolgálja már évezredek óta a dolog megjelölésének a szokása, amivel a tulajdonos (a történeti fejlődésnek megfelelően ez lehet törzs, nemzetség, család, egyén stb.) személyisége jelét kívánja a dologra maradandó módon, más által is érzékelhető formában rávinni. Ez a tulajdonjegy; a tulajdonjegyet a tulajdonos választja meg, de érvényesülésének – éppúgy mint magának a tulajdonviszonyoknak is – előfeltétele, hogy azt a társadalom elismerje [...]

Tulajdonjegy alatt tehát a tulajdon megjelölésére szolgáló, a tulajdonos által választott, társadalmilag elismert, érzékileg felfogható, technikailag különböző módon kivitelezett jelet, betűt stb. értjük, amely egyúttal kifejezi azt a tulajdoni (birtoklás, használat, rendelkezés) viszonyt, amely egy személy vagy a személyek csoportja (esetleg jogi személy) és valamely tárgy között fennáll.”⁵⁵

Már az eddigiekből is kitűnt, hogy a tulajdonjegyek közül számunkra is a legfontosabbak az állatok jelölésére használatos bélyegek. Szabadfalvi József fogalmazta: „**Bélyeg, billog** az állatok, elsősorban a szarvasmarhák és a lovak, szamarak, ritkán juhok bőrébe égetett *tulajdonjegy* vagy *jószágjegy*, amely azonosításukat szolgálja [...]” Gulyában, ménesben legelő jószágoknál általános. „A bélyegzés azokon a területeken ismert elsősorban, ahol a növendék állatokat a településtől távoli legelőkön, ún. külső legelőkön tartják.”⁵⁶

A magyar nyelv értelmező szótárában olvasható, hogy a bélyegnek ennél jóval tágabb értelmezése is van: „**Bélyeg:** [...] Ált[alában] valaminek, valamely tárgynak a felületén különféle módon (víznyomás, pecsételés, égetés, vésés) elhelyezett, ismertető, megkülönböztető, azonosító jel, jegy [...] **a.** Ipari készítményen, műtárgyon ráfestett, belenyomott, belevéssett jellegzetes ábra, betű, számjegy vagy más jel, amely az áru származási helyére, a készítő üzemre vagy mesterre utal; mesterjegy, gyári jegy, védjegy,

⁵⁵ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 192–193.

⁵⁶ Szabadfalvi J. 1977. 1: 249.

márka [...] **b.** Háziállat bőrébe, szarvába vagy patájába erre a célra szolgáló tüzes vassal beégetett, belesütött vagy lemoshatatlan anyaggal festett jel, szám, betű, vagy főként sertés, juh fülébe illesztett fémgomb vagy lapocska, ill. a fülnek bizonyos módon való behasítása, kicsipkézése, kilyukasztása, mint a tulajdonosra utaló ismertetőjel [...] **c.** Ember bőrébe főként megszegyenítő, megbecs-telenítő büntetesként beleégetett, sütött, tetovált vagy lemoshatatlan festékkel rányomott azonosító, ismertető jel, szám, betű vagy szó [...]”⁵⁷

A Révai Nagy Lexikona szerint „**Bélyeg:** 1. az adó és illeték le-rovásának egyik módja és általában az a jegy, írás, alak stb., mely-lyel a dolgot külön e célra szolgáló eszköz – bélyegző – segítségé-vel megjelölik [...]

2. Az *állatok* jelzésénél a bőrbe beégetett bizonyos jegyek, be-tűk és számok, részint hogy könnyen megállapítható legyen, kinek a tulajdonát teszik az állatok, részint hogy ott, ahol az állatok törzskönyveztetnek, azonosságuk kimutatható legyen [...]

3. Hajdanta a gonosztevőket és gályarabokat is bélyegezték, még pedig a homlokukon vagy a vállukon. Innen átvitt értelemben ma is a »megbélyegzett ember« elnevezés.

4. A *művészi ipar* termékein levő jegy, mely megjelöli a mű-vészt-vagy a gyárat, hol a mű készült, továbbá a mű keletkezésének idejét és helyét, és hivatalos ellenőrzésre szolgál.”⁵⁸

A Magyar Nagylexikon így fogalmazott: „*bélyeg:* állatok bőré-be égetett tulajdonjegy, jószágjegy. Elsősorban szarvasmarhák, lo-vak, szamarak, ritkán juhok megjelölésére használták, felizzított bélyegzővassal égették az állatok nyakára v[agy] farára [...] Az idők folyamán a jószágjegyek változatos formái alakultak ki család-onként, falvanként, vármegyénként [...]”⁵⁹

Herman Ottó írta: „**Billeg** – Szeged-Csöngöle – a rováson az a jegy, mely a juhfalca gazdáját jelenti. Újabban már tintával írva, monogrammszerű.”⁶⁰

⁵⁷ A magyar nyelv értelmező szótára. 1978. 1: 541.

⁵⁸ Révai Nagy Lexikona. 1911. 3: 81.

⁵⁹ Magyar Nagylexikon. 1995. 4: 16.

⁶⁰ Herman O. 1914. 128.

Ugyancsak Herman írta: „**Bélyeg** – általánosan – tüzes vassal a ló, ökör stb. tomporára, szőrére süített tulajdonjegy. A régiségben, 1436 – Oklsz.”⁶¹

Tárkány Szücs Ernő szerint: „A tüzesített bélyegzővasnak a jószág megfelelő testrészébe tett nyomata a *bélyeg* [...]”⁶² Gubitz **házijegynek** nevezte.⁶³ De mint már olvashattuk, és a továbbiakban majd látni fogjuk, volt *pásztorbélyeg* és *titkos bélyeg* is.⁶⁴

A bélyeget bármilyen felületről legyen is szó, arra valamilyen szerszámmal kell rávinni. „**Bélyegző**, az a szerszám, mely nyomással más puhább fémbe vagy egyéb anyagban kiemelkedett vagy mélyített alakokat hoz létre [...] Bélyegzővassal, mellyel megtüzesítve, a háziállatok (lovak, marhák stb.) valamely testrészére, pl. tomporára vagy nyakára szoktak bélyeget sütni, pl. valamely betűt vagy számot.”⁶⁵

A magyar nyelv értelmező szótárában olvasható: „**Bélyegzővas**: Nyéllel, fogóval ellátott vaseszköz, amelynek bizonyos jelet (ábrát, betűt, számot) ábrázoló, megtüzesített vagy festékbe mártott végével tárgyakba vagy állat (régén ember) bőrébe bélyeget (s)ütöttek.”⁶⁶

Herman Ottó szerint: „**Bélyegzővas** – általános – az a vas, a melylyel az állat szőrére sűtik a bélyeget tulajdonjegyül. A régiségben: 1587 – Oklsz. – Byligh was. 1683, uo. Belieggő vas. XVI. század második felében – Magyar Szó, 1904: 143. sz. – Billegző vassal megbillegezve.”⁶⁷

„**Sütésbilyog** – Debreczen – az a bélyegzővas, a melyet megtüzesítve rányomnak a jószág testére, hogy állandóan jegyezzék s így felismerhessék. Z. L.”⁶⁸

Máshol így fogalmazott: „**Bélyeg** – sok helyen, Őrségen: billeg. Nyr. 12: 386. – jegy, legtöbbször a tulajdont jelölve. L. Billog. –

⁶¹ Herman O. 1914. 357.

⁶² Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 391.

⁶³ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 392.

⁶⁴ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 392.

⁶⁵ Révai Nagy Lexikona. 1911. 3: 82–83.

⁶⁶ A magyar nyelv értelmező szótára. 1978. 1: 543.

⁶⁷ Herman O. 1914. 358.

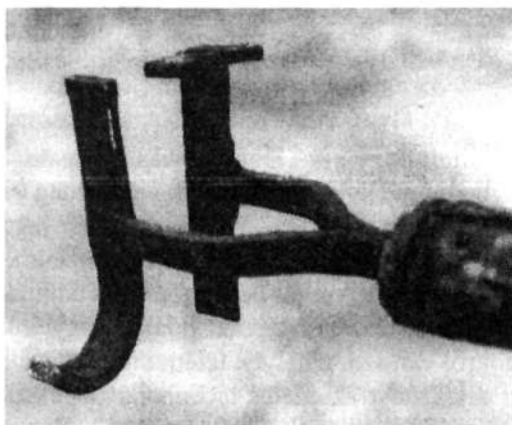
⁶⁸ Herman O. 1914. 359.

Bélyeg – Magyar Szó, 1904: 143. – Bártfán a városi bélyegző vasat leginkább csak mértékhitelítésre használták volna Jus Civile 59-ik titulusa szerint. Később, különösen az Alföldön, a mikor a városbeli gulyát tavasszal összeverték, mindegyik marhára rásütötték a város számbélyegét is. Régebben tehát nem a bélyeg, hanem a szőr volt az ismertetőjel.”⁶⁹

Az állatbélyegző az esetek nagyobb részében *kovácsoltvasból* készült, hosszú szára végén *fa markolattal*. Ez utóbbira, mint hőszigetelő anyagra, azért volt szükség, mert használata során a vasat izzásig a tűzben kellett tartani. A bélyegzővas szokásos fejhossza általában 8 cm, szélessége 9 cm, vastagsága pedig 2 mm volt – 10. a), b) és c) ábra.

„**Bélyegsütés** – T. S. – a lovak czombján tüzes vasbélyeggel való égetés. Még a XIX. században is sokszor a czímer, vagy az öszszefonott kezdőbetűk voltak használatban, mint eredet és tulajdon bizonyítéka.”⁷⁰

Az állatokon a *bélyeg* mindig *égetett*, a *jegy* viszont *vágással*, *festéssel*, *karcolással* stb. készült.⁷¹ „Az égetett tulajdonjegy önál-

10. a) ábra

⁶⁹ Herman O. 1914. 388.

⁷⁰ Herman O. 1914. 358.

⁷¹ Tárkány Sz. E. 1987. 107.

10. b) ábra

10. c) ábra

ló létet kap azáltal, hogy mint az égető vas nyomata, huzamosabb ideig a jószágon marad s formailag rendkívül gazdag változatokban fordul elő.”⁷² További magyarázat: „A szokás lényege az, hogy a jószág valamely testrészébe a jószág tulajdonosának a jelét általában erre a célra készített vassal beégették.”⁷³ Tudnunk kell azt is, hogy: „Amikor tehát jószágok égetett tulajdonjegyeiről beszélünk, olyan jószágokról van szó, amelyek felett a tulajdonos jogi hatalma teljes, és ezt a viszonyt az égetés technikájával fejezi ki a jószág szokásos testrészén.”⁷⁴

Az **állatok jelzése**: „Az állatok, azok számontartása és törzs-

⁷² Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 196.

⁷³ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 385.

⁷⁴ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 193.

könyvezése céljából történik. A jelzés régebben úgy történt, hogy a bőrre, a nyak vagy a far oldalára bélyeg süttetett; ma legfeljebb a lovaknál a nyakoldalon, még gyakrabban a nyereg alatti tájon történik a jelzés sütővassal. Szarvasmarhákat, sertéseket, s juhokat is a fülüknek szabályszerű és egy bizonyos kulcs szerint történő kiscipkedése, kilyukasztása által jelzik, avagy tetovirozás által a fül belsejében számozzák. Az állatoknak számokkal való jelzésére leginkább törzskönyvezés céljából van szükség.”⁷⁵

Ismerkedjünk meg a **jószágjegy**, **jegy** fogalommal: „[...] mindenféle természetes vagy mesterséges jegy és jel, amely a jószág egyedi megkülönböztetésére alkalmas.”⁷⁶ A jószágjegyek közül ismert volt a **bárányjel**, ill. a **bárányszoktató**. Ezek között megtalálhatók a fából faragott figurák: egy az anya nyakába, másik a bárányába függött.

Herman Ottó erről a következő magyarázatot adta: „**Bárányrovás** – Alföld és Dunántúl, Zala, Somogy – fából faragott páros, apró szerszámok, házieszközök, de a párban az egyik mindig nagyobb. Elléskor a nagyobb felet az anya, a kisebbet a bárány nyakára kötötték, hogy az anyajuh és a bárány összeadhatók legyenek. A jó juhász az volt, a ki harmadnapon már rovas nélkül is összeadta az anyajuhot bárányával. L. Bárányszoktató.”⁷⁷ „**Hasított rovas** – Bugacz-Monostor – külön minden gazda számára; rajta van a számadó rovasának illető része, a gazda jegyével együtt s akkor ketté van hasítva; az egyik fele a gazda, a másik fele a számadó kezén marad mint ellenőrzés és elszámolás is. L. Czinkus.”⁷⁸

Jelölték a jószágot a kereskedők *vörös krétával, színes szalaggal, festékekkel, szurokkal* is. Máskor *lécdarabot, bőrcsíkot* akasztottak a nyakukba: ebbe *vágták, faragták, égették* a tulajdonjegyet: pl. a juhok sorszámát és a tulajdonos betűjelét. Liba, kacsa *úszóhártyáját* jelölték meg, míg a *tollát festékekkel* mázolták. Ló és marha körmén *bevágást* ejtettek, amelyet rövidesen kinőtt.⁷⁹

Ismert fogalom volt az **átmeneti jelölés**. Horn Artúr írta: „Át-

⁷⁵ Révai Nagy Lexikona. 1911. I: 416.

⁷⁶ Tárkány Sz. E. 1979. 2: 687.

⁷⁷ Herman O. 1914. 128.

⁷⁸ Herman O. 1914. 129.

⁷⁹ Tárkány Sz. E. 1979. 2: 688.; Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 387.

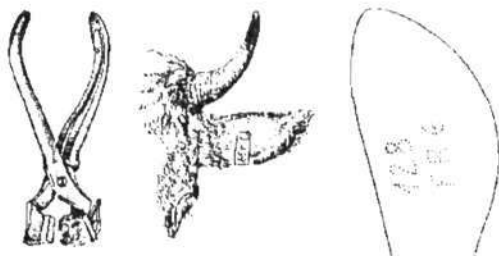
meneti megjelölésre kis fa- vagy fémtáblácskákat használnak, melyeket zsinór segítségével kötnek fel a fiatal állatok nyakára (bárány, borjú). Ezekhez az anya számát vagy valamilyen jelzést tüntetnek fel (11. ábra).

Korszerűbb módszer a *tetoválás*, amely abban áll, hogy külön erre a célra készített fogók segítségével számjegyek alakjában tűszúrásokat ejtenek a bőrön (rendszerint a fülkagyló bőrén és a lyukak helyét vízben oldhatatlan festékkel bekenik, helyesebben a festéket a lyukba jó alaposan bedörzsölik [...]) Újabban lovak felső ajkának nyálkahártyájába próbálnak jelzést tetoválni”⁸⁰ – 12. a) és b) ábra.

Az eddigi meghatározásokból is látható, hogy a tulajdonjegyek nem csak a jószágokra terjedtek ki. Maga a jegy volt a személyhez kötött, amelyet a gazdája a jószágokon kívül más, élettelen tárgyakra is ráakhatott, de az egyes gyártmányok is mint *cégjelzést*

11. ábra

12. a) ábra

⁸⁰ Horn A. 1955. 571.

12. b) ábra

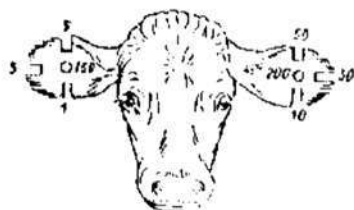
vagy *védjegyet* megkaphatták. A teljesség kedvéért vázlatosan vizsgáljuk meg, hogy milyen további jószágjegyeket ismerünk, és a jószágjegyeken kívül még milyen más jeleket tart számon a tudomány.

Jószágoknál – a bárányjelen kívül – a nem égetett jegyek közül a legismertebb és leginkább használatos a **füljegy** volt. „A tüzes vassal sütött bélyegeknél még ősisibbeknek kell tartanunk a jószág fülén ejtett jegyeket. Bár bizonyítani nem tudjuk, ezek a jószágtegyesztő magyarság őskoráig is visszanyúlhatnak. A füljegyek egyszerűbbek, apró szerszámmal, bicskával, ollóval készülnek [...] A jegyzés után a fülön ejtett sebeket hamuval szórták be.”⁸¹

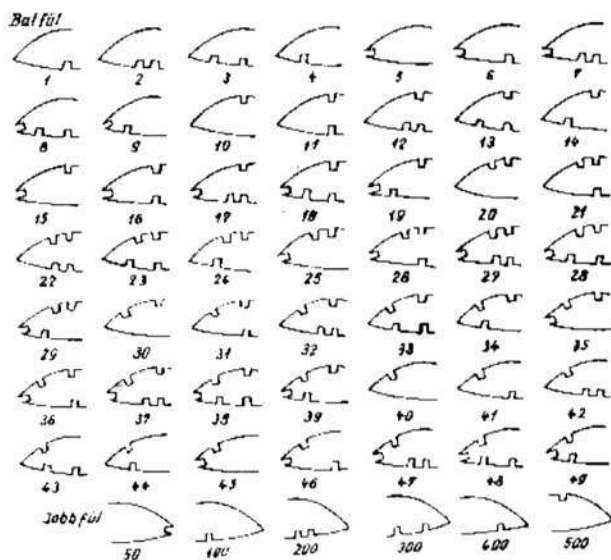
Horn Artúr írta: „A **fülcspikézés** során különféle kombinatív rendszerek, kulcsok [...] szerint a fülkagyló különböző részeiből egy-egy darabot kicsípnek. Ily módon kismértékű folytonossági hiány okozásával nagyszámú állat jelölhető egyedileg, legalább is addig, amíg véglegesen meg nem jelölhető. Altalában csak fiatal állatokon alkalmazzák [...] A fülből a porcot is ki kell csípni, mert ellenkező esetben a csipke benő”⁸² – 13. a–e) ábra.

⁸¹ Szabó K. 1932. 3–4: 97.

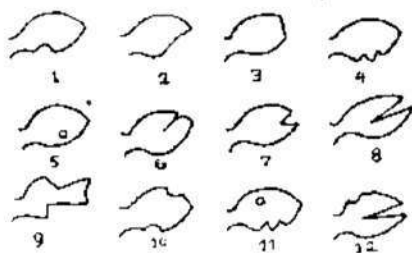
⁸² Horn A. 1955. 571.

13. a) ábra

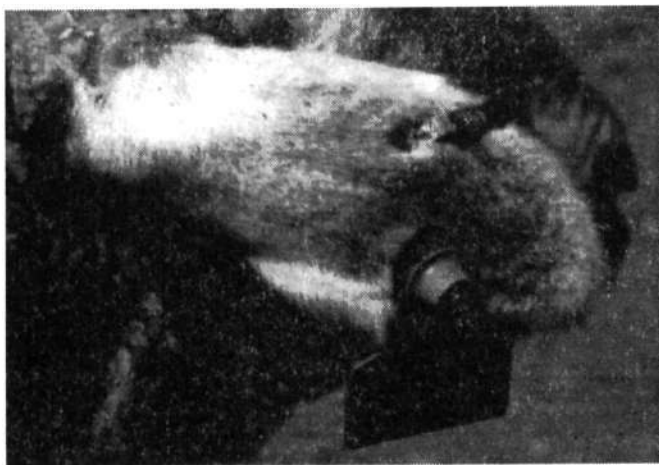
13. b) ábra

13. c) ábra

13. d) ábra

13. e) ábra

Balogh István írta: „[...] a szarvasmarha és a juh – ritkábban a ló és sertés – fülén vágással, csipkézéssel vagy lyukasztással a tulajdon vagy évjárat megjelölésére használt legrégibb és leggyakoribb jelzés. Késsel vagy erre a célra szolgáló lyukasztó vagy csipkéző vassal, az első tavaszi kihajtást megelőző bilyogozással egyidejűleg veszi a tulajdonos *jegyeibe a jószágot*. A jobb és bal fülön egyaránt alkalmazott 12-14 fő változatának külön-külön neve van, sőt a rovásírás tízes és százazs jeleihez hasonló kombinációk szerint 1–199 számig a dunántúli és Dél-alföldi uradalmi állattartásban évjárat megjelölésére is használatos volt.”⁸³

Takács Gyula szerint a somogyi pásztorok négyféle füljegyet használtak. 1. *Kilincses*: félkör alakban a fül gombjából veszik ki. Ezt nem lehet megmásítani. 2. *Lukas*: fül közepébe helyezik. 3. *Hasított fül*: általában a karimát hasították be 2-4 cm hosszan. A jelet a felső karimán vágják. A hasítást pedig a fül hegyén tették. 4. *Csipett fül*. Bicskával a fül hegyét vágják le.⁸⁴

Szabó Kálmán a kecskeméti füljegyeket gyűjtötte össze. Elterjedtek voltak az ún. *alapjegyek*: „1. A fülből egy darab ki van véve. 2. A fül fen van csapva. 3. Csonka, vagyis a fül hegye le van vágva. 4. Csipkésre van kivéve. 5. Lyukas. 6. Hasított. 7. Fecskefarokra van kivágva. 8. Nyilas [...]”

A szájhagyomány még egy füljegyet őrzött meg, 9. ti. a fül fakilincs-formára van kivéve [...] 10. A bal füle alól és fölül ki van véve. 11. A bal füle likas, alul csipkére van kivéve. 12. A bal fül nyilas, fölül ki van véve.” A szerző egyébként megjegyezte, hogy a leírtakon kívül még nagyon sok forma volt.⁸⁵

Herman Ottó a juhok füljegyével kapcsolatban több szavunk magyarázatát is adja: „**Áj** – Csallóköz, Nyr. 15: 432. – juhok fülhegyén fecskefarkszerűen kimetszett tulajdonjegy. Szarvasmarhán is használatos (l. azt). A Csallóközön egy *ájt* füljeggyel használó családokat a nép *áj*-nak hívott. Vö. Ájas, Ájos és Szarvasmarha kategóriában Áj.

Ájas – Kriza, Vadr., Udvarhely m., Vacsárcsi, Alföldszerte –

⁸³ Balogh I. 1979. 2: 239–240.

⁸⁴ Takács Gy. 1986. 32–33.

⁸⁵ Szabó K. 1932. 3–4: 97.

fecskefarkszerűen kimetszett jegy a juh fülhegyén; tulajdonjegy. Különbösen a nyíl szára tompa végén az a bemetszés, a melybe az *íj ajzaskor* = feszítéskor a húr belefekszik. Újabban a pásztorok népetymologice az A betűtől származtatják. Néhol »Ájos«.⁸⁶

„**Bütült** – Vacsárcsi, Csík m. – füljegy: a hegyén lecsípett; ha a füljegy kiszakadt s egyenesbe vágták. Vö. Csapott.

Csapott – Vacsárcsi, Csík m. – füljegy, a fül levágva.

Csapottfülű – 1799 – az a sertés, de juh is, a melynek füle le van vágva annyira, hogy csalni lehessen vele, mintha az állat elhullott volna. Vö. Fül.

Csípett – Gyergyószentmiklós, K. L. – füljegy, oldalt kicsípve.

Csipkés fül – Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. – »a birka csipkésen kimetszett füle«.⁸⁷

„**Csongora** – székely – füljegy, ha kiszakadt.

Csula – Hont m., Nyr. 14: 271. – »Az a csulafülű szép kos lesz.« »Ne csula ne!« A N. Szótár szerint Nógrádban és Hevesben *apró* fülű, lefityegő fülű; utóbbi megyében nemcsak juhra, hanem disznóra, sőt tárgyakra is alkalmazzák, pl. kalap. N. Szótár szerint *csulya*.

Csuli, csulyi – Félegyháza, Heves m., Mtsz. I. 366. – kajla, lefityegő (fül, fülű); Székelyf., Mtsz. I. 366., csonka, suta.

Csulya – Hont m., Nyr. 14: 575. – kutyákról, juhokról stb. mondják, melyeknek a füléből egy rész le van vágva. Vö. Csula.

Előlvetni – Rajk, Zala m. – a juhok fülének jelezésénél a bevágást az előreálló szélre tenni.

Fecskefark – Rajk, Keszthely – a juh füle hegyén behasítás; jegy a juh korának jelezésére. Vö. Ájos.

Felcsapott fülű – T. S., XVII. sz., Debreczen – ökör is.

Füljegy – Hatod, Háromszék m. – a juh jobb- v. bal-, néha mindkét fülén levő rovás, jegyzőkönyv, melynél fogva minden gazda meg tudja különböztetni a maga juhait, ill. bárányait a másokétól, sőt a melynél fogva még a csávéba került bőrt is felismeri. Minden gazda más-más jegyet alkalmaz a maga állatainak fülére. Egyik a juhainak jobb- a másik a balfülére alkalmazza a jegyet, a

⁸⁶ Herman O. 1914. 524.

⁸⁷ Herman O. 1914. 524.

mely állhat a fül hegyének egyenes v. ferde csonkításából, kicsípéséből v. hasításából, a fül szélének kicsípéséből v. a fül átlukasztásából. Firtos-Váralja, Udvarhely m. J. J.

Gyapjúosztályozás – Kálmáncsa – füljeggyel, a finom birkánál: a fülön semmi jegy = legfinomabb; a fülön lyukasztás = finom; a fül alsó szélén egy bemetszés = elsőosztályú; két bemetszés = második; három bemetszés = harmadikosztályú.

Hasított – Gyergyószentmiklós, K. L. – füljegy; Selye, Marostorda m., Vacsarcsi. Vö. Fecskefark, Áj, Ájos stb.

Hátulvetni – Rajk, Zala m. a juhok füljelzésénél a bevágást a hátraálló szélre tenni.

Jegy – Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. – »alól vagy felül vett jegy« a fülön.

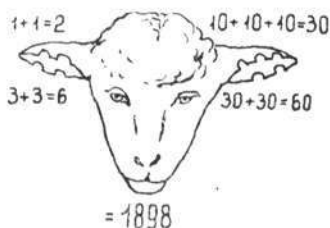
Kerékfal – Selye, Márkod, Marostorda m. – füljegy: a szélen kereken kimetszett.

Kijukasztott fül – Hortobágy, T. M., MNy. VIII: 139. – füljegy, rendszeren a tulajdont jelezi. Újabban fogószerű lyukasztóval végzik.

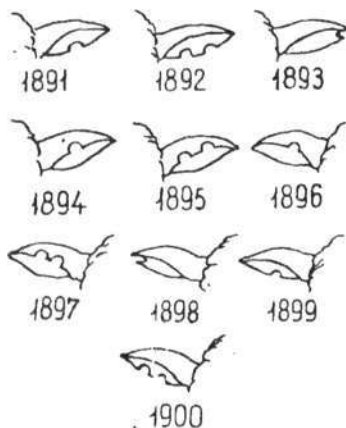
Kivenni – Kecskemét – a fülből, metszéssel; jegyezés módja: »balfüleből alólról ki van véve«. Bitangjegyzőkönyv. Vö. Füljegyek és Kivevés. Kálmáncsa, megszállani. L. Métély.

Kivevés – Kecskemét a fülből mint jegy: előlről, hátulról, alulról. Bitangjegyzőkönyv. Vö. Kivenni és Füljegyek.

Korjelezés – a juhnál. A juh ritkán csak 6, legtöbbször 7, néha 8 éves koráig marad tenyésztőnek, ekkor kiselejtezik a nyájból: ez a *mustra* s ezentúl hizlalóra, majd levágásra kerül. A kormeghatározás ezért fontos, a mire többféle mód van; lényeg szerint különösen kettő: a füleken való bemetszésekkel vagy a születés évszámát jelezik és ettől fogva számítják az éveket, vagy minden évben alkalmaznak a fülekre egy-egy, vagy több jegyet. Az évszám bemetszése így alakul: a fül *felső* szélén való minden bemetszés = 1; az *alsó* szélén való = 2; a csúcson való kimetszés = 5; kagylólyukasztás = 10. Példával kimutatva: fülsúcs = 5, *felső* fülszéle = 1, *alsó* fülszéle = 2; $5 + 1 + 2 = 8$, hozzáadva a folyó évszám ezresét, százait és tízeseit, p. o. 189, ekkor az ellés éve 1898, a kimustrálás tehát hétéves forgónál 1905-ben következett be. Bükkösdön a *Jeszenszky*-uradalomban időmben a következő mód dívott [...]:

A *jobb*fül felső szélén minden bemetszés = 1, az *alsó* szélén = 3; a *balfül felső* szélén minden bemetszés = 10, az *alsó* szélén = 30; a *jobb*fül felső és alsó szélén két-két bemetszés = 8, a *balfül felső* szélén 3 = 30, *alsó* szélén 2 = 60, együtt 90, mind a két fülön együtt 98; hozzáadva az ezrest és a százast, lesz az elletés éve 1898, a melyből a mustra éve kiszámítható. A második módra nézve *Biharilye* adta a jó példát. Itt a bárány az ellés évében kapta az első bemetszést, mely az évet, pl. 1891-et jelentett. Tíz évre meghatározva a jegyek a rajz szerint, mint következik, alakultak:

Ennek a módnak egyszerűsített változatai *Rajkon*, Zala megyében, a *Kollerek* birtokán is éltek. A magyar néprajzi irodalomban ezek a fülrovások is végtelen »számsorokra« magyaráztattak, holott teljesen gyakorlati gazdasági célra szolgáltak és némely ponton még ma is szolgálnak.”⁸⁸

⁸⁸ Herman O. 1914. 524–526.

„**Likas** – Vacsárcsi, Csík m. – füljegy. Általánosan.

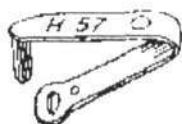
Névjegy – Hortobágy, T. M., VIII: 139. – betűjegy a fülön, színesen »tetovirozva«.

Ritkos – Gyergyószentmiklós, K. L. – füljegy. Vö. Szakás.

Rovás – Vacsárcsi, Csík m. – füljegy.

Szakás – Gyergyószentmiklós, K. L. – füljegy, oldalt félhold-szerű kikanyarítás. Vö Ritkos.”⁸⁹

A füljegyek közé tartozik a **krotália** is. Horn Artúr erről a következőket írta: „A *krotáliák* (fülmárkák) külön erre a célra készített fémszalagok, esetleg kézelőgombszerű fülgombok, amelyekre a számokat úgy ütik be. Ezeket a krotáliákat a fülbe illesztik és oly módon rögzítik, hogy onnan könnyűszerrel – a fül roncsolása nélkül – eltávolíthatók ne legyenek”⁹⁰ – 14. a) és b) ábra.

14. a) ábra

14. b) ábra

⁸⁹ Herman O. 1914. 526.

⁹⁰ Horn A. 1955. 572.

Kecskeméten és Hortobágyon igen elterjedt volt a **bajuszbilleg**, amelyet **bajszolóvassal** készítettek. Szabó Kálmánt idézzük: „Készült pedig úgy, hogy a bajszoló, másként a bajszsütő vassal, a marha orra fölött, ahol már szőrözet van, felfelé álló két görbe vonalat sütöttek”⁹¹ (15. ábra).

15. ábra

Ugyancsak az állatok jelölését szolgálták az ún. **titkos jegyek**. Ezek azt eredményezték, hogy az ellopott, elrabolt, elkóborolt jószág tulajdonjoga minden kétséget kizárólag megállapítható legyen. A besütött vagy más formában az állatra vitt jelek sajnálatosan megváltoztathatóak voltak. Ezzel az eredeti tulajdon kétségessé volt tehető, de ha az állatoknak olyan testrészébe került a jel, amely nem volt könnyen észrevehető, megtalálható, ez bizonyító értékű volt a vitás tulajdonjogi esetekben. Tárkány Szücs Ernő írta: „[...] a titkos jegyet a jószág fülébe, a farka töve mellé, a végtagok belső részére és sokan a szarv hátsó részébe sütötték.”⁹² Ezek a titkos jelek többnyire aprók voltak és égetéssel vitték a bőrbe. Hódmezővásárhelyről a *nyereg alatti titkos jegy* is ismert.

Miután tanulmányunk tárgya az állatok jelölése, mindeddig a jószágokon föllelhető jegyekkel, azok fogalmának, kialakulásának tisztázásával foglalkoztunk. Ha érintőlegesen is, de a többi jelöléseket szintúgy ismertetnünk kell, hiszen az emberi kultúrában ezek összefüggnek. Pl. a gazda a billogát nemcsak a lova bőrébe égette bele, hanem egyes tárgyait is ezzel jelölte meg. Tárkány Szücs Ernő írta: „Hódmezővásárhelyen a XVIII. században sok helyen a ház ajtajába beégették a család tulajdonjegyet.”⁹³ Ezeken kívül a kovács a műhelye előtti félereszt tartó faoszlopba, a székekbe, mángorlókba, fa kulacsokba stb. is égetett tulajdonjelet – 16. a) és b) ábra.

⁹¹ Szabó K. 1932. 3–4: 102.; Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 388.

⁹² Tárkány Sz. E. 1958. 2: 220.

⁹³ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 388.

16. a-b) ábra

Az egyes ábrák, motívumok feltűnnek címerekben, mesterjegyekben, állatbillogokon egyaránt. A jegyek különböző használati tárgyokban (17. ábra) vagy alkotásokban is fellelhetők, gondoljunk csak a festmények egyik sarkában megjelenő *szignóra*, amely a művész saját kézjegye volt, és a képnek az eredetiségét, hitelét biztosította. Tárkány Szücs Ernőt idézzük: „**Kézjegy**: az akarat kifejezésére szolgáló jogi jel.”⁹⁴ (Analfabétáknál az írásjelet helyettesítő jel, többnyire a +-forma volt.)

17. ábra

Csorba Csaba a régi magyar billogok kialakulásáról, a jelek széleskörű alkalmazásáról a következőket írta: „A legrégibb billyogokat Szabó Kálmán gyűjtötte XVI. század végi Kecskemét környéki falvak ásatásai során. Továbbá az ún. bitang-jegyzőkönyvekből nyolc XVI. századi billyogzó jegyet gyűjtött össze: 7 ló- és 1 marhabélyeget. Ezek a jegyek igen hasonlóak a középkori polgári címerek, ill. mesterjegyek geometrikus ábráihoz. Az eltérés annyi, hogy azok egyenes vonalainak a billyogoknál íveltek felelnek meg. Ez érthető, mert a billyogvasakat egyszerűbb volt hajlított formákba kovácsolni, mint szögletesre, míg vésett és írott jegyeknél az egyenes vonalak képzése volt könnyebb, célszerűbb. Az ásatásokból előkerült billogzóvasak lenyomatai még közelebb állanak a középkori polgári címerekhez, mesterjegyekhez. De még a XVIII-

⁹⁴ Tárkány Sz. E. 1980. 3: 191.

XIX. századiak közt is akadt olyan, ami a középkori formákkal összetévesztésig azonos. A XVIII. századi rendeletek és előírások szerint a jószág billog nélkül nem lehetett a nyájban.”⁹⁵

Elsőnek vizsgáljuk a **címereket**. Csorba Csaba írta: „Munkánk során mindenekelőtt a polgári címerek és pecsétek jellegét kellett tisztáznunk [...] két típust különítettünk el: *a)* a nemesi heraldikával azonos jellegű címerképek; *b)* geometrikus vonalakból (kereszt, háromszög, egymást metsző egyenes ill. görbe vonalak) álló címerképek.”⁹⁶ Mindkét típus ismert az állatok billogzásához használt ornamentikák között – 18. *a)* és *b)* ábra.

18. a) ábra

18. b) ábra

Mesterjegyek. „A mesterjegyek a XIII. században bukkannak fel tömegesebben.”⁹⁷ A mesterjegyek közé számított a **kőfaragójel** is, amely geometrikus ábrákat alkotott. „A mesterjegyek és polgári címerek keskeny erecskéi végül a tulajdonjegyek és a polgári írás-

⁹⁵ Csorba Cs. 1975. 145.

⁹⁶ Csorba Cs. 1975. 143.

⁹⁷ Csorba Cs. 1975. 148.

beliség széles csatornájába ömlöttek.”⁹⁸ Karl Konrad U. Ruppel 1939-ben antológiát jelentett meg Berlinben a **házjegyekről**. Kötetében kőfaragójelek és házgerendázatba vésett mesterjegyek egész gyűjteményét közli.⁹⁹ Szép és különleges mesterjegyet gyűjtöttünk Hódmezővásárhelyen egy XIX. sz. elején épült vályogfalú parasztház főgerendájába vésve. Valószínűleg az ácsmester vagy ahogy itt nevezték: a *faragómolnár* mesterjegye.

A jegy utolsó ábráját – a *kakast* – érdemes összevetni az erdélyi Szászföldről, a kakasfalvi marhabillegről származó kakasábrázolással a 19. a), b) és c) ábrán.

Gyakori a **kerámiajegy**. Meghatározása: „[...] a mesterjegy egyik fajtája, amely edények alján, oldalán, peremén vagy egyéb

19. a) ábra

19. b) ábra

19. c) ábra

⁹⁸ Csorba Cs. 1975. 144–145.

⁹⁹ Ruppel, K. K. U. 1939.

helyén látható.”¹⁰⁰ Több változatát ismerjük: *porcelánjegy*, *fazekasjegy*, *göloncsérjegy*, *fenékjegy*. Készítésük szerint vannak: *benyomott*, *domború*, *festett*, *karcolt stb. jelek* – 20. a), b) és c) ábra.

„**Textiljegy, ruhajegy, szűrjegy:** 1. A tulajdonjegy egyik fajtája, amit a textiliába szövessel, festéssel, varrással stb. tettek. 2. A szűr mértékét mutató *mesterjegy* [amely a nagyságot mutatta]. 3. *Elszámolási jegy*, amit a gyár vagy a kereskedő adott a fehérítésre, festésre, ványolásra, tisztításra vállalt textília átvételének elismeréseként.”¹⁰¹

20. a) ábra

20. b) ábra

20. c) ábra

¹⁰⁰ Tárkány Sz. E. 1980. 3: 152.

¹⁰¹ Tárkány Sz. E. 1980. 5: 285.

A **kenyérjegy** „[...] részben mesterjegy, részben tulajdonjegy. Az első esetben az előállító pékműhely sütőde alkalmazta készítményein mint árujegyet; a második esetben azok használták, akik az otthon elkészült nyers kenyeret községi sütődébe vitték és az elcserélést kenyérjegy használatával akarták megakadályozni [...] Az első kenyérbélyegző Trójából maradt fenn (i. e. 2000 körül volt) [...]”¹⁰²

Fajegy. „1. A tulajdonjegy egyik válfaja, amelyet főleg a székeltek az irtásra kiszemelt erdőben levő fenyőfák szálainak törzsére embermagasságnyira és a föld felszínén látható gyökereire ráróttak.” Ismert volt a **rönkjegy** és a **tönkjegy**. Megtalálhatók: házi eszközökön, sírokon, és többnyire a latin írást pótolták.

„2. **Elszámolási jegy.** 3. Minőséget jelző jegy, amelyet a deszka *büttyjébe* tesznek [...]”¹⁰³

Az analfabéta emberek eligazodása végett a tulajdonjegyeket, elsősorban a billyogokat „[...] a temetőben a fejfákba is belevészték [...]”¹⁰⁴ Trócsányi Zoltán erről így fogalmazott: „Az Alföldön a fejfára olykor csak a halott nevének kezdőbetűit és a halálozási évét vágják föl, sőt néha még ennyit se, hanem előveszik a billegvasat s azt sütik rá [...]”¹⁰⁵ (21 ábra). Györffy István írta: „A ceglédi temetőben kopjafákra – melyekre karcsúságuk miatt síriratot nem lehet vésní – szintén láttam marhabilyogot sütvé.”¹⁰⁶

Ismert a „**Foglalójegy**: az uratlan, tehát a senki tulajdonában nem levő tárgyak (növényi, állati termék, földterület stb.) birtokba vételének, a *foglalásnak* bizonyítására szolgáló jegy, amely leggyakrabban egyúttal tulajdonjeggyé is válik.”¹⁰⁷

Határjel. „1. A község határát lezáró vonalon levő vagy oda helyezett természetes vagy mesterséges, esetleg vegyes eredetű jel, amellyel a községhez tartozó földek, erdők, vizek, ásványi nyersanyagok stb. más községektől való elválasztása érdekében a felszínen láthatóan megjelöltek, körülhatárolták a község jogi terüle-

¹⁰² Tárkány Sz. E. 1980. 3: 148.

¹⁰³ Tárkány Sz. E. 1979. 2: 17.

¹⁰⁴ Tárkány Sz. E. 1979. 2: 688.

¹⁰⁵ Trócsányi Z. 1924. 2: 187. (A „Sírdalok” c. fejezetből.)

¹⁰⁶ Györffy I. 1927. 3: 116.

¹⁰⁷ Tárkány Sz. E. 1979. 2: 179.

21. ábra

tét.” Volt közöttük *természetes*, pl. a patak, őrhalom stb., ill. *mes-
terséges*, pl. karó.

„2. A magántulajdonban levő esetleg községi vagy közös terület
határát mutató jel [...]” (Ilyen pl. a mezsgye, fűsáv stb.)¹⁰⁸

A tulajdonjegyek csoportjában a határjelekkel rokoníthatók a
nyíljegyek. Tárkány Szücs Ernő közlése alapján, az erdélyi Kőrös-
főn 1944-ben még a közös községi javak élvezői nyílhúzással vá-
lasztották ki az az évi telekrészt művelésre. „A tulajdonjegyek azo-
kon a *nyilasokon* voltak, amelyeket a kőrösfői úrbéri elnök, 1944-
ben Péter András Csaba egy iszáokban őrzött.” *Sorshúzással* kerül-
tek kiosztásra. Aki ezáltal a telkét megkapta, oda beleszúrhatta a
jegyfáját.¹⁰⁹

Kresz Mária írta: „A kalotaszegi Nyárszóról [...] rekonstruált

¹⁰⁸ Tárkány Sz. E. 1979. 2: 488.

¹⁰⁹ Tárkány Sz. E. 1959. 47–48.

sorozat *nyilat* szerzett a Néprajzi Múzeum: 41 kicsi (kb. 3 cm-es) fadarabot, jegyet, melyeket a *kaszáló*, a *rét*, *rít*, esztendőnkénti szétosztásánál, a *nyílosztásnál* használtak *nyílhúzásra*, és nagyobb (kb. 20 cm-es) cöveket, *nyílfát*, *járónyilat*, amit a birtokos család a kiosztott darab kaszáló, a *nyíl* határszélébe vert [...] Mind a két fajta fára, a kicsire és a nagyra is az úrbéres birtokos család, az *örökösök jegyét* faragták”¹¹⁰ (22. ábra).

Sajt vagy karikó		3 fúrás	
Pofoncsapás		3 fúrás és szénvonó	
Pofoncsapás, 2 fúrás, 1 rovás		4 fúrás	
K betű		Rákláb	
2 rovátka		H betű	
Gereblye		MM betű	
Ostornyel vagy faszfej		Kupa	
Ár hegye		Szarufa vagy kabola	
Nyakra való		Szarufa vagy kabola és tyúkszem	
2 fúrás		3 rovás, a felső kalapos	

¹¹⁰ Kresz M. 1975. 139.

1 kapufél	I	1 dült kurucsa	X
3 kapufél	III	2 dült kurucsa	XX
Matola	I	Kurucsa, utána 2 vonás	XII
Rovás a tetején vagy pina	⓪	Kabola meg 1 rovás	ΛI
6 rovás	≡	Kabola meg 2 rovás	ΛII
Tyúkszem és 3 szem paráma	⦿	Kalapács vagy T betű	T
Sarló	⤿	Fődeles kurucsa	⤿
Tyúkláb	Y	2 rovás	=
<u>ROMÁNOKNÁL</u>		3 rovás	≡
1 kurucsa	+		

22. ábra

Kresz Mária leírja, hogy textíliákon is talált nyíljegyeket. „Nemcsak a nyílfaakat jelölték a tulajdonjeggyel, hanem bizonyos vászonnemüket is, elsősorban a zsákokat, hogy a malomban el ne keveredjenek, a mezőre kivitt vászontarisznyákat, *acskókat*.”¹¹¹

Erdőjelek. „Az erdőket tekintve, a tulajdonjegyek esetében két út feltételezhető: *a)* nyugati átvétel, *b)* keleti eredetű (az őshazából

¹¹¹ Kresz M. 1975. 142.

magunkkal hozott). A két forrás nem zárja ki teljesen egymást, inkább kiegészíti.”¹¹²

Végül ismert még a **házjegy**, amely „[...] a tulajdonjegy egyik válfaja, amely személyi tulajdonban levő házakon található. Legtöbbnyire monogram [...]”¹¹³

¹¹² Csorba Cs. 1975. 145.

¹¹³ Tárkány Sz. E. 1979. 2: 506.

4. AZ ÁLLATOK JELÖLÉSE

Elsőnek azt kell vizsgálnunk, hogy az eddig tárgyalt jogi megkülönböztetésen, a tulajdon meghatározásán kívül még milyen célból végeztek állatjelöléseket?

Az első és legfontosabb számunkra a törzskönyvezéshez szükséges jelek elhelyezése. „Szokás azonban más szempontból, más érdekből is megjelölni a jószágokat – fogalmazta Tárkány Szücs Ernő. – Pallas leírásából tudjuk, hogy a különböző kaukázusi cserkesz törzsek a lovaik *fajta szerinti leszármazását* ugyancsak jelek alkalmazásával tartották nyilván. Egy-egy ló származását híres fajtákhoz vagy egyedekhez tudták visszavezetni, s ennek formális bizonyítéka volt a jegy, amivel azonos testrészen valamennyi leszármazó lovat megjelölték. A juhokat sok helyen még további két célból különböztették meg jeggyel egymástól: füleikbe korjelző számokat vagy betűket tetováltak, illetve az anyjuk és a kisbárány kapcsolatának a fenntartására ún. szoktató jeleket alkalmaztak. Kévésbé jelentősek a jószágok egészségügyi ellenőrzésére hivatott jelek. A jószágtartás megtelepedett, helyhez kötött, hatóságilag már jobban ellenőrzött viszonyai között alakult ki a jószágok *regionális* (területi, közigazgatási) *megjelölésének* rendje. Kultúrtörténetileg ez sem volt valójában teljesen új, mert a régi egyiptomiak az állami tulajdonban levő jószág bőrébe a kerület (hespnomos), a görögök pedig a város jelét égették.”¹¹⁴

Dr. Karasszon Dénes orvostörténész munkánkról írt lektori véleményéből idézzük az alábbi megjegyzéseket: „A *marhalevél* bevezetése előtt a bélyeg mutatta az állat származási helyét, innen lehetett tudni, hogy vészmentes helyről származik-e a felhajtott állat. A marhalevél-kötelezettség bevezetése után új korszakot jelent a bélyegzés történetében a *Tormay* által szervezett *törzskönyvezés* elrendelése (1888. évi VII. tc.; 1894. évi XII. tc. 3. § és ennek végrehajtásáról szóló 48 000. sz. Min. R.). Ír a bélyegzésről és ábrát is közöl *Monostori* egyik (»Könyv az egészséges állatok gondozása-

¹¹⁴ Tárkány Sz. E. 1987. 104.

ról és a betegek ápolásáról». Bp. 1893., 214. old. + 121. és 123. ábra) c. könyvében, és több helyen is *Wellmann* »Részletes állattenyésztés tan« c. könyvének »Törzskönyvezés és jelzés« c. fejezeteiben.

Részletes beszámolót találni *V. Stang* és *D. Wirth* „Tierheilkunde und Tierzucht c. állatorvosi enciklopédiájának II. kötetében, ahol *Sonnenbrodt A.* írta az erről szóló fejezetet, bemutatva a német, az osztrák stb. bélyegeket; ugyanitt a magyar bélyegeket tábelláris összeállításban az osztrák *Unzeitig H.* ismerteti. Ugyancsak említi a bélyegzést *A. Koch* »Encyklopädie d. ges. Tierheilkunde und Tierzucht« c. Bécsben 1885-ben megjelent tízkötetes enciklopédiájában.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a *tenyészbéna* lovak megbélyegzéséről a 100 000-es is megemlékezik, de ugyanígy *Dubravszky*, majd *Fokányi* állategészségügyi rendeletgyűjteményei is. A II. világháború után, amikor a TB újból megjelent országunkban, előbb ollóval nyírtuk be a seropositív lovakba a TB jelzést, mert a besütésre még nem voltunk felkészülve.”

A mai korszerű állattenyésztés számára a *fajtatisztaság*, a *pedigré* jelölése elengedhetetlen. *Horn Artúr* írta: „A törzskönyvezéshez feltétlenül szükséges, hogy az egyes egyedek, amelyeket figyelemmel kísérünk, olyan jelzéssel legyenek ellátva, amely alkalmas egyedi megjelölésükre (ne jel legyen, hanem lehetőleg szám!). Az egyedi megjelölés jól látható, könnyen leolvasható, el nem távolítható és meg nem változtatható legyen. Általában legalább két számot (esetleg jelzést) tüntetnek fel. Az egyik az ellenőrzés alá vett állat ellenőrzési száma vagy a számozás azonosítására szolgáló szám (pl. borjúsám, fülcsipkés, csibeszárnyjelzés stb.), a másik a már törzskönyvezett állat törzskönyvi száma.”¹¹⁵

Szovjet szerzők a náluk működő gazdaságokban elterjedt, az állattenyésztés számára szükséges jelöléseket és az ezekről vezetett nyilvántartásokat így foglalták össze: „A nyilvántartás egyik formája az állatok jelzése. A legelterjedtebb jelzési mód a fülkrotália. Rendszerint fülkrotáliával jelzik a juhokat és a szarvasmarhát. A tégl- vagy kör alakú krotáliába beleütik az állat számát, ezután

¹¹⁵ Horn A. 1955. 568–570.

helyezik a fülbe és összekapcsolják. A sertést és a szarvasmarhát gyakran a számnak az állat fülébe való tetoválásával jelzik. Egyes gazdaságokban a sertés hasaaljára tetoválják a számot.

A tetoválást külön tetováló fogóval végzik, ennek számjegyeket alkotó éles tűi összeszorításkor átszúrják a fül bőrét. A fülön ejtett sebet bekenik tussal vagy alkoholban feloldott korommal.

Valamennyi állatfajt fülcsipkézéssel is megjelölhetünk. Minden kicsipés egy-egy számot jelent [...]”¹¹⁶

Az állatjelölések egyik korszerű módja az, hogy a bélyegzővasat folyékony nitrogénben lehűtik, majd ezt nyomják a jószág meghatározott testtájára. Az eredmény a tüzes vashoz hasonló lesz, hiszen itt is a hő hatására változik meg a bőr minősége és színe. (Tudjuk, hogy a mínusz 75-100 °C feletti hőmérséklet „éget”, csak az így kiváltott seb színe elűt a tüzes vas által ejtettől, általában kifehéredik. A bőrgyógyászatban a mínusz 167 °C-os folyékony nitrogént „szemölcsleégetésre”, -eltávolításra használják.)

Jellemző, hogy az állatok korszerű jelölése a fejlett Nyugat-Európában, elsősorban Németországban már a századfordulón egész ipart hoztak létre, amelynek egyes kifejlesztett eszközei máig használatosak és modernnek számítanak. B. Marquart Berlinben, 1911-ben kiadott kötetében számos tetováló, fülcsipkéző és füllyukasztó, krotália-behelyező és szarvjelölő fogót, készüléket ismertet.¹¹⁷

Az állatok jelölésével a hivatalos elismerés is megtörtént. Tárkány Szücs Ernőt idézzük: „[...] nálunk a jószágok égetett tulajdonjegyei körében az utólagos hatósági elismerés érvényesült.”¹¹⁸ (Megjegyezzük, hogy természetesen minden maradandó, a szakhatóságok által előírt állatjelölésnél érvényes volt az elismerés.)

Az állatok jelölése azért is szükséges volt, hogy a kallódó, elbitangolt vagy az orozva befogott jószágok gazdáit minél nagyobb biztonsággal azonosítani lehessen. „A külgazdasági kapcsolataiban számottevő értéket képviselő jószágok távoli területekre való elhajtásuk, illetve határain belüli piacok ellátása miatt folytonos mozgásban álltak. Ezek, de a legelőn vagy a háznál, a tanyán tartott jó-

¹¹⁶ Tomme, M. F. – Novikov, E. A. 1951. 202.

¹¹⁷ Marquart, B. 1911. 211–222.

¹¹⁸ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 389.

szágok is állandóan ki voltak téve az elrablás, az elidegenítés vagy csak az elkóborlás veszélyeinek is.”¹¹⁹

Ahhoz, hogy az állatokat pontosan le lehessen írni, szintén szükséges volt a jellemző tulajdonságaikon túl a jeleik feltüntetése. „A jószág leírásában a tulajdonjegy, főleg az égetett tulajdonjegy, meghatározó jellegű az egyéb tulajdonjegy (pl. füljegy) és mester-séges jegy mellett [...]”¹²⁰ Amikor egy állat megkerült, a *kisbíró* a település főterén kidobolta, tudtára adta a lakosságnak, hogy milyen jelű jószág van a *bitangistállóban*. Hódmezővásárhelyen „[...] az elveszett vagy talált jószágokat minden vasárnap délelőtt a mai Ótemplom előtti téren publikálták, billegeiket fennhangon ismertették; de a vagyontárgyak előröklésére is gondot fordítottak: a végrendeleteket a tanács megőrizte, belemásoltatta az ún. Testamentom-könyvbe.”¹²¹

(Itt jegyezzük meg, hogy az állatjelölések kiváló és szinte kifogyhatatlan forrásai máig a levéltárakban őrzött *végrendeletek*, *hirdetőkönyvek*, *becsűjegyzőkönyvek*, *vagyonleltárak* és *bitangjegyzékek*. Ezekben ugyanis az állatok leírását a rajtuk lévő jelek pontos rajzolatával együtt jegyezték föl.)

A vizsgálgódásunk következő területe az, hogy *időben* és *életkorban* mikor történt az állatok jelölése? Magyarországon ez a munka a népi szokásjog körében évszázadokra nyúlik vissza. Kiss Lajos írta: „Nagypénteken sütik a jószágra a billeget.”¹²² Nem véletlen, hogy a „Vegyes babonák” címszó alatt említette. A népi szokásjog ugyanis sok helyen érintkezik a történelem évszázadaiban elvesző babonákkal, még akkor is, ha a keresztény egyház szabályozza a nép életmódját, mint esetünkben, amikor nagypéntek az állatjelölések meghatározott napja. Egyébként más szerzők is ezt a jeles napot említik, mint az állatjelölések napját. Szabadfalvi József írta, hogy a gulyában, ménesben legelő jószágoknál általában „A bélyegzés hagyományos napja nagypéntek volt.”¹²³ Általában „A marhát, lovat első füre menendő korában bélyegezték meg, ren-

¹¹⁹ Tárkány Sz. E. 1987. 103.

¹²⁰ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 194.

¹²¹ Tárkány Sz. E. 1958. 2: 211.

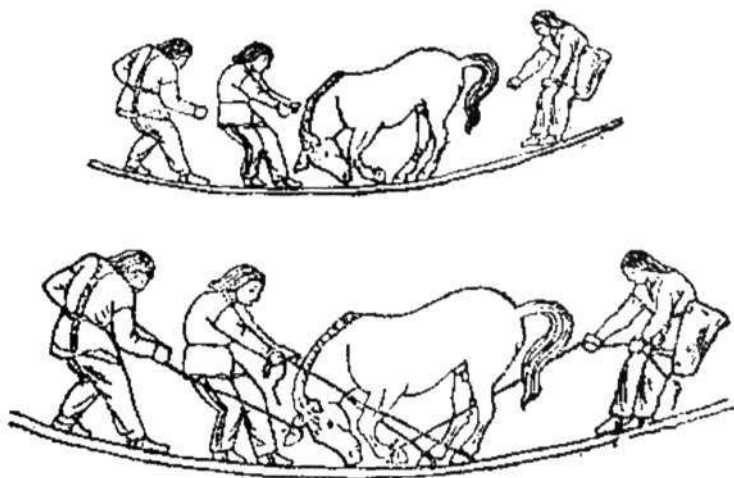
¹²² Kiss L. 1958. 162. 69. tétel

¹²³ Szabadfalvi J. 1977. 1: 249.

desen nagypénteken, ünnepélyes körülmények között.”¹²⁴ Debrecenben negyedfű korban bélyegezték.

Ismerünk ettől eltérő szokásokat is. Szabó Kálmán írta, hogy Kecskeméten a város saját állományában lévő juhokat október 26-án, Szent Dömötör napján számlálták és bélyegezték. Tudni kell, hogy Szent Dömötör a pásztorok, nyájak védőszentje. A Bakonyban a borjút ősszel bélyegezték. Gödöllőn, a Grassalkovich uradalomban Szent György és Szent Mihály napján¹²⁵ stb., stb.

A jószágjelölés, főleg a bélyegzés, nem volt könnyű a nagy állatok esetében. Nagy-Czirok László a kiskunsági pásztoréletről írván elbeszéli, hogyan *döntötték le* az állatokat, amely eljárás herélésnél, bélyegzésnél máig él a *sztyeppe népeknél* és évezredekre tekint vissza.¹²⁶ Az Ukrajnában talált szkíta edényen látható egyik ábrázolás a lódöntést mutatja be. A jelenséget Herman Ottó fejtette meg. Mi László Gyula illusztrációját közöljük¹²⁷ (23. ábra).

23. ábra

¹²⁴ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 386.

¹²⁵ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 386.

¹²⁶ Nagy-Czirok L. 1959. 94.

¹²⁷ László Gy. 1944.

A döntésem eljárást nemcsak lovak esetében alkalmazták. Takács Gyula a somogyi pásztorkodás egyik jellemzésére írta: „A *borjú eldöntése* kötéllal történt. A kötelet az első bal lábára kötötték. A két lába között áthúzták, s a kötéllal bekerítve a jobb első lábát, a bal láb mellett meghúzták. Így könnyen balra dőlt a borjú. Egy évesek voltak. Az eldöntés után az orrát és a fülit fogták meg, mert így nem tudta a fejét kapkodni. Zsírozás után az állásba engedték be.”¹²⁸

Természetesen nemcsak *kötéllal*, a *lábak összehúzásával* és *összekötésével* történő *eldöntéssel* vált az állat bélyegezhetővé. Istálló, épület *falához* is *szorították*. Újabban erre a célra rudakból készült szoros *karámba* vezetik, ahol mozdulni sem tud, ugyanakkor a jelölésre a kívánt testtájék szabadon marad.

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy az egyes állatfajtákat miként jelölik és melyik *testtájékot* használták fel erre a célra? Tárkány Szücs Ernőt idézzük: „A bélyeget általában a *jószág baloldali testrészebe* sütötték.” Megjegyzi, hogy egyes helyeken a jobb oldalra is jelöltek, főleg a területi jeleket.¹²⁹ „[...] a jószágnak nem volt olyan fontosabb testrésze, amely alkalomszerűen vagy rendszeresen elkerülhette volna ezt a megtisztelő szerepet – fogalmazta. – Leginkább mégis e célból a következő testrészeket vették igénybe: far, comb, lapocka, láb, száj (pofa), hát, nyak, tompor, csípő, forgó, orr (orrjegy), szarv (szarvjegy). A juhnál a sütés az orrba, kosnál a szarvba történt.”¹³⁰ Egy másik tanulmányában azt írta, hogy a tulajdonjegy a jószág *baloldali*, a regionális pedig a *jobboldali* testtájra került.¹³¹

Ahol lovakat tartottak, a világ jelentős részén, ezek az állatok voltak a legszámottevőbbek, és ez nem véletlen. Legjobban a ló volt hasznosítható: húsa, bőre, teje, igavonó ereje. A közlekedést segítette, áldozati állatként szerepelt, sport- és hadi célokra volt alkalmas. Túl a gazdasági, kedvtelésből történő tartási területen, a ló *társ* volt, és az embert szoros érzelmi szálak fűzték hozzá. Ezekből

¹²⁸ Takács Gy. 1986. 106.

¹²⁹ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 386.

¹³⁰ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 387.

¹³¹ Tárkány Sz. E. 1987. 108.

következik, hogy a ló tartás nagyon elterjedt, a tenyésztéssel kapcsolatos jelölések pedig mind a mai napig szigorú szabályozás alá tartoznak.

Először az archaikusabb, a népi szokások közé tartozó leírásokat vegyük sorba. Szabó Kálmán írta Kecskemétről: „A csikókat akol oldalához, istálló fala mellé vezetik, a félősebbeknek szemét befogják s úgy nyomják rá a billeget. A csikó finom szőrét hirtelen leégeti a tüzes vas, de a marha nagy szőrének elégetéséhez idő szükséges [...] A billegzés helye a csikóknál szintén a combja, fara vagy lapockája, esetleg a nyereg alatti rész, kivételesen nyaka vagy pofája.

A süttött sebhelyet avas szalonnával vagy mécs-zsiradékkal kenik be, hogy nagyon ki ne cserepesedjen, ki ne varasodjon. Ha a pusztára kivert marha hegedő billegsebét a szarka, hátára repülve kikezdi, a pásztor lágy marhatrágyával keni és gyógyítja.”¹³²

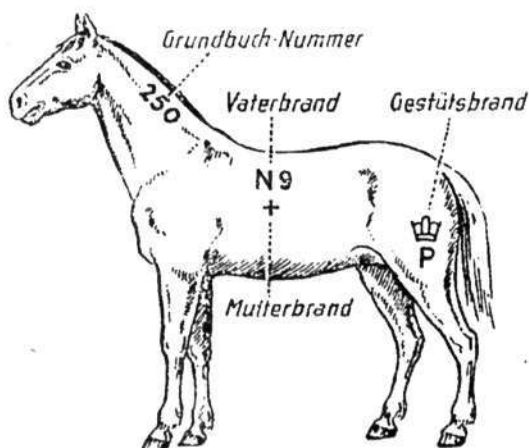
Az osztrák mén telepi jelzésekről is találtunk leírást. Ebből idézünk: „A lovak jelölése és besüttött bélyegei.

A lovakat kifogástalanul és maradandóan kell jelölni, az életkornak megfelelően, a bőrön és a patán beégetett mesterséges jellel. Mint besüttött bélyeget használnak alakokat, számjegyeket, betűket a test különböző helyein, mint az állkapocs ágán, a nyakon, a vállon, nyeregtájékon, a hátulsó combon. A patára történő égetés a múltékony jelek közé tartozik, mely a pataszaru lassú növekedésének megfelelően eltűnik.

A lovak égetéssel történő megjelölése különböző célokat szolgál = bizonyíték a fajtáról, a származásról, tenyésztésről, tenyészkörzetről, a törzskönyvbe való felvételtől, a tulajdonjogról, az egyes állat azonosításáról. Ez érvényes az égetésre is, mivel az állatokat törvényes rendelkezés alapján el kell látni, például ha a lovak *tenyészbenaságot* kapnak, akkor a bal hátulsó combra **BK** (beschälkrank = tenyészbená) jelet égetnek és a tenyésztésből kizárják.

Megkülönböztetnek: ménes-, telep-, tenyésztő-, tenyészet-, katon- és egyedi besütést. Az osztrák mén telepi besütésnek megfelelő elhelyezést a 24. ábra szemlélteti.

¹³² Szabó K. 1932. 3–4: 97.

24. ábra

250 – a nyilvántartó könyv száma,

N9 – az apa száma

T – az anya száma

P – a tenyészet jele.”¹³³

A Hippologisches Lexikon szerint Németországban nemcsak tartományonként, hanem lófajtákként (hideg-, melegvérű stb.) is megkülönböztették a lovakat, és más-más helyre kellett besütni a bélyeget. „A ménesekről elfogadottak bizonyos mértékben a tenyészírányt és a tartományi tenyészeteket mutatták”¹³⁴ – írta a szerző.

Az egykori Szovjetunió területén még ismert a *szilaj ló* tartás, amely nálunk már csak néprajzi leírásokban él. Dobrinyin könyvében olvasható: „**Csikók jelzése.** A rideg tenyésztésben jellel szoktuk ellátni a csikókat, hogy könnyebben felismerhessük őket. Csak számokkal és betűkkel szabad jelezni és csak oly módon, hogy e számokat és betűket az állat bőrére égetjük rá.

Általában az elválasztás után szokott az állatok jelzése történni. Három jelzést szoktak beégetni: a csikók törzskönyvi számát – a

¹³³ Mally, M. Bécs, É. n. 86.

¹³⁴ Sen, G. v. Norman. Hippologisches Lexikon. 1968. 47.

bal lapocka felső részén; a csikó születési évének *két utolsó évszámát* a lapockán, s végül a lótelep bélyegzőjét a bal combon.”¹³⁵

Áttérve a hazai lótarításban alkalmazott jelölésekre, egy század eleji módszert ismertetünk. A Kovács Béla – Monostori Károly szerzőpáros írta:

„Elválasztáskor a csikók bélyegezve lesznek és pedig a jobboldali nyereg alatti tájra a csikó-szám s a ménés bélyege süttetik, a mely áll egy **M** betűből felette koronával, a baloldali nyereg alatti tájra süttetik pedig a törzs- és az apajegy s így mindenik mezőhegyesi lóról le lehet olvasni, hogy melyik törzsbe való s melyik apától származik.”¹³⁶

Schandl József a század közepén fogalmazta: „A csikó tartós megjelölését 4 hónapos kortól az elválasztásig terjedő időben kell elvégezni [...] Az ellenőrzésbe vett kanca csikóját a nyak baloldalán, a fültől mintegy 4 ujjnyira a megye betűjelével, továbbá a születési év utolsó számjegyével kell lebélyegezni olyan távolságra, hogy törzskönyvbevétel esetén még ötjegyű törzskönyvi számmal is bélyegezhető legyen. A csikó nyakának jobb oldalára a törzstől felfelé haladva a csikó nyilvántartási sorsszámát kell besütni.”¹³⁷

Horn Artúr szintén a század közepének lótenyésztésében alkalmazott jelölésekről írt: „Az egyedi megjelölésre különböző módszereket használnak. Egyik az, amikor *tüzes vassal* égetnek számot a különböző testrészekre. A megjelölésnek ezt a módját régebben különösen a tulajdonjegy megjelölésére használták. Napjainkban már csak a lótenyésztésben találkozunk vele. Egyes nevesebb ménesek ugyanis besütnik csikóikat. Így Mezőhegyes (**M**), Bábolna (**B**), Trakehnen (bal combon szarvasagancs) használ ilyen jelzéseket. A lovon rendszerint az állkapocs-tájékra és a nyak felső részébe szokás a számot vagy jelzést besütni; más test-tájakra nálunk csak kivételes esetben – engedéllyel – szabad. A szarvasmarhát a fejen, felkaron vagy a szarvba szabad besütni; nálunk csak az utóbiba. A besütés a bőrbe azért van szabályozva, mert a tüzes vassal történő érintés hatására a bőr használati értéke csökken. Előfordul,

¹³⁵ Dobrinyin, V. P. É. n. 50.

¹³⁶ Kovács B. – Monostori K. 1905. 394.

¹³⁷ Schandl J. 1955. 178–179.

hogy a ló patájába égetnek számot (pl. katonaság), ez azonban aránylag gyorsan kinő és lekopik.”¹³⁸

1936-ban a földművelésügyi miniszter a szarvasmarhák, borjúk, lovak, csikók, juhok és bárányok tüzes vassal vagy más módon való jelzését szigorúan szabályozta. Indoklásában ezt írta: „A hazai bõrgyártó iparnak évek óta ismétlődő panasza, hogy a szarvasmarháknak nálunk szokásos, tüzes vassal való bélyegzése miatt a bel-földön termelt nyersbõröket nem tudja kellõképpen értékesíteni, mert az ilyen állatoktól származó bõrök, a legértékesebb helyen, a faron vagy a felsõcombon visszamaradt forradások miatt a további ipari feldolgozásra nem használhatók.”¹³⁹ Ezek után meghatározta, hogy az állatokat melyik testájon szabad maradandó jelzésekkel ellátni: „[...] a tüzesvassal való bélyegzést szarvasmarháknál a fejen, az elülsõ lábakon a felsõ száron, a szarvakon és a csülkökön, lovaknál a fejen, a nyaknak a fej felé esõ (elülsõ) felén, valamint a patákon és ezekenfelül – törzskönyvezett állományokban – a nyeregáján, juhoknál pedig a szarvakon továbbra is megengedi. Kivánatos azonban, hogy a gazdaközönség [így!] a tüzesvassal való bélyegzést valamennyi állatfajnál lehetõleg mellõzze.”¹⁴⁰

Végül a ma érvényes magyar szabványokban, a *törzskönyvezéshez* meghatározott lójelöléseket ismertetjük. „Az ellenõrzésbe vett kancának csikóit, továbbá azokat a csikókat, amelyek az ellenõrzésbevétel évében születtek és származásuk apai ágon fedeztetési jeggyel igazolva van *tartósan meg kell jelölni*. A csikó *tartós megjelölését* 4. hónapos kortól az elválasztásig terjedõ idõben kell elvégezni. Az ellenõrzés alatt álló kancák csikóinak *tartós megjelölését* az ellenõr a méntelep szakközegével együttesen végzi.

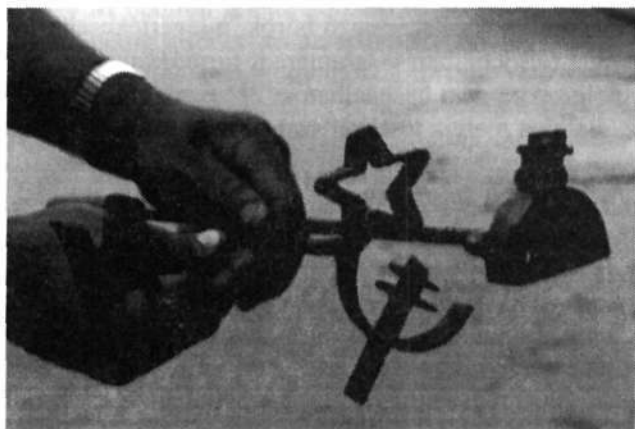
Az ellenõrzésbe vett kanca csikóját a nyak baloldalán, a fültõl mintegy 4 ujjnyira a megye betûjelével, ettõl olyan távolságra, hogy a törzskönyvbevétel esetén meg õtjegyû törzskönyvi számmal is bélyegezhetõ legyen, a születési év utolsó számjegyével kell lebélyegezni. A csikó nyakának jobb oldalára a törzstõl felfelé haladva a csikó nyilvántartási sorszámát kell besütni.

¹³⁸ Horn A. 1955. 570.

¹³⁹ M. Kir. F. M. 90.062/1936. IV. B.-2. 1.

¹⁴⁰ M. Kir. F. M. 90.062/1936. IV. B.-2. 3.

A csikók sorszáma minden megyében 1-el kezdődik. Az egyes járások részére az ellenőrzött kancáktól származó csikók számának figyelembevétele mellett előzetesen számcsoportot kell kiadni. A csikók sorszáma járásonként minden évben a kiadott számcsoport kezdő számával kezdődik. A sorszámot a méntelep vezetője adja meg és a besütött sorszámot a csikólapra az ellenőrnek kell rávezetnie”¹⁴¹ – 25. a-i) ábra.

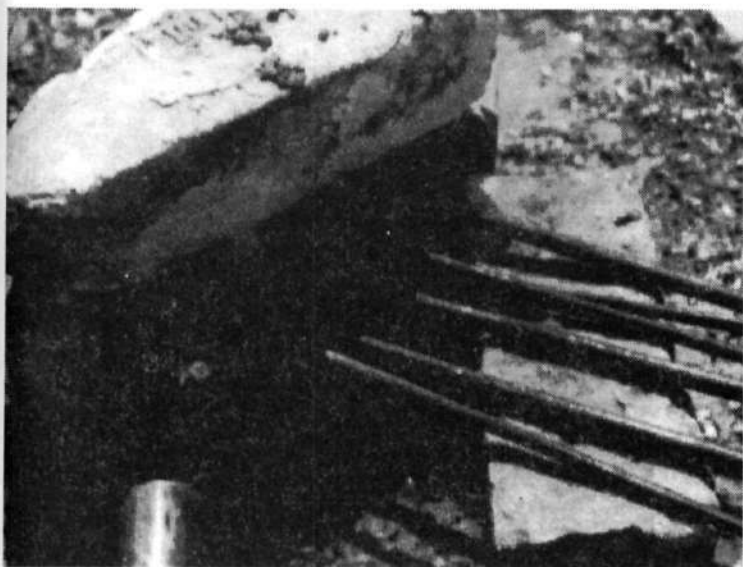
25. a) ábra

25. b) ábra

25. c) ábra

25. d) ábra

25. e) ábra

25. f) ábra

25. g) ábra

25. h) ábra

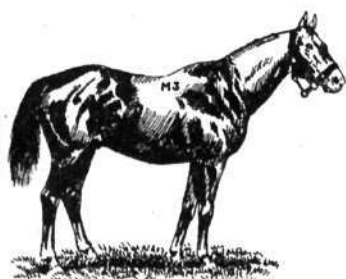
25. i) ábra

„A törzskönyvezett lovak megjelölése

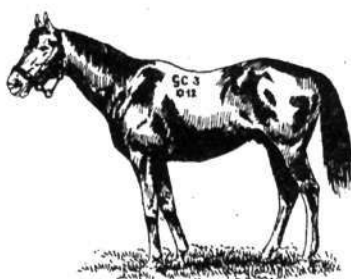
A törzskönyvbe került tenyészkancákat a nyakra sütött bélyeggel tartósan meg kell jelölni. A kanca nyakának baloldalára, a fültől mintegy 20 cm-re a megye jelét, ezt követően az ellenőrzési sorszámot, majd a születési év utolsó számjegyét kell besütetni”¹⁴² – 26. a), b), c) és d) ábra.

¹⁴¹ MNOSZ 6803–52. 5–6.

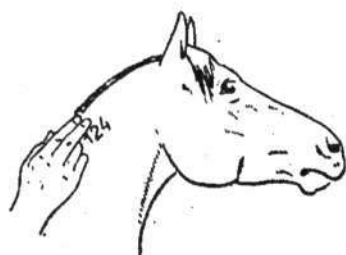
¹⁴² MNOSZ 6803–52. 11.

26. a) ábra

26. b) ábra

26. c) ábra

CSIKÓBÉLYEGZÉSI JELEK

Az alábbiakban felsoroljuk az 1993-ban érvényben levő bélyegzési jeleket

TERÜLETI ÉS FAJTAJELEK

A

Andráshida,
Zalaegerszegi Á. G.

AK

Abádszalók,
Lenin Mgtsz

A

Állampusztai
Célgazdaság

A

Angol telivér

AB

Békéscsaba

B

Bábolnai
Mg.-i Kombinát

BA	Baranya megye	GE	Gölle Mgtsz
B	Biharnagybajom, Dózsa Mgtsz	G	Görösgal Á. G.
BE	Bocfölde	GN	Győr-Moson- Sopron megye
B	Bószénfa, Kísérleti Gazdaság	H	Hortobágyi Á. G.
B	Baki Á. G., hidegvérű tenyésztés	HB	Békáspusztá, Bólyi Mg.-i Kombinát
B	Bana, Kinizsi Mgtsz	H	Herceghalom, Kísérleti Gazdaság
BK	Bács-Kiskun megye	HR	Hajdú-Bihar megye
BN	Borsod-Abaúj- Zemplén megye	HS	Heves megye
BS	Békés megye	H	Hosszúhát, Kísérleti Gazdaság
CD	Csongrád megye	H	Hódmezővásárhelyi Tangazdaság
Cd	Csongrád, Petőfi Mgtsz	I	Irag szemcse
DS	Dömsöd, Dózsa Mgtsz	SA	Igar-Simontornya, Lenin Mgtsz
E	Enyingi Á. G.	Ja	Jászboldogháza, Aranykalász Mgtsz
FR	Fejér megye	JR	Jászkisér, Kossuth Mgtsz

K	Kerteskö	ME	Mernye
KA	Kiskunfélegyháza, Lenin Mgtsz	MO	Makó, Lenin Mgtsz
KB	Késbéri félvér	MR	Mosonmagyaróvár, Lajtahansági Á. G.
KD	Karád, Aranykalász Mgtsz	MS	Mezőszilas, Mezőföld Mgtsz
Ke	Keszthely	N	Nagyszentjános, Kisalföldi Á. G.
KG	Karcag, Magyar– Bolgár Barátság Tsz	NG	Nagycserkesz, Kossuth Mgtsz
KJ	Kiskunsági Á. G.	ND	Nógrád megye
KL	Kengyel, Dózsa Mgtsz	N	Nagydorog
KM	Komárom– Esztergom megye	NK	Nagykunság Á. G.
KT	Kecskemét, Magyar– Szovjet Barátság Mgtsz	N	Nóniusz fajtajel
KØ	Kötelek, Ady Mgtsz	NK	Nyírtass, Dózsa Mgtsz
LM	Lajoskomárom, Győzelem Mgtsz	N	Nyíregyháza, Mg.-i Főiskolai Tangazd.
M	Mezőhegyes, Mg.-i Kombinát	NZ	Nagyhalász, Petőfi Mgtsz
MK	Mezőkovácsháza, Új Alkotás Mgtsz	GA	Orosháza, Dózsa Mgtsz

OE	Orosháza, Béke Mgtsz	S	Sütvény, Dalmandi Mg.-i Kombinát
OX	Orosháza, Új Élet Mgtsz	SA	Simontornya, Lenin Mgtsz
P	Poroszló	SZS	Szedres, Hunyadi Mgtsz
PA	Pálfa, Egyetértés Mgtsz	SZ	Szentegál, Szigetvári Á. G.
P	Balatonnagybereki Á. G.	SK	Szolnok megye
PS	Paks, Duna-menti Mgtsz	SL	Somogyszil, Petőfi Mgtsz
PT	Pest megye	SR	Szentgáloskér, IX. Pártkong. Mgtsz
R	Rádiháza, KATE Tangazdaság, Bak	S	Somogysárd, Kutasi Á. G.
RA	Rózsafa, Egyetértés Mgtsz	Θ	Szántódpuszta, Kaposvári Mg.-i F.
RY	Regöly, Népakarat Mgtsz	SR	Szabolcs-Szatmár- Bereg megye

APAJELEK

	Szalkszentmártoni fakó ménés	SY	Somogy megye
ST	Szentes, Termál Mgtsz		Szilvásvár, MEFAG Lip. ménés
SX	Sárvári Á. G.	TA	Tolna megye

TC	Tengelic, Petőfi Mgtasz	Ba	Baldover xx
VM	Veszprém megye	BP	Bor Péter xx
VS	Vas megye	g	Bornemissza
W	Wesselényi M. Lótenyésztő Egy.	Bh	Bob herceg xx
ZA	Zala megye	β	Bojtár xx
℞	Zalaszentgrót, KATE Tangazd.	B	Blokád xx
⊕	Ügető	ℬ	Bornemissza xx
⊖	Verseny félvér	Br	Bontur xx
⚡	Sportló fajtajel	BA	Borota
♠	Üllő, fakó tenyészet	Ca	Cargo
♣	Pusztaberényi Furioso tenyészet	C	Conversano
ℓ	Aldato	θ	Conversano anyajel
ℓ	Aldato Nonius I	Ⓒ	Cselszövő
AP	Abbas Pasha ox	℟	Dunure xx

Di	Dicséret	f	Ferdinánd
D	Deutscher Michel	ƒ	Farag ox
Dm	Daimio I	F	Filou xx
Dr	Diktátor I	F	Fokos
FA	Furisio „A”	ƒ	Florentiner
FB	Furisio „B”	Fm	Formás

26. d) ábra

„A törzskönyvezett lovak megjelölésénél *megyénként* az alábbi jelet kell alkalmazni: Bács-Kiskun: **BK**, Baranya: **BA**, Békés: **BS**, Borsod-Abaúj-Zemplén: **BN**, Csongrád: **CD**, Fejér: **FR**, Győr-Sopron: **GN**, Hajdú-Bihar: **HR**, Heves: **HS**, Komárom-Esztergom: **KM**, Nógrád: **ND**, Pest: **PT**, Somogy: **SY**, Szabolcs-Szatmár: **SR**, Szolnok: **SK**, Tolna: **TA**, Vas: **VS**, Veszprém: **VM**, Zala: **ZA**.”¹⁴³

„Törzskönyvezett mének megjelölése.

A törzskönyvbe felvett mént a nyakán besütött bélyeggel tartósan meg kell jelölni. A mén nyakának baloldalán (a csikókori megjelölés alkalmával erre kihagyott helyre) a törzskönyvi számot kell besütönni. A törzstenyészetből származó olyan ménre, amelynek nyereg helyén már besütött bélyeg van, a törzskönyvi számot nem kell rásütönni. A mén törzskönyvi számát a Földművelésügyi Minisztérium adja meg”¹⁴⁴ – 27. a) és b) ábra.

¹⁴³ MNOSZ 6803–52. 1. mell.

¹⁴⁴ MNOSZ 6991–54. S70. 5.

F

Fenék

☆

Gidran anyajel

Fr

Francia

G

Gazal

℥

Forintos

Go

Gonio

F

Furioso

G

Galgóczy

ψ

Furioso anyajel

G

Gárda xx

F

Favory

HA

Haramia

□

Favory anyajel

Ha

Hazárd

π

Filter

HS

Homérosz

GB

Gidran „B”

Ha

Hargita

GC

Gidran „C”

HS

Halim Shah

G

Gemini xx

Hi

Hires

GG

Gazal Hidran

H

Hajnal

Gh

Ghalion ox

Hm

Hullám

G

Gidran

HZ

Hazárd North Star

<i>H</i>	Haris	<i>K</i>	Koheilan
<i>Hgy</i>	Honvagy	<i>Kt</i>	Komet
<i>Hj</i>	Háry János	<i>Ks</i>	Krőzus
<i>H</i>	Hódító	<i>K</i>	Kürtös
<i>i</i>	Irha xx	<i>K</i>	Királyrét xx
<i>b</i>	Ibsen xx	<i>Ky</i>	Korhely xx
<i>J</i>	Incitato	<i>K</i>	Kuhaylan Zaid
<i>L</i>	Ibn Gafal ox	<i>L</i>	Lobogó
<i>Jm</i>	Jamil ox	<i>L</i>	Loup
<i>J</i>	Jussuf	<i>M</i>	Musztafa
<i>K</i>	Kozma	<i>MC</i>	Martalóc
<i>K</i>	Kemir	<i>MF</i>	Mefisztó
<i>K</i>	Kuhaylan Haifi	<i>M</i>	Mohafez
<i>K</i>	Kemál xx	<i>Sj</i>	Sobri Jóska xx

<i>S</i>	Shannon	<i>Z</i>	Zohair
<i>Sn</i>	Solymász	<i>T</i>	Toborzó
<i>S</i>	Szemafor	<i>Me</i>	Merengő xx
<i>Sw</i>	Swashbuckler xx	<i>M</i>	Maestoso
<i>S</i>	Siglavý	<i>♂</i>	Maestoso anyajel
<i>Sz</i>	Széplak	<i>ME</i>	Merano
<i>T</i>	Tulipán	<i>m</i>	Magister
<i>🌷</i>	Tulipán anyajel	<i>M</i>	Mersuch
<i>VI</i>	Vinago	<i>Mg</i>	Musztang
<i>V</i>	Varázsló	<i>m</i>	Maxim
<i>V</i>	Vezér	<i>NA</i>	Nonius „A”
<i>W</i>	Wacusta xx	<i>NB</i>	Nonius „B”
<i>WS</i>	Wendekreis	<i>NC</i>	Nonius „C”
<i>Z</i>	Zoagli xx	<i>ND</i>	Nonius „D”

<i>N</i>	Nonius	<i>R</i>	Ramzes
<i>Z</i>	North Star	<i>Rt</i>	Ramzes Junior
<i>☆→</i>	North Star anyajel	<i>Ru</i>	Rustam J
<i>N</i>	Neapolitano	<i>Rk</i>	Ramzes North Star
<i>X</i>	Neapolitano anyajel	<i>Ro</i>	Rodope xx
<i>B</i>	O Baján	<i>Rs</i>	Rokus xx
<i>O</i>	Oltszem	<i>R</i>	Rubint
<i>P</i>	Pluto	<i>ZA</i>	North Star „A”
<i>~</i>	Pluto anyajel	<i>S3</i>	Siglavy Bagdady
<i>P</i>	Poéta	<i>Δ</i>	Siglavy Capriola
<i>B</i>	Primás	<i>S</i>	Siglavy Capriola
<i>R</i>	Rakéta xx	<i>Sz</i>	Számadó xx
<i>Ro</i>	Ragyogó	<i>Sf</i>	Sylfou xx
<i>R</i>	Ritter sporn	<i>SA</i>	Slieve Gallion

Sh Shagya

Sz Szikrázó xx

27. a) ábra

LIPIZZA
1580

L

Píber
1919

Ű
P

Fagaras
1874

F

Topol'čianky
1921

Ť
Ŕ

Szilvásvárad
1951

Ű
B

27. b) ábra

Átérve a borjak jelölésére, elsőnek Takáts Gyulát idézzük a somogyi pásztoréletből vett leírásával. „Az akol előtt tüzeltek, abba rakták bele a *bélyegvasakat* [...] Régebben a bal farára nyomták, később pedig pofára, a füle elejibe.”¹⁴⁵ Hasonló leírást adott Szabó Kálmán Kecskemétről: „Az akolbavert egyéves marhákat egyenként fogják ki. Ügyesebb pásztor elkapván a szarvát, kötéllal elrántja, eldönti s a gazda a tüzes vassal combjára, farára, ritkábban nyakára vagy pofájára, esetleg szarvára rányomja billegét.”¹⁴⁶

A sertések jelöléséről Takáts Gyulát idézzük Somogyból: „1930-ig jelölték a disznót. A jel, amelyet a disznó fülébe ütöttek, a *tőke* után maradt [...] Általában a bejelölés kilenches koráig, tehát a *fókárahajtás* előtt történt, hogy a seb addigra elgyógyuljon. A jelölést *bicskával*, illetve *lukasztóval* csinálták. A lukasztót úgy

¹⁴⁵ Takáts Gy. 1986. 105.

¹⁴⁶ Szabó K. 1932. 3–4: 96.

használják, hogy a malac fülét *fatükére* teszik és kalapáccsal ütöki ki.”¹⁴⁷

A juhok jelöléséről Takáts Gyulától a következőket tudjuk meg: „Az anyabirka bal és jobb fülre az évszám rá volt vágva. Ezt a billegezőfa végén lévő vassal csipkézték. A pásztor bal hóna alatt fogta a bárányt, balkeziben volt a billegezőfa, jobbkeziben levő kis fakalapáccsal ütötte rá a csipkét. Így billegeztünk tavasz elején.”¹⁴⁸

Szabó Kálmánt idézzük: „A juhoknál, a füljegyeken kívül, ritkán a pofájukra sütöttek bélyeget s használtak szurokkal vagy festékkel készült, szörre nyomott bélyeget is.”¹⁴⁹ Ez volt a „*szőrbilleg*”. Egyébként ez a jelölési módszer csak a jószágok szétválasztásához szolgált, mert fél év után lekopott, eltűnt róluk, tehát csak időszakos jelölésnek tekinthetjük. Miután a füljegyek könnyen átalakíthatók voltak, ezért az ürüt az *orrán is jelölték*. Tárkány Szücs Ernő írta, hogy juhoknál „[...] az orrán keresztül sütötték meg pont, kör vagy egyéb egész egyszerű jel formájára [...]”¹⁵⁰

A baromfijelölésekről Schandl Józsefet idézzük: „A baromfit négyféleképpen szokás jelölni:

1. A naposcsibe kikelésekor a szárny bőrkettőzetébe helyezhető alumínium gombocskát kap, amely számozva van.

2. Tenyésztésbevitel előtt alumínium lábgyűrűt húzunk ujjára, amely szintén számozva van. A szám az állat hasa felé nézzen s így, amikor kézbe vesszük, tekintve, hogy az állat háta kerül felénk, a számot természetes helyzetében leolvashatjuk. Csakis az olyan (zárt) lábgyűrű a hitelt érdemlő, amelyet nem lehet lehúzni, ha egyszer feltettük. A nyitott lábgyűrűt bárki le- és felhúzhatja, tehát nem biztosítják az állat azonosságát.

3. Átmeneti jelzésekre különféle celluloid lábgyűrűt használnak [...]

4. Különböző színű szárnyjelzőket is alkalmaznak, amelyek sor-számozva vannak. Ezeket is a bőrredőbe illesztik, ahová napos korban a csibejelző számot”¹⁵¹ – 28. a), b) és c) ábra.

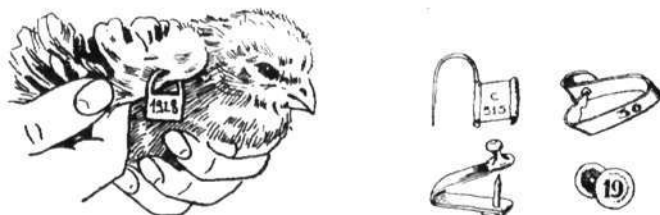
¹⁴⁷ Takáts Gy. 1986. 32.

¹⁴⁸ Takáts Gy. 1986. 122.

¹⁴⁹ Szabó K. 1932. 3–4: 98.

¹⁵⁰ Tárkány Sz. E. 1958. 2: 220.

¹⁵¹ Schandl J. 1951. 197–198.

28. a) ábra

28. b) ábra

28. c) ábra

Itt kell megjegyeznünk, hogy a vadmadarak lábgyűrűzése szintén közismert. Az ornitológusok elsősorban fajtaszámlálásra, illetve a költözés, vándorlás megfigyelése során használják. A háziasított madarak egy részét szintén meggyűrűzik. A vadászatra használt ragadozó madarak, a galambok tenyésztői és fészekmegjelölő, ill. a versenyzésre használt postagalambok röptetőgyűrűi mellett ismert még a különösen értékes díszmadarak gyűrűzése, illetve a

jeles díszmadártenyésztők által alkalmazott gyűrűk. Siroki Zoltán írja például a kanárimadárról (*Serinus canaria*): „5-6 napos korban meggyűrűzhetjük a fiókákat.”¹⁵²

1983-tól új állatjelző eszközök jelennek meg a magyar piacon. A szentesi Haraszi Tibor – a Kaposvári Szarvasmarha-tenyésztő Közös Vállalattal együttműködve – forgalmazni kezdi a „...teljesen hajlékony, rosttollal írható szarvasmarha-, sertés- és juhfüljelzőket. Három színben: fehér, sárga és piros.” A fülbe helyezéshez univerzális, és minden füljelző típushoz alkalmazható *fogókat* is kifejlesztettek. „A fenti füljelzők puhább kivitelűek, mint az új-zélandiak. Behelyezésük egyszerű és biztos” – reklámozza a szórólapjuk.

Ugyancsak ezen a lapon olvasható, hogy szállítanak még „szingonyos juhfüljelzőket” is, továbbá „szarvasmarha nyak- és lábszatot”. Amint ezekről megtudhatunk, az a következő: „Mindkét csat méretre állítható, így alkalmazni lehet mind a növendék, mind a felnőtt állatok esetében is. Anyaga puha műanyag, élénk színekben. Ezzel a módszerrel színek szerint nagy távolságból felhívhatjuk az állattenyésztő szakemberek figyelmét arra, hogy az állattal kapcsolatban valami rendellenesség történt és beavatkozást igényel. Mind a nyak-, mind a lábszat több színben rendelhető [...]

Piros	– az állat beteg, állatorvost igényel,
Zöld	– az állat ellése a közeli időben várható,
Kék	– az állatot el kell választani,
Sárga	– az állat folyat, meg kell termékenyíteni,
Fehér	– az állatot körmölni kell,
Fekete	– az állatot vágóhídra kell szállítani stb.

Ezzel a módszerrel az állatok egyedazonosítását is megoldhatjuk, ha a csat $110 \times 4,5$ cm, lábszat 45×4 cm.”

Végezetül szólnunk kell arról, hogy ezek a *tulajdon-* és – mint utóbb láthatjuk – *tulajdonságjelzők* annyit érnek, amennyire azt a biztonságot szavatolni lehet, hogy az eredeti jelzéseket ne változtassák meg, ezzel meghamisítva a tényállást. Mint az közismert, a feudalizmus korától kezdve még a bőrbe süttött billogokat is megváltoztatták. Különösen a betyárok által elrablott jószágok billogaiban hajtottak végre módosításokat, hogy az állat eredeti tulajdonosa

¹⁵² Siroki Z. 1976. 206.

5. AZ ÉGETETT BÉLYEGEK TÍPUSAI

Mint azt a Csorba Csaba korábban idézett tanulmányrészletében már olvashattuk, a korai égetett bélyegek rajzolatai a címerekhez, mesterjegyekhez voltak hasonlatosak.¹⁵⁶ Ezzel a témával Tárkány Szűcs Ernő foglalkozott behatóan. Megállapításai ma is érvényesek, és nincs ok a módosításukra. Ez érthető is, hiszen az általa összegyűjtött több ezer égetett bélyeg minden előforduló formavariánst tartalmazott, amelyeket a történelem során alkalmaztak, és a mi újabban feltárt jeleink között sincs olyan, amelyik az általa megállapított alakoktól eltért volna.

„Az égetett tulajdonjegyeket tipológiai szempontból négy csoportra oszthatjuk. Megkülönböztetjük a szorosabb értelemben vett *ábrákat*, a *betűket*, a *számjegyeket*, végül ezek kombinációit. Ez a sorrend egyúttal az égetett tulajdonjegyek figurális csoportjainak a történeti fejlődését is jelzi.”¹⁵⁷

Természetesen az égetett tulajdonjelek között nagyon gazdag formakincsrel találkozhatunk. Az *ábrák* vagy *jegyek* között „Ilyen nevekkal találkozhatunk: vella, daruláb, madárláb, csatlós, csatkás, sarló, köröszt, kerek, tulipánt, szénavágó, polcos, hódos, csillag, öreg, patkó, sarkantyú, háromláb, kehely stb., amelyek a megfelelő ábrák képszerűsége mellett bizonyítanak.”¹⁵⁸

A források alapján további jegynevek is előkerültek, de az ábrájukat nem sikerült megtalálni, illetve azonosítani: „fél csillag, vas-macska, fél talpú atzél forma béleg, atzélbilleg sütés, fél hód, pápaszem forma, nyitott hamvverő forma bélyeg, őszsze futott bélyeg, rakoncaforma bilyog, gömbölyeg sütés, kulcs.”¹⁵⁹

Györffy István írta: gyakori „[...] még ma is a tulajdonjegy, mely semmiféle ma használatos betűhöz nem hasonlít, hanem gyakran valamely közismert tárgy leegyszerűsített képe. Ezek kö-

¹⁵⁶ Csorba Cs. 1987. 3: 145.

¹⁵⁷ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 392.

¹⁵⁸ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 393.

¹⁵⁹ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3. 393.

zött a bilyogok között vannak olyanok is, melyek a használatból rég kiment tárgyakat ábrázolnak.”¹⁶⁰

Megállapítható, hogy az égetett tulajdonjegyek között sok a kereszt: *latin kereszt, a crux ordinaria, Péter keresztje, András keresztje, a crux decusata, Antal-kereszt vagy egyiptomi kereszt, a crux commissa, a kerékkereszt, a görög kereszt, a crux immissa, a máltai kereszt, az iszporing kereszt, a pátriárka vagy lotharingiai kereszt, a kettős kereszt* egyéb változatai, a *hármaskereszt, a horogkereszt vagy svasztika*, amely már a neolitikum egyes keleti népeitől származó agyagedényeken feltűnik, és megtalálható az ősi indiai rituális ábrázolások között is.¹⁶¹ A keresztet egyébként a történelem előtti korokban, kultúrákban *varázsjelként* alkalmazták.¹⁶²

További billogábrázolások: a *kör*, amely a napkorongból eredt. Található a jelek között egy, két, három és négy kör. *Daruláb, tulipán és szív. A természet világából* merítve: *csillag, tulipán, fenyőfa, kakas, kígyó, madár, bogár, szív, ló* stb. (Itt jegyezzük meg, hogy a németországi bélyegmintázatok között feltűnően sok az ún. *jávorszarvas lapátot*, máshol *dámlapátot* jelölő.¹⁶³) A *társadalom köréből* való ábrán: *emberalak*. Lovat és embert együttesen ábrázó

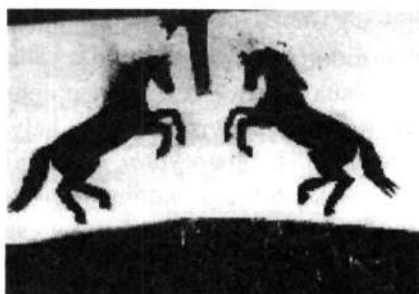
30. a) ábra

¹⁶⁰ Györfly Gy. 1927. 3: 116.

¹⁶¹ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 393.

¹⁶² Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 394.

¹⁶³ Meyers Neues Lexikon. 1972. 2: 512. (Brandzeichen: 2. ábra); Sen, G. v. Norman. 1968. 47. (Brandschimmel: 2. ábra) 48. (Brandzeichen: 33. ábra stb.), valamint az E. B. Wrangel, 1902. 431: 872. ábra. „A Traktehnen-i elit ménés bélyege egy *jávorszarvas lapát*, amely a jobb hátulso combra kerül.”

30. b) ábra

ló szász falubillyogot mutatunk be. Érdekes összehasonlításul szolgál egy tanyai lóistálló ajtaja fölött lévő hasonló rajzolat – 30. a) és b) ábra.

Megkülönböztető jegyek: császári (ország) korona, hercegi, grófi korona, nemesség jegye, családi címerek, uradalmi jegyek, katonai jegyek, gyári jegy.

Mezőgazdasági eszközök jegyei: olló, kampó, sarló, kasza, kapu, patkó, kerék, villa. Ipari eszközök jegyei: reszelő, szénvonó, mérleg, fogó, kalapács. Az egyéb ábrák között: szigony, vasmacska, vízimalom, szélmalom, kalap, sarkantyú, szemüveg, pohár, kehely, gyertyatartó, íj, nyíl, kard, paragrafus, Merkúr-bot, akasztófa, templom, ház találhatóak.¹⁶⁴

Ismertek az ún. *beszélő jegyek*, pl. az *akasztófa*: a lopás ellen figyelmeztet. Egykor a jószágtolvajra, ha nem akasztották föl, az akasztófa bélyegét sütötték.¹⁶⁵ Fennmaradtak a *szász községjelek*, amelyek képszerűek és zömében beszélő jegyek. Létrát, kulcsot, szigonyt, kardot, sarkantyút, lovas embert, különféle állatokat, keresztet stb. ábrázoltak. Az első szász jelet 1577-ből ismerjük.¹⁶⁶

Betűjelek: „A betű ugyanis jobban képes egyediesíteni a személyt, mert nevének egy vagy két kezdőbetűje eredményesen kirekesztő hatású.”¹⁶⁷ Előfeltételei: az írás és a *név fokozottabb elter-*

¹⁶⁴ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 394–398.

¹⁶⁵ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 398.

¹⁶⁶ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 398.

¹⁶⁷ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 398.

jedése. „Mindkettő a XV–XVI. században indult meg nálunk és a XVIII. századra fejeződött be [...]”¹⁶⁸

Formai elkülönítésük a következőképpen lehetséges: vannak *egybetűs*, *kétbetűs*, *monogramok*, *több betűs* bélyegek. Az ábécé minden betűje előfordult. Található: *latin*, *gót*, *cirill*, *görög*, *héber*. Az egy- és kétbetűsek között: *nyomtatott nagybetűk*. A XIX. sz. közepéig német módon: elől a kereszti-, hátul a családi név foglalt helyet. Ha a betűket összefűzték: monogram alakult ki. Ezek a jelek művészi módon voltak megformálva és a jószágok díszei lettek¹⁶⁹ (31. ábra).

31. ábra

A betű- és számkombinációk általában önállóan szerepeltek. Találhatók *arab számok*, míg a déli országokban inkább a *római számok* terjedtek el. A számokat általában a katonaság és a nagyobb gazdaságok, állami méntelepek használták. *Kombinatív ábrák*: betű + ábra, ábra + szám, betű + szám, ill. mindhárom együtt.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 398.

¹⁶⁹ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 399.

¹⁷⁰ Tárkány Sz. E. 1966. 1965. 2–3: 399.

Herman Ottónál a „daruláb”-ról és az „iszparing”-ról a következőket olvashatjuk: „**Daruláb** – (XVII–XVIII. század, Debreczen), Z. L. – gyakori bélyeg, forma.”¹⁷¹

„**Iszparing** – Debreczen, 1668. Nyr. 22: 519. »Hegedüs Boldi-zsár (bajomi) találta meg borodi vajdánál egy fejr szürke kancza fias lovát, felülő felől kereszt bélyög, az négy végén iszparing va-gyon.« – **Iszparing** = »Spannring« tehát: Iszpáring az a kettős vaskapocs, a melylyel a kovács kovácsoláskor a fogó ágait egybekapcsolja, hogy a vasat biztosan tarthassa és forgathassa. T. S. 1667, Debr. jegyzőkönyv, fias ló, felülő felől keresztbélyeg, az négy végén *iszparing*. Nyr. 32: 158.”¹⁷²

¹⁷¹ Herman O. 1914. 358.

¹⁷² Herman O. 1914. 358.

6. TULAJDONJEGYEK A KOMMUNIKÁCIÓBAN

A témával elsőnek és behatóan Gráfik Imre foglalkozott. Újszerű megvilágításba helyezte a tulajdonjegyeket. Tárgyalásuk során négy nagy témakört különböztetett meg:

I. FORMAI JELLEG

„Ha a népi műveltség tulajdonjeleit számba vesszük – írta –, akkor azoknak szinte mérhetetlen gazdagságával találkozunk. Mindekelőtt meg lehet, ill. kell különböztetnünk a természetes és a mesterséges jeleket.”¹⁷³

Természetes jelek

„E jelek természeti jellegűek, függetlenül az ember célirányos tevékenységétől, és az ember csak utólag interpretálja őket mint valamely tulajdonviszony jelét [...] Állatoknál az állatok természetes, veleszületett jegyei, tulajdonságai kínálkoztak megkülönböztetésükre. Az eljárás minden esetben az volt, hogy a természeti eredetű jelhez a tulajdonviszonyra utaló jelentést hozzárendelték.”¹⁷⁴ Csakhogy a jószágok növekedésével és fejlődésével ezek a természetes jelek is megváltozhattak, ezért nem voltak állandó érvényűek. A velük való közlés, kommunikáció tehát nem volt teljes értékű és megbízható.

Mesterséges jelek

„[...] az ember tudatos társadalmi tevékenységének a termékei, és azzal a céllal hozták létre őket, hogy jelekként funkcionáljanak.”¹⁷⁵ Érdekes megállapítást tett Gráfik Imre: „Nyelvészetiileg is valószínűsíthető, hogy a tulajdonjeleket kezdetben mindig rótták.”¹⁷⁶ Ennek megfelelően: „A rovásnak mint technikai eljárásnak az eredménye többnyire függőleges és ritkábban döntött vagy víz-

¹⁷³ Gráfik I. 1976. 328.

¹⁷⁴ Gráfik I. 1976. 328.

¹⁷⁵ Gráfik I. 1976. 328.

¹⁷⁶ Gráfik I. 1976. 329.

szintes, de mindenképpen egyenes vonal. Ezzel magyarázható, hogy a tulajdonjelek többségében az egyes vonalak dominálnak.”¹⁷⁷

A berovásokkal kapcsolatban dolgozatából megtudhatjuk, hogy: „A rovással, metszéssel, rávágással előállított jelek egy speciális változatát hozták létre az állattartó társadalmak, közösségek. E sajátos és elterjedt jelképezési gyakorlatban általános szokás szerint jeleiket az állatok fülére, esetleg szarvára vágták rá.

A tudományos kutatás egyöntetű feltételezése szerint a rovott, metszett, vágott jeleket egy új technikai eljárással létrehozott jelek váltották fel: az égetett, sült jelek. Az égetett tulajdonjelekre vonatkozó első konkrét adatok Egyiptomból származnak: »...a thébai Ammon-templom fémbélyegzője és az áldozatra szánt marhák megbélyegzését bemutató relief funkcionális összefüggése kétségtelenül az égetett tulajdonjegyek legkorábbi és már fejlett fokon való előfordulását bizonyítja.«”¹⁷⁸

A rovás mellett ismert volt a festéssel való technika is. „A tulajdonjelek festett változatainak kialakulási időpontja térben és időben eltérő, nehezen határozható meg – egyes feltételezések szerint ez a legújabb [...] Megállapítható, hogy lényeges újszerűséget csak a különböző színek felhasználása jelentett, ez azonban meglehetősen esetleges és szűk körben elterjedt jelenség volt.”¹⁷⁹

II. TILTÁS, KIZÁRÁS

„[...] a tulajdonjeleknek *individuális jellegük* van – állította. – Általában a jel és az individuum kapcsolata tudatosult a közösség minden tagjában, ugyanezt azonban már nem mondhatjuk el egy adott jel és a hozzá tartozó individuum kapcsolatára.”¹⁸⁰ Ezek a tulajdonjelek úgy kommunikálnak, hogy *tiltás*, *kizárás* jelentésük van. Jószágon, tárgyon azt az üzenetet hordozzák, hogy ezek *tabuk* más emberek számára, hiszen már foglaltak, mások tulajdonában vannak.

¹⁷⁷ Gráfik I. 1976. 329.

¹⁷⁸ Gráfik I. 1976. 331–332.

¹⁷⁹ Gráfik I. 1976. 332–333.

¹⁸⁰ Gráfik I. 1976. 333.

III. A TULAJDONJEGYEKNEK JOGI JELLEGE VAN

„Általános és meghatározó az, hogy a jeleket használóik a mindenkori történeti-társadalmi fejlettségnek megfelelő »tétéles jog« által szabályozott tartalom szerint értelmezik, azaz tisztában vannak általában a jelek jogi vonatkozásaival. Így a *területi jel* csak egy adott területhez (falu, vármegye) való tartozás jogát, a *mesterjel* használata az alkotáshoz fűződő jogot, a *birtokjel* a birtok feletti időleges, ideiglenes rendelkezési jogot, a *tulajdonjel* az állandó, kizárólagos rendelkezési és örökölhetőség jogot foglalja magába, jelenti használói számára.”¹⁸¹

A tulajdonjeleknek Gráfik megállapítása szerint szokásjogi jellegük van. Erről a következőket tudhatjuk meg: „A jeleknek a »tétéles jog« alapján megfogalmazható jogi vonatkozásain túl, ún. *szokásjogi* vonatkozásai is vannak. Ilyennek tekinthetjük a *foglalójelek* mögött funkcionáló *elsőbbségi jogot*, a *törzsi tulajdonjelekkel* ellátott javak (főképpen állatok) esetében a törzs vezetője által gyakorolt *áldozatra való kijelölési jogot*, fejlettebb társadalmi formációkban *birtokjel* esetében a birtokjoghoz kapcsolódható *örökösödési jogot*, vagy a *tulajdonjellel* ellátott javakat a tulajdonoson kívül, a közösség más tagjai számára is érvényes *használati jogot*.”¹⁸²

IV. FUNKCIONÁLIS JELLEG

Ebből a felosztásból megtudhatjuk, hogy „[...] az adott tulajdonjel milyen funkcionális módszerrel oldja meg a jelentés továbbítását, s teszi lehetővé a tulajdonjel értelmezését a kommunikációs szituációban.

E vonatkozásban alapvető és járulékos funkciókat különböztethetünk meg.”¹⁸³

Vizsgáljuk meg az *alapvető funkciókat*:

A) *Kijelölés*: „E típusba azok a jelek sorolhatók, melyeknek alkalmazási elvében a kijelentés, elkülönítés a meghatározó, s az alkalmazott jelféleségből semmiképpen sem lehet az alkalmazóra

¹⁸¹ Gráfik I. 1976. 335.

¹⁸² Gráfik I. 1976. 335.

¹⁸³ Gráfik I. 1976. 337.

(foglalóra, birtokosra, tulajdonosra) következtetni. A kijelölő funkció esetében az ember (a jel használója) valamint a tárgyak és a javak között fennálló tulajdonviszony az esetek túlnyomó többségében egyszeri és egyedi. Ennek következtében a jel használata minden esetben csak egy-egy alkalomhoz, helyhez, tárgyhoz kötődik.”¹⁸⁴ A jel egyébként *teljesen személytelen!*

B) *Megjelölő*: „E típusba azok a jelek sorolhatók, melyeknél az alkalmazott jelből közvetlenül vagy közvetve kimutatható, hogy a jel kihez kapcsolódik, azaz hogy ki a jellel ellátott tárgy vagy dolog foglalója, birtokosa, tulajdonosa.”¹⁸⁵ Ebbe a csoportba a tulajdonjegyek tartoznak.

C) *Megkülönböztető*: „[...] a tulajdonviszony jelöléséhez szükséges jelelemeken túl még egyéb jelelemeket (főleg díszítő) is tartalmaz a jel, s nem ritkán az utóbbiak kerülnek előtérbe, lesznek hangsúlyozottabbak.”¹⁸⁶ Ezek általában a mesterjelek, címerjelek.

A továbbiakban Gráfik még megkülönböztetett ún. járulékos funkciókat is. Így fogalmazott: „A tulajdonjelek funkcionális jellegének összetettsége magába foglalja az ún. *járulékos funkciókat* is [...] 1. védő-elhárító, 2. személyt jelentő – aláírást helyettesítő.”¹⁸⁷ Az elsőre, a védő-elhárító funkcióra példák voltak az *amuletpecsétek*; míg a második, a személyt jelentőkre, az ún. *tapuk, tamgák, handgemalok*.

¹⁸⁴ Gráfik I. 1976. 337.

¹⁸⁵ Gráfik I. 1976. 337–338.

¹⁸⁶ Gráfik I. 1976. 339.

¹⁸⁷ Gráfik I. 1976. 341.

IRODALOMJEGYZÉK

- Agrártörténeti tanulmányok.* 4. köt. Főszerk. Hoffmann Tamás. Budapest, 1980.
- A Magyar Királyi Földművelésügyi Miniszter 90.062/IV.B.-2. 1936. sz. rendelete a szarvasmarhák, borjúk, lovak, csikók, juhok és bárányok tüzes vassal vagy más módon való megjelölése tárgyában.* (Gépelt körlevél, amelyet Magyarországon minden helység polgármesterének megküldtek.)
- A magyar nyelv értelmező szótára.* 1. köt. (A–D). Budapest, 1978.
In: BÉLYEG. 541. p.; BÉLYEGZÖVAS. 543. p. (Szerzők megjelölése nélkül.)
- Balogh István: *Füljegy.* In: Magyar Néprajzi Lexikon. 2. köt. (F–Ka). Budapest, 1979. 239–240. p.
- Bartócz József: *Mezei grófok és más mesterségek.* Budapest, 1979.
- Borsodi József: *A nagyállatok jelölésének történetéről.* Szakdolgozat. DATE Állattenyésztési Főiskolai Kar. Hódmezővásárhely, 1992.
- Chadwick, John: *A lineáris B megfejtése.* Budapest, 1980.
- Columella: *Scriptores rei rusticae veteres latini.* E recensione Jo. Matth. Gesneri cum ejusdem praef. et lexico rustico. Volumen secundum. Continens. Praemittitur notitia literaria. Studiis societatis bipontinae. Biponti ex Typographia Societatis. CIDIDCCCLXXXVII. L. Junii moderati columellae de rustici libri XII. et Liber de arboribus & c.
- Csorba Caba: *Tulajdonjegyek, mesterjegyek, polgári címerek a középkorban.* In: Hermann Ottó Múzeum Évkönyve. Miskolc, 1975. 143–187. p.
- Csösz Gyula: *Állatorvosi műszótár.* Budapest, 1937.
- Csukás Zoltán: *Baromfitenyésztés.* Budapest, 1955.
- Damm, Hans: Kanaka. *A déli tenger népei.* Budapest, 1961.
- Dobrinyn, V. P.: *A lótenyésztés feladatai.* 3. kiad. Új Magyar Kvk. (Év és város megnevezése nélkül.)
- Dubravszky Róbert: *Állategészségügyi igazgatás. Az érvényben levő törvények és rendeletek alapján.* Budapest, 1902.

- Fokányi László: *Állategészségügyi törvények és rendeletek*. Budapest, 1934.
- Gráfik Imre: *Tulajdonjelek a kommunikációs helyzetben*. In: *Ethnographia*, 1976. 87. évf. 3. sz. 328–341. p.
- Györffy István: *Erdélyi szász falubilyogok*. In: *Ethnographia*, 1927. 38. évf. 3. sz. 116–118. p.
- Halász Béla – Ócsag Imre: *Csikónevelés*. Budapest, 1955.
- Herman Ottó: *A magyar pásztorok nyelvkincse*. Budapest, 1914.
- Horn Artúr: *Általános állattenyésztés*. Budapest, 1955.
- Johansen, R. Broby: *Északi sziklarajzok*. Budapest, 1979.
- Katona Imre: *Tárkány Szücs Ernő*. In: *Ethnographia*, 1985. 96. évf. 2–3. sz. 377–386. p.
- Kiss Lajos: *Vásárhelyi hétköznapiak*. Budapest, 1958.
- Koch, A.: *Encyklopädie d.ges. Tierheilkunde und Tierzucht*. Wien, 1885.
- Komáromy Andor: *Magyarországi boszorkányperek oklevéltára*. Budapest, 1910.
- Kovács Ákos: *A (test)művészet örök, avagy: Bevezetjük a tetoválást*. In: *Forrás*, 1987. 19. évf. 3. sz. 2–52. p.
- Kovácsy Béla – Monostori Károly: *A ló és tenyésztése*. Budapest, 1905.
- Kovács Eszter: *A nagyállatok jelölésének történetéről*. Szakdolgozat. DATE Állatteny. Főisk. Kar, Hódmezővásárhely, 1993.
- Kresz Mária: *Nyíljegyek Nyárszón*. In: *Néprajzi Értesítő*, 1975. 139–153. p.
- László Gyula: *A honfoglaló magyar nép élete*. Budapest, 1944.
- Ló-Vásár*. 1993. 2. évf. 2. sz. 30–33. p.
- Magyar Nagylexikon*. Főszerk. Élesztős László. 4. köt. (Bik–Bz). Budapest, 1995.
- Magyar néprajzi lexikon*. 1–5. köt. Főszerk. Ortutay Gyula. Budapest, 1977–1982.
- Magyary-Kossa Gyula: *Magyar orvosi emlékek*. 1–4. köt. Budapest, 1929–1940.
- Mally, Max: *Pferdezucht*. Wien. Österreichischer Agrar-Verlag, (Év nélkül.)
- Marquart, Benno: *Lehrbuch des Milchvieh-Kontroll wesens*. Berlin. Verlags Buch Handlung Paul Parey, 1911.

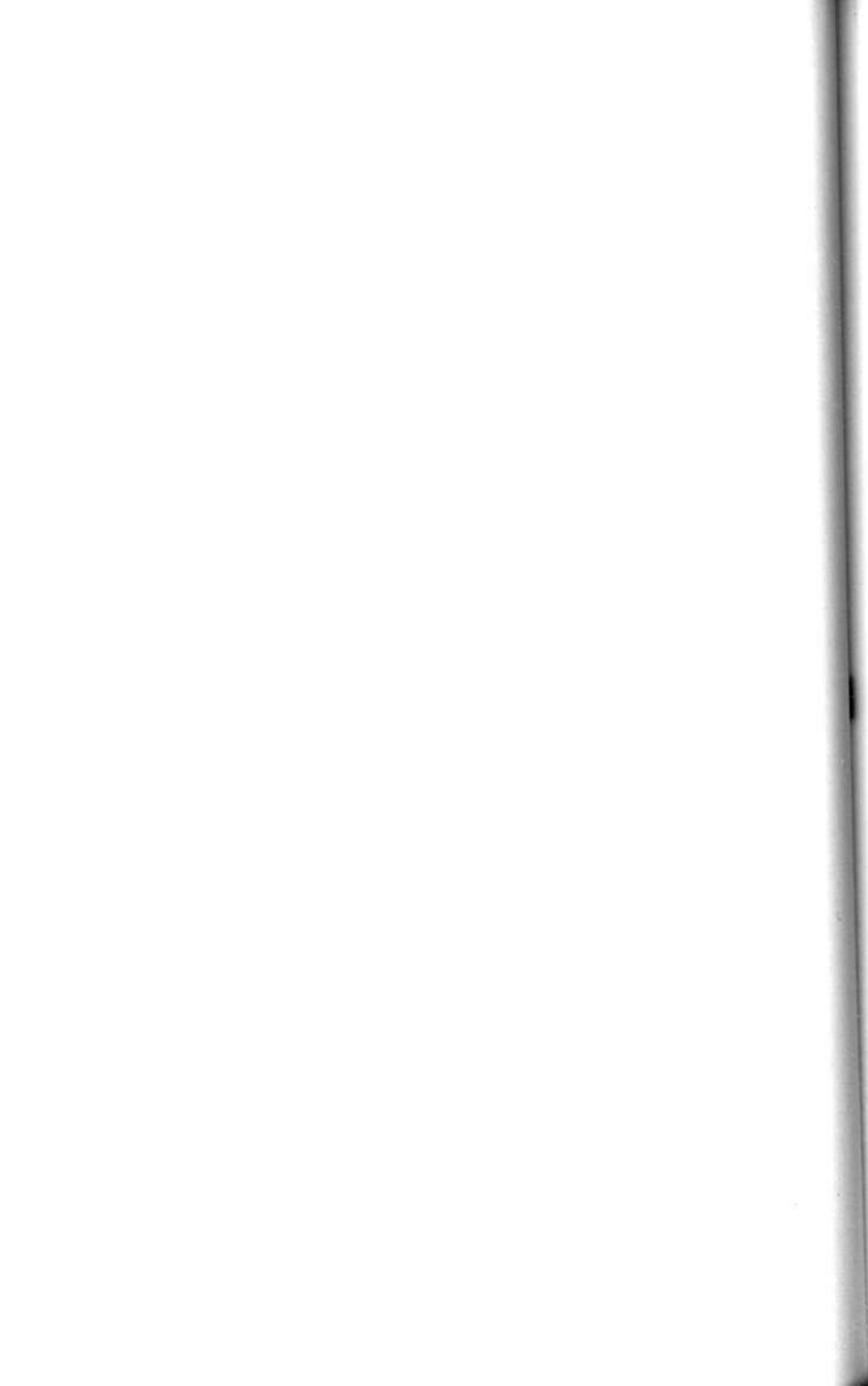
- Matolcsi János: *Állattartás őseink korában*. Budapest, 1982.
- Meyers Neues Lexikon. Band 2. Leipzig. VEB Bibliographisches Institut, 1972.
- MNOSZ 6803–52: *A ló törzskönyvezése, a kanca törzskönyvezése*. Budapest. Magyar Szabványügyi Hivatal, 1952.
- MNOSZ 6991–54. S 70: *A mén törzskönyvezése*. Budapest. Magyar Szabványügyi Hivatal, 1954.
- Monostori Károly: *Könyv az egészséges állatok gondozásáról és a betegek ápolásáról*. Budapest, 1893.
- Nagy-Czirok László: *Pásztorélet a Kiskunságon*. Budapest, 1959.
- Sen, Norman von Graf: *Hippologisches Lexikon*. Berlin. Wilhelm Limpert-Verlag, (Év nélkül.)
- Pásztor Zoltán: *A nagyállatok jelölésének történetéről*. Szakdolgozat. DATE Állattenyésztési Főiskolai Kar. Hódmezővásárhely, 1989. (Itt jegyezzük meg, hogy Harmati István a dolgozatát nem fejezte be. Gyűjtött anyagát átadta Pásztornak, így Harmati nem szerepel irodalomjegyzékünkben.)
- Reizner János: *Szeged története*. 1–4. köt. Szeged, 1899–1900.
- Révai Nagy Lexikona. Budapest. In: 1. köt., 1911. ÁLLATOK JELZÉSE. 416. p.; 3. köt., 1911. BÉLYEG. 81. p., BÉLYEGZŐ. 82–83. p. (Szerzők megnevezése nélkül.)
- Ruppel, Karl Konrad U.: *Die Hausmarke*. Berlin. Alfred Messner Verlag, 1939.
- Schandl József: *Állattenyésztési alapismeretek*. Budapest, 1951.
- Schandl József: *Lótenyésztés*. Budapest, 1955.
- Stang, V. – Wirth, D.: *Tierheilkunde und Tierzucht*. (Év és város megnevezése nélkül.)
- Siroki Zoltán: *Díszmadarak a lakásban*. Budapest, 1976.
- Szabadsfalvi József: *Bélyeg, billog*. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 1. köt. (A–E). Budapest, 1977. 249–250. p.
- Szabó Kálmán: *A jószág jegye és billege Kecskeméten*. In: Az Ethnographia és a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának Értesítője, 1932. 43. és 24. évf. 3–4 szám. 96–102. p.
- Szendrey Ákos: *A magyar néphit boszorkánya*. Budapest, 1986.
- Szenti Tibor – Bicsérdy Gyula – Facsar Imre: *Marhavész a XIX. század első felében*. Hódmezővásárhely, 1986.
- Takács Gyula: *Somogyi pásztorvilág*. Kaposvár, 1986.

- Táráány Szücs Ernő: *Régi vásárhelyi tulajdonjegyek*. In: Index Ethnographicus, 1958. 3. évf. 2. sz. 210–229. p.
- Táráány Szücs Ernő: *Körösfői „örökségek” tulajdonjegyei*. In: Néprajzi Közlemények, 1959. 4. sz. 47–50. p.
- Táráány Szücs Ernő: *A jószágok égetett tulajdonjegyei Magyarországon*. In: Ethnographia, 1965. 2–3. sz. 187–199. és 359–410. p.
- Táráány Szücs Ernő: *Fajegy*. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 2. köt. (F–Ka). Budapest, 1979. 17. p.
- Táráány Szücs Ernő: *Foglalójegy*. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 2. köt. (F–Ka). Budapest, 1979. 179. p.
- Táráány Szücs Ernő: *Határjel*. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 2. köt. (F–Ka). Budapest, 1979. 488. p.
- Táráány Szücs Ernő: *Házjegy*. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 2. köt. (F–Ka). Budapest, 1979. 506. p.
- Táráány Szücs Ernő: *Jószágjegy*. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 2. köt. (F–Ka). Budapest, 1979. 687–688. p.
- Táráány Szücs Ernő: *Kenyérjegy*. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 3. köt. (K–Né). Budapest, 1980. 148. p.
- Táráány Szücs Ernő: *Kerámiajegy*. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 3. köt. (K–Né). Budapest, 1980. 152. p.
- Táráány Szücs Ernő: *Kézjegy*. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 3. köt. (K–Né). Budapest, 1980. 191. p.
- Táráány Szücs Ernő: *Textiljegy*. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 5. köt. (Sz–Zs). Budapest, 1982. 285. p.
- Táráány Szücs Ernő: *Tulajdonjegy*. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 5. köt. (Sz–Zs). Budapest, 1982. 360–362. p.
- Táráány Szücs Ernő: *A jószágellenőrzés égetett jeleinek regionális rendszere Magyarországon*. In: Népi kultúra – Népi társadalom. 15. köt. Budapest, 1987. 103–157. p.
- Táráány Szücs Ernő: *Finnugor eredetű-e a magyar „billogzás” szokása?* In: Délsziget, 1987. 9. sz. 43–44. p.
- Tomasev Marin: *Az állatok megjelölésének alakulása és értékelése*. Szakdolgozat. DATE Állattenyésztési Főiskolai Kar. Hódmezővásárhely, 1988.
- Tomme, M. F. – Novikov, E. A.: *Általános állattenyésztés*. Budapest, 1951.

Trócsányi Zoltán: *Magyar régiségek és furcsaságok*. 2. köt. Budapest, 1924.

Vörös Antal: *A magyar mezőgazdaság a kapitalista átalakulás útján (1849–1890)*. In: *Agrártörténeti Tanulmányok*, 1980. 4. sz. 9–153. p.

Wrangel, Graf E. B.: *Das Buch vom Pferde*. Stuttgart. Verlag von Schichardt & Ebner, 1902.

KÉPJEGYZÉK

1. *a)* Máig megfejtetlen, „régibb” rúnákat tartalmazó *rúnakő* az 5–6 századból. Krogsta, Uppland, Svédország. (Johansen, R. B. 1979. 262. ábra.)

1. *b)* A möjbrói sziklarajzos-rúnafeliratos kő 500 körül. Uppland, Svédország. (Johansen, R. B. 1979. 218. ábra.)

2. Székely–magyar rovásírás Magyar Adorján nyomán.

3. *a)* Tábla hieroglifikus írással Plaistosból. (Chadwick, J. 1980. 3. ábra.)

3. *b)* A ciprusi szótagjelek jegyzéke. (Chadwick, J. 1980. 6. ábra.)

4. *a)* A lineáris B írás elemeit bemutató pylosi tábla. (Chadwick, J. 1980. 9. ábra.)

4. *b)* A lineáris B írás nyolcvanhét szótagjele fonetikai értékkel és számátírással. (Chadwick, J. 1980. 17 ábra.)

5. Úszó rénszarvas. Skavberget, Troms, Norvégia. (Johansen, R. B. 1979. 13. ábra.)

6. *a)* Pintadera. Hódmezővásárhely, Tornyai János Múzeum.

6. *b)* Pintadera vagy testpecsételő égetett agyagból. Festékbe, vérbe mártva a bőrre nyomták. Hódmezővásárhely, Tornyai János Múzeum.

7. Állatbélyegzés egyiptomi sírreliefen (Wolfenstine, M. R. nyomán.) (Gráfik I. 1976. 3: 332.)

8. Állatbillogzó. (Matolcsi J. 1982. 9. ábra.)

9. Tetovált férfi képe Révai Nagy Lexikonából.

10. *a)* Állatbélyegző-vas.

10. *b)* Billogvasak Hódmezővásárhelyről. Hátterben a középső vas lenyomata. (Elek András középparaszt – Szent István u. – tulajdonát képezte.)

10. *c)* Kérdő SZűcs (Ernő) vásárhelyi középparaszt, (Szántó K. J. u.) családi bélyegzővása a rozsa ellen szövetcsíkkal betekerve.

11. Borjú jelölésére szolgáló falap, amelyet a jószág nyakába kötöttek. A gazda: Kapocsi Mihály faragta. (Hódmezővásárhely, Kőkénydomb. Szent István T. gyűjtése az 1960-as években.)

12. a) Tetováló fogó, fülmárka és tetovált tehénfül. (Horn A. 1955. 571.)

12. b) Ló ajaktetoválása. (Halász B. – Ócsag I. 1955. VI. tábla. 28. ábra.)

13. a) A borjú fülcsipkéi és azok jelentése. (Horn A. 1955. 202.)

13. b) Sertés fülcsipkeszámok. (Horn A. 1955. 570.)

13. c) Juhfüljegyek. (Szabó K. 1932. 3–4: 97.)

13. d) Sertés fülcsipkézése és krotáliája 1996-ban.

13. e) Juh füljelek 1996-ban.

14. a) Az állatok jelzésére szolgáló fülkrotália. (Horn A. 1955. 202.)

14. b) Mai műanyag krotáliák marha fülében: gyári nyomatú és kézzel írt változatban.

15. Bajuszsütő-vas Kecskemétről. (Szabó K. 1932. 3–4: 101.)

16. a) Fakulacsba égetett billog Hódmezővásárhelyről. (Szentí T. gyűjtése és tulajdona.)

16. b) Fakulacsba karcolt nagy T betű Hódmezővásárhelyről. (Szentí T. gyűjtése és tulajdona.)

17. Kérdő Szűcs Ernő hódmezővásárhelyi középparaszt rézfókosán látható mesterjegy, monogram.

18. a) Mindszent község pecsétje a XIX. századból. A település várossá válásakor a pecséten látható motívumok kerültek a címérebe.

18. b) A „Rárósi Gazdálkodók Köre” réz pecsétnyomója a XX. század első feléből.

19. a–b) Hódmezővásárhely, Susán városrész: Klauzál u. 36. Mesterjegy a ház főgerendájába vésve 1818-ból. (Gyűjtötte: Szentí T. 1994-ben, Székely Szabó Imre házában.)

19. c) Kakasfalva (Hahnbach) XVIII. sz. szász marhabélyeg. (Györffy I. 1927. 3: I. tábla. 9. rajz.)

20. a) A „Gróf Károlyi” család bélyege egy feudalizmus korából való téglán. A Békéssámsónál folyó Száraz-éren átívelő ún. *törökhíd* téglakorlátjának részlete az 1980-as években. (A téгла, így a monogram is fordítva, „fejjel lefelé” áll.)

20. b) Vékony Sándornak, a népművészet mesterének jegye egyik edényének alján. (Szentí T. gyűjtése az 1960-as évekből.)

20. c) A korondi (Erdély) Józsa fazekas család írókázott kézjegye, mesterjegye egyik bokályukon. (Szentí T. gyűjtése.)

21. Állatbillog fejfába belesütve. Hódmezővásárhelyen a református Dilinka temetőben, az Újváros nevű településrészen. A család később a fejfába a nevet és az évszámokat is belekarcolta. (Szentí T. gyűjtése az 1980-as években.)

22. A nyárszói örökösök jegye a *nyilas fákról*. (Kresz M. 1975. 145–147.)

23. Lódöntés egy szkíta váza rajza szerint, Herman Ottó megfigyélésében. (László Gy. 1944. 329.)

24. Az osztrák méntelepi besütések elhelyezése. (Mally, M. Wien, É. n. 86.)

25. a) A ma használatos billogvasak. (A 25. ábra fotósorozata 1996 nyarán készült.)

25. b) Előkészület a billogzáshoz.

25. c) Elindul a tüzesítés.

25. d) A billogvasak fölizzanak.

25. e) A ló felső ajkának befogása.

25. f) A ló felső ajkának kényszerfeszítése a billogzás alatt.

25. g) Az első szám beégetése.

25. h) A nyakbőrbe égetés füstje.

25. i) A frissen égetett jel mint égési seb.

26. a) I. A kiemelt törzstenyészetek bélyegzési módja (jobbról). Mezőhegyesen 1953-ban született csikó. (Halász B. – Ócsag I. 1955. 25. ábra.)

26. b) II. A kiemelt törzstenyészetek bélyegzési módja (balról). C vérvonalú Gidran csikó apja Gidran 3 törzmén, amelynek a szobanforgó évben 12. csikója fajtatiszta Gidran anyából. (Uo. 26. ábra.)

26. c) Az egyéb tenyészet és a köztenyésztés bélyegzési módja. 124. csikószámú, 1952-ben született, Pest megyei csikó. (Uo. 27. ábra.)

26. d) Csikóbélyegzési jelek. (MNOSZ–52.)

27. a) Csikóbélyegzési jelek. (Ló-Vásár. 1993. 2: 30–33.)

27. b) A lipizzai ménéknél alkalmazott bélyegek.

28. a) Csirke szárnyjelzők fémből. (Csukás Z. 1955. 25. ábra.)

28. b) Szárnyjelzők különböző rögzítéssel. (Uo. 26. ábra.)

28. c) Lábgyűrűk. (Csukás Z. 1955. 27. ábra.)

29. Eredeti, nem hamisított passzusok: rajtuk az állat leírása, billyogának rajzolatával.

29. a) „Passuális-Levél” Kecskemétről, 1828-ból.

29. b) Marhalevél Hódmezővásárhelyről, 1850-ből.

29. c) Marhalevél Szentendréről, 1856-ból.

30. a) Bolkács község (Erdély, Szászföld) marhabélyegzője a 18. századból. (Györffy I. 1927. 3: I. táblán a 34. ábra.)

30. b) Széll Sándor tanyája Mártélyon (Csongrád megye). Fekete földfestékekkel papírminta alapján készült. Régi billogmintát utánó. (Gyűjtötte: Szentí T. 1980-as évek.)

31. Díspárna égetett állatbillog-motívumok felhasználásával, a Tárkány Szücs Ernő által gyűjtött és közölt ábraanyagból. (Vásson, fekete fonallal hímezte Szentiné Tóbiás Csilla 1981-ben. Ez a billogfelhasználási mód egyúttal a jelek új, népi díszítő területen való kipróbálására is példa.)

FÜGGELÉK

Az alábbiakban a hódmezővásárhelyi Városi Levéltár **IV. A. 1001.** fondjában lévő városi *becsűjegyzőkönyv* első, **h. 1.** és második, **h. 2.** jelölésű kötetében megőrzött leírásokból – Szentí Tibor gyűjtéséből – az állatok különböző jelöléseit betűhíven mutatjuk be: 1795 májusa és 1818 októbere között. Pontosan átvettük a tüzes vassal égetett billogok rajzolatát, amelyeket a szövegben megfelelő helyen egy-egy körben elhelyezve ábrázolunk. Kijegyeztük a jószágok valamennyi jelölését, fülcsipkéjét, a jelölt testtájakat stb. Nagyon érdekes és fontos képet kapunk az állatok szín, kor, nemi jelleg stb. tulajdonságai alapján történt megnevezésekről is.

A szövegkörnyezetből csak a vonatkozó, legfontosabb, az állatra és jelölésére utaló szavakat emeltük ki, így a legtöbb mondat hiányos, de a vizsgált tárgyunk szempontjából ez nem döntő.

* * *

IV. A. 1001 H. 1. KÖTET ADATAIBÓL

795 die 16 a May*

Egyik pej 8ad fü, a ball czombján

Másik Fekete Kancza

7ed fü a bal farán

* A függelékben szereplő dokumentumok betűinek – ma már nem használatos – mellékjeleit elhagytuk.

797. 27 = Mar.

[...] egy pej Kanczát a' bal farán billegb, és [...] egy fakó Szörű Kanczát, a' bal farán és a bal czombján va-
gyon.

800. 9a Aug.

[...] egy pejj, kesely lábú, fél szemére hibás szemű paripa Lovát,
melynek bal czombján bélleg vagyon
[...] egy szürke öreg kancza Lovát, melynek a' bal czombján, és
bal lapoczkáján a' N[eme]s Csongrad Vármegye béllege
vagyon, de a' bal czombján ezen bélleg, másik béllegre
vagyon sütvé.

801. 28a July.

Fakó pej Paripa, a bal tzombján billegb. Szürke Kantza, a
bal tzombján billegb. Szürke Paripa, a jobb tzombján
 billegb.

A = 802. 16a Mar.

Szürke Kantza bal nyakán. Szeg Sárga Paripa a
bal czombján.

A = 802. 3a 8br.

Setét pejj kancza, bal füléből hátul van ki véve, a bal farán
 – a' jobb farán a' jobb czombján pedig
bélleg vagyon.

A = 804. 19a Apr.

[...] egy szeg Sárga paripa Lovat, melynek bal czombján
– a' jobb czombján pedig bélleg vagyon.

die 24a Mar. 805.

[...] fekete Kantza [...] a jobb farán [...] bélleg a bal fa-
rán hasonló bélleg

806. 3a Juny.

Egy fekete kancza, a' bal farán. Deres kancza,
ilyen bélleg a' bal farán.

A = 807. die 31a Janu.

[...] fekete paripa a jobb czombján

A = 810. 14a Apr.

Egy 4 fű seregély szürke kancza, a' bal czombján bélleg v[agyon]. Egy 4 füre menő Üsző, a' bal füle fecske farkas, a jobb pedig hasított.

A = 810. d 14a Aug.

[...] pejj kancza, a jobb farán a bal czombján pedig

Sárga kancza, bal czombján

bélleg vagyon. Tava-

lyi pejj Csödör Csikó, a' bal czombján

A = 810. d. 17a Aug.

[...] egy öreg deres paripa a jobb farán illy bélleg. [...]

egy öreg kantza a bal czombján illyen

bélleg vagyon.

A = 811. d 13a Apr.

(HP.)

Egy pejj paripa a' bal czombján.

813. d. 10a july.

(Λ.I.)

[...] egy fekete a bal czomb[ján] a jobb farán pedig

(D.I.)

béllegű Kantza Lovának [...]

A = 813. d 10a Aug.

(MS)

Egy Fekete paripa a' bal lapotzkáján billegű. Egy fekete

(AS)

kantza a' bal farán Egy sárga paripa a' bal czombján

(GI)

A = 813. d 22a 7br

[...] egy Fekete öreges P[ari]pa mind a' 4 lábára kesej, a' homlo-

(A\$)

kán végig hodos, a' bal czombján billegű.

A = 814 d 12a apr.

(E)

Egér szőrű paripát a' jobb czombján bill[egű]. Egér szőrű

p[ari]pátt a' jobb czombján bill[egüt].

A = 814. d. 22a Apr.

[...] a pej paripát a bal czombján ilyen béllegben; [...] az

pej Kantzát a bal czombján ilyen a bal lapotzkáján pedig

 béllegben [...] a fekete 3= fű Kantzát pedig a bal czomb-

ján béllegben.

A = 814. d. 26a Apr.

[...] egy motkos a bal czombján béllegű Kantza

A = 814. 13a May.

[...] a pejj Kantzát béllegben. [...] a sárga Kantzát

 és béllegben.

A = 814. d. 17a May.

[...] egy fekete bitang a jobb czomb[ján]
nak [...]

béllegű Kantzá-

A = 814. ik 18a May.

[...] egy feketés alacsony termetű, 4 fű p[ari]pa Csikojának, mely-

nek bal lapoczkáján

ilyen bélleg vagyon.

A = 814. d. 20a May.

[...] egy világos pej

béllegű paripának

A = 814. d. 30a May.

[...] a pej paripát a bal lapotzkáján ilyen

ball czomb[ján]

jobb farán

béllegűt; [...] a sárga paripát a jobb

czomb[ján]

ilyen béllegűt.

A = 814. d. 4a Juny.

[...] háta Lovának fel betsüllésre ki küldettvén, melly pejj paripa

billegű.

A = 814ik 7a Juny.

Egy fekete p[ari]pa, a' bal czombján béllegű.

A = 814 d. 10a. Juny.

[...] egyik sült szorü p[ari]pa béllegű a' másika fekete p[a-

ri]pa béllegű.

814. ik 12a Juny.

[...] egy 4 fű fekete kancza, a' bal czombján béllegű Csi-
kó

814. d. 19a Juny

[...] egy pejj a jobb czombján béllegű bitang Kantzának
[...]

814. d. 19a Juny

[...] egy pejj 3 fű az jobb czomb[ján] ilyen béllegű bitang
Kantza.

814. 28a. Juny.

Szeg Sárga p[ari]pa, a' bal Czombján billeg. Sült szörű

p[ari]pa, a' bal Czombján billeg. Fako Kanca a' bal la-

poczskáján billeg.

A = 814 d. 12a July

[...] fehér p[ari]pa ilyen billegű. [...] setét pejj p[ari]pa

 billegű.

A = 814. d. 13a July

[...] a pejj fijas Kantzat bal czomb[ján] bal Lapotzkáján

 bal serénnye alatt billegűt, a világos pejj hasas

Kantzát pedig a bal czomb[ján] billegűt.

A = 814. d. 13a July

[...] a fekete Kantzát jobb czomb[ján] béllegűt; [...] a se-

tét pejj paripát a bal Lapotzkáján béllegűt; [...] a froska

hasú paripát a bal czomb[ján] öszve futott ilyen béllegűt.

A = 814. ik 20a July

Fakó Szőrű meddő Tehén, a' bal farán béllegű. Kékes sző-

rű meddő Tehén, a' bal czombján bellegű; Darú szőrű 5fü
Úszó, hasonló bellegő.

814. ik 26a July.

[...] egy fekete p[ari]pa, a jobb czombján – rontva pedig

most bellegű Lovat.

A = 814. d. 26a July.

[...] egy sárga öreg paripa, a' bal felől való részén, a' nyakán

 – a' bal lapoczkáján pedig béllegű

814. d. 28a July

[...] a feketet Kantzát a bal czomb[ján] a jobb czomb[ján]

pedig bélleg; [...] sárga Kantzát a bal czomb[ján]
béllegben; [...] fekete p[ari]pát a bal czomb[ján] ugyan olyan bél-
legben.

A = 814. ik 5a Aug.

Öreg fekete paripa, a' bal czombján béllegű; Pejj paripa,
a' jobb czombján béllegű; Pejj fijas kantza, a' bal
czombján ilyen béllegű;

814 ik 21a Aug.

Öreg pejj p[ari]pa bélleg a' bal czombján; Súlt szőrű,
mocskos paripa, a' bal lapoczkáján ilyen béllegű;

A = 814. d. 25a Aug.

[...] egy segvatrált fekete a bal czomb[ján] ilyen forma
béllegű paripa Lónak [...]; [...] súlt szőrű a bal czomb[ján] ilyen
 a jobb czomb[ján] pedig ilyen béllegű paripának;

A = 814. d. 4a Aug.

[...] a fakó paripát bal farán béllegű; Kantzát bal farán béllegűt;

814 ik 13a 7br.

Fekete kancza, jobb hátúlsó lábára sánta, a' bal czombján becsültet. Fehér öreg kancza, túros hátú világtalan hasonló béllegű.

A = 814. d. 23a 7br.

[...] fekete paripa a bal czomb[ján] ; [...] pejj paripa a bal pofáján [béllegű.]

A = 814. ik 24a 7br.

[...] egy bitang fekete Kancza 4fü Csikonak első bal lapoczkáján ilyen billeg vagyon.

A = 814. ik 26a 7br.

[...] egy bitang deres kancza, a' bal czombján billegű.

814. ik 3a 8br.

[...] pejj öreg kancza, sovány, és bádjadt Ló becsültet;

béllegű; [...] pejj 4fű kissé sovány paripa

béllegű.

A = 814. d. 18a 8br.

[...] a pej paripát a bal czomb[ján]

béllegüt; [...] a sárga

paripát a bal czomb[ján] ilyen

bellegüt; [...] a feketet pa-

ripát a jobb czomb[ján]

ilyen béllegüt.

814dik eszt[endő]ben, 8br holnapnak 19dik napján

[...] pejj Csödör a' jobb czombján

billegű Lova; [...] fe-

kete p[ari]pa Lovát

billegüt.

A = 814. d. 19a 8br.

[...] egy pejj p[ari]pa a jobb czombján ilyen

a bal lapotz-

káján pedig ilyen

billegű Lovának [...]

A = 814. d. 18a 8br.

[...] pej paripát a bal czomb[ján] béllegüt; [...] a sárga

paripát a bal czomb[ján] ilyen billegüt.

814dik eszt[endő]ben, 8br holnapnak 19dik Napján

[...] fekete p[ari]pa Lovát. billegüt.

A = 814. d. 19a 8br.

[...] egy pejj p[ari]pa a jobb czombján ilyen a bal lapotz-

káján pedig ilyen bellegű Lovának [...]

A = 814. d. 20a 8br.

[...] piros pejj a bal farán és a bal czomb[ján] bellegű Kantza Lovának [...]

A = 814. d. 13a 9br.

[...] piros pejj Csödört bellegben;

A = 814. d. 29a 9br.

[...] pejj paripa, belleg a' bal czombján.

A = 815. 9a Januar.

[...] világos pejj p[ari]pa a bal farán béllegűt; [...] sült

szőrű Kantzát a jobb füle hasított béllegben.

A = 815. d. 13a Januar

[...] feketet hóka, kesely a bal czomb[ján] béllegű.

815. d. 11a Febr.

Egy Sárga paripa vén Lovat, melynek bal czombján bélleg
láczik. [...] a' másik fakó p[ari]pa vén Lovat, melynek jobb

Czombján belleg.

A = 815. d. 28a Mar.

Setét pejj Kantzát a bal czomb[ján] béllegben; [...] a tava-

li setét pejj Csödör Csikót pedig a bal pofáján a bal

czomb[ján] béllegben.

A = 815. d. 28a, Mar.

[...] egy tavali bitang setét pejj Kantza csikónak a bal czomb[ján]

 bellegben.

A = 815. d. 29a Mar.

[...] a jobb czombján

A = 815. 29a Apr.

[...] a pejj p[ari]pát a jobb Lapotzkáján ilyen béllegűt;

[...] 3dfü Csödör Csikót a bal lapotzkáján ilyen béllegűt.

A = 815. d. 4a May.

Fakó kancza, a' bal lapoczkáján béllegű es a' bal czomb-

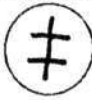
ján Setét pejj fijas kancza, hájogos szemű, a' bal czombján [...]; Fekete hasas kantza, a' bal szemére vak, a' bal po-

fáján béllegű, a' jobb czombján pedig ilyen bèle-
gű.

A = 815 d. 11a May.

Világos pejj p[ari]pa tarka hatú, a' bal Czombján Setét

pejj Kancza, mind a' két fülübül alol van ki véve, billege

Szürke Kancza az bal czombján billeg. Fako P[ari]pa, a'

bal czombján billeg.

A = 815. d 23a May.

[...] piros pej kancza, a' bal czombján, billegű.

815. d. 25a May.

Fekete p[ari]pa, a' bal lapoczkáján béllegű, a' bal czomb-

ján is és bélleg vagyon. Sült Szörű kancza, a' bal

lapoczkáján bélleg – a' bal czombján pedig ilyen bélleg vagyon.

9a Juny 815.

4fü Szürke p[ari]pa a' jobb Czombján ilyen billegű; [...]
fekete 4fü Kancza, a' bal farán billegű.

19a Jun. 815.

[...] egy bitang pej j a jobb czombján billegű.

A = 815. 10a Juny.

[...] egy fekete kesej a bal lapotzkáján béllegű.

A = 815. 4a Aug.

a fekete Kantzát a bal czombján béllegben; [...] a másik
farkas harapta fekete Kantzát bal czomb[ján] bellegben;
[...] egy turhos hátú Öreg szattyán szőrű p[ari]pát bal lapotzkáján
 béllegben.

A = 815. 25a.

[...] egy fekete a bal czombján ilyen a jobb czomb.

IC.

béllegű fako Kancza.

A = 815. 28a 8br.

EQ

[...] egy setét pejj Csödör bitang Lónak a jobb czombján béllegűnek.

A = 815. 5a. 9br.

H.J.

[...] szürke p[ari]pát a jobb czomb béllegüt.

A = 815 d 5 Xbr.

ih.

Szőke Csákó Őkőr, a' bal szarván béllegű, a bal füle fel van csapva, mind a' 2. füléből alól van ki véve. Szőke vellás Szar-

M.

vú, a' bal szarván béllegű, a' jobb füle Csonka, a' bal fa-

I:B.

rán béllegű. Kekes szőrű pörge, a' jobb füle fecske farkas, alól ki van belölle véve, a' balból pedig két helyen van ki véve, a'

S.

jobb farán béllegű. Kékes szőrű, fenn álló szarvú, a' jobb

AK.

füle hasitva, a' bal pedig Csonka, a' bal szarván béllegű;

W.

[...] a' jobb szarván pedig béllegű, keselyes farkú. Kekes szőrű, vellás szarvú, a' jobb füle fel van csapva, a balból alólról ki

R.P.

van veve, a bal farán béllegű. Szőke hajtás szarvú, a' bal

P

szarván béllegű, a' jobb füléből alól ki van véve, a' bal

f.B.

egész – a' jobb farán béllegű. Egy öreg meddő Tehén, a' jobb füle fecske farkas, a' balból alólról ki van véve, felyül pedig

H^o

le van csapva, a' jobb farán ilyen forma Sütés láczik.

A = 816. d 20a Mart.

JP.

Egérszőrű kantzát

billegűt. Fekete kantzát

JP.

bille-

gűt.

A = 816. d. 21a Mart.

CB.

[...] egy Sequestrált pej kantza

billegű lovának [...]

A = 816. d 21a Apr.

33

[...] egy Szattyán szőrű paripa, a' bal-czombján billegű lónak [...]

forma

A = 816. d 20a May.

[...] egy Pej 4. esztendőös paripa, a' bal czombján Lónak. billegű

A = 806. d 5a Juny.

[...] egy Fekete kantza a' bal czombján nak [...] billegű Bitang lónak

A = 816. d 6a Juny.

Fekete csődör a' jobb czombján billegű, és egy Pej kantza

a' jobb farán billegű Bitang Lovak[na]k.

A = 816. d 9a Juny.

Egy Sült Szörű fekete paripát

A = 816. d 15a Jun.

Egy Tavalyi kékes szörű Tinó, a' jobb farán ilyen billegű, a' jobb füle hasított, a' bal pedig csipkés.

A = 816. d. 26a Juny.

[...] pejj p[ari]pa billegüt; [...] fakos p[ari]pa billegüt.

Ao 816. d. 30a Juny.

pej paripa billegü.

A = 816. d. 1a July

[...] egy Setét pej paripa a' jobb farán billegü lónak.

816 dik 12dikén Augustus

[...] kos szörű p[ari]pa, két hátulso Lába keselly, a bal Czombján

 ilyen billegü; [...] a' másikat pedig melly pejj p[ari]pa,

a' bal farán billegü.

A = 816. d 18a Aug.

[...] egy fekete kancza bitang Lovat, melynek jobb farán

bélleg, a' serénye alatt pedig bal felől ilyen bélleg vagon.

A = 816. d 4a September.

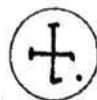
[...] egy bitang Piros pej paripa a' bal czombján:
lónak.

billegű

A = 816. d 12a Sept.

[...] egy Seregély szürke paripa a' bal lapotzkáján
lónak.

billegű

A = 816. d 13a Sept.

Pej paripa, a bal czombján

billegű a jobb lapoczkáján pe-

dig billegű lonak.

A = 816. d 22a Sept.

[...] egy fekete paripa a' bal czombján

billegűt; [...] egy

fekete kantza a' bal farán

billegű.

A = 816. d 16a 8br.

Paripa

billegű, és egy Fekete paripa

billegű.

A = 816. d 17a 8br.

Egy Sárga csődört a' bal czombján billegüt. Egy Pej Őreg

kantzát bal czombján billegüt. Egy Szürke paripát bal

czombján billegüt.

A = 816. d 21a 8br.

[...] egy Pej paripa a' bal czombján billegü.

A = 816. d 24a 9br.

[...] egy öreg pejj paripa Lónak, melynek bal czombján bëlleg vagyon.

A = 816. d. 29a Nov.

Egy Pej kantzát 4edfüt a' bal czombján billegüt.

A = 817. d 12a Mart.

Egy Őreg Setét pej hasas Őreg Kantzát billegüt.

A = 817. d 28a April.

[...] a' Pusztáról bé hajtatott 4. Őkrök[ne]k [...] Két Kékes szőrű

rövides szarvú, a' bal szarvakon billegű Jegytelen ökröket [...] (A másik két ökör ugyanilyen bélyegű volt.)

A = 817. d 3a Juny.

[...] egy vén Setét Pej paripa a' bal czombján billegű.

A = 817. d 10a July.

és

billegüt. Pej kantzát

Fekete paripát billegüt.

A = 817. d. 12a July.

Fekete kantza, a' bal czombján új sütés billegű bitang lónak [...]

A = 817. d 15a July.

Pej paripát

billegüt. Fekete paripát

billegüt. Fekete

te paripát

és

billegüt. Szürke kantzát

billegüt. Egy Szőke tsákó Ökröt, billegtelent, a' jobb füle tsonka.

A = 817. d 18a July.

Egy vas deres paripát billegüt. Sült szörű fekete paripát billeg. Pej kantzát Szopos fijával billeg.

A = 817. d. 22.a July.

[...] egy csonka fülü pejj paripa billegü; [...] egy pejj paripa billegü.

A = 817. 10a Aug.

Sült szörű Kancza, a' jobb czombján béllegü, a bal czombján pedig ilyen béllegü. Szürke paripa, a' jobb czombján béllegü. Tavalyi pejj kancza Csikó, a jobb Czombján billegü.

A = 817. d. 11a aug.

[...] egy Szegsárga kantza a' jobb czombján billegü Bitang Lónak [...]

A = 817. d 14a Aug.

(A)

[...] világos pej Paripa, a' jobb Czombján billegű Bitang Lónak.

A = 817. d 20a August.

(H.)

(PK.)

Egy piros pej kantzát billegűt. Egy Fakó Paripát

(O
15)

billegűt. Egy setét pej Paripát billegűt.

A = 817. d 11a 7br.

(M
21.)

[...] egy pejj paripa melynek bal Czombján bélleg va-

(Sz)

gyon, a' nyakán pedig bal felől bélleg. — Ismét a' bal

(Sz)

(M
21.)

czombján bélleg is, és a' bal lapoczkáján is béllegzőt.

A = 817. d 21a Sept.

(G.Y.)

Egy Pej kantzát a' jobb czombján billegűt. Egy Fekete

Kantzát a' bal czombján billegűt. Egy fekete Paripát a'
jobb czombján billegűt.

A = 817. d 6a Novembr.

Pej Paripát billegűt. Egy fekete kantzát . Fekete
paripát billegűt.

A = 817. d 27a Nov.

4 Ökreinek fel betsülésére [kiküldettek.] Két szőke billegtelen Ökröt, melyek közül az egyik[ne]k a' bal füle egész a' jobb hasított, a' másik[na]k pedig a' jobb füléből alóll, a' balból pedig két helyen van ki véve. Két pirókos szőrű ökröt, melyek közül egyik[ne]k a'

bal farán billeg vagyon, 's a' bal füléből két helyen, a' jobbol pedig egy helyen van ki véve, a' másik[na]k pedig a' bal farán

 billeg vagyon, 's mind a 2 füléből alóll van ki véve.

A = 817. d 29a Decemb.

Szürke Kantzát a' bal farán billegűt.

Anno 1818. Die 24a January.

3 darab bitang marhák: Szöke fenn álló Szarvú ökör, mellynek a

bal szarván
véve, a' bal egész.

billeg vagyon, a' jobb füléből egészen ki van

A = 818. d 21a Febr.

Pej Paripa

forma Billegű Lonak.

Anno 818. d 23a Martii.

[...] pej kantza 4 Esz[ten]dős a bal füléből alól ki van véve, a' bal

czombján

billegű; [...] fekete kanatza 4 Esz[ten]dős bal

czombján

fórma billegű.

Anno 1818 die 7a Aprilis.

[...] fekete kanatza a' bal szemire vak, a' bal czombján

[...] sült szőrű fekete, a' bal czombján

billegű.

Anno 1818. Die 16a Aprilis.

[...] sárga kantza, a' jobb Czombján

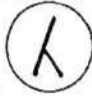
billegű.

A = 818. d 22a april.

Egy 3ad füre kelő fekete kantzát billegűt.

Anno 1818 d 3a Maii.

Egy pejj kantzát, jobb czombján billeg. Egy sült szőrű

kantzát, jobb fülére jegyes billegűt. Egy csödör sült szőrű

 billeg. Egy fekete paripát a' bal első lapotzkáján billeg.

Ao 1818 die 9a May.

[...] szürke Paripa a' bal czombján bill[eg].

Ao 1818. d 20a May.

Egy Daru szőrű Kantzát a' bal czombján Béllegűt. Egy

pej 4ed fű kantza Csikot a' bal farán a' bal czombján

 Billegűt.

A = 1818 die 25a May.

Pej Paripa Lovat a' bal czombján Billeg vagyon. Setet Pej

Paripa Lovat a' bal czombján a' bal Lapotzkáján

Billeg. Deres Kantzát a' jobb czombján Bill[eg]. Deres

P[ari]pát a' jobb farán Billeg. [...] tavalyi Tinót a' jobb

Farán a' jobb füle fetske farkas, a' bal csonka.

A = 818. d 26a May.

Egy Fekete p[ari]pát billegüt. Egy Fekete p[ari]pát billegüt.

Anno 1818 Die 6a Junii.

Őreg pej paripa, a' bal lapoczkáján billegű lovat. 4d fű pej

paripa a' bal czómbján billegű lovat, a' jobb czombján

pedig billegüt.

Ao 1818 21a Juny.

Fekete kantzát a' bal czombján billegűt. Pej Paripát bal
 czombján Billegű. Pej Csödör a' bal tomporán
 Billegű. [...] vak bitang Lovat, melynek a' bal czombján billeg vagyon.

A = 1818 d 23a Juny.

Fias tehén a' bal pofáján Billeg a' jobb farán is
 Billeg. [...] kékes kajla szarvú a' jobb farán Billegű. [...] a' másik Perge Csakó a' bal szarván Billeg vagyon süteve.
 Fekete lovak, az egyiknek a' bal czombján Billeg, a' má-
 sik billegtelen. Fekete Paripa Lo a bal Lapotzkáján Billeg.
 Fekete Paripa Ló a' bal czombján Billeg. Egy sárga Pari-
 pa Ló, a' bal czombján Billegű. Egy szürke tsikó a' bal

czombján **B.** Billeg. Egy Pej Paripa a' bal Farán **Ni.** Bil-
leg. Egy Fekete Kantza Ló a' bal czombján **38.** N[ume]rus
láttzik.

IV. A. 1001. H. 2. KÖTET ADATAIBÓL

Anno 1818. Die 14a Julii.

[...] fekete kantza billegű lovat. [...] deres paripa
 billegűt. ...pej paripa billegűt.

Ao 1818. d 19a July.

Egy Seregely Szürke Lovat a bal czombján , a jobb czomb-
 ján pedig Billegű

Ao 1818 d 24a July.

Fekete Kantza a' jobb czombján Billegűt. Deres Paripát a'
 jobb Farán , bal czombján esmeretlen Billegűt.

Anno 1818. Die 27a Julii.

[...] pej kantza fias a' bal czómbján billegű. [...] fekete
 p[ari]pa a bal farán billegű.

Anno 1818. Die 2a Aug.

[...] szürke csödör a' bal czombján billegüt. Setét pej a' jobb füle hasított, a' balból hátul van kivéve, farkas harapta szartsa

orrú . [...] fekete paripa a' bal farán billeg.

Ao 1818. d 3a Augusti.

[...] perge szarvú röt szörü Billegü bitang ökör.

Anno 1818. Die 9a Aug.

[...] pej kantza, a' hátulsó jobb czómbján billegü. [...] pej

csödör csikó a' hátulsó bal czombján billegüt.

Ao 1818 (?) Aug.

Fekete Paripa a' bal czombján Billeg. Fekete Paripa a'

jobb farán Billeg.

Ao 1818. Die 18a Aug.

[...] fekete paripa billegüt. [...] fekete p[ari]pa

Anno 1818. Die 22a.

[...] fekete szürke p[ari]pa billegü.

Ao 1818 29a Augusti.

[...] setét Pej kantza a' jobb Czombján Billegü, a' bal
czombján pedig Billegü Ló.

Ao 1818. die 24a Aug.

Szőke fen álló szarvú, a bal farán Billegü, a' jobb füléből
hatul ki vett, a' bal fülire Fetske Farkas Meddö Tehén.

Ao 1818. die. 24a Aug.

Fekete Paripa a' jobb Billegü Ló.

Ao 1818. die 25a Aug.

Fekete hódos Csödört a' bal czombján Billegüt. Tavalyi

Fekete Kantza Csikót a' bal farán a bal Fülire hasított. Pej

kantzát a' bal czombján Billegüt. Szeg sárga kantzát a'

bal czombján Billegü. Szörge [szöke] Perge a' jobb Füle

csipkés billegtelen ökröt. Rötös Csakó Billegüt a' bal

czombján. Szöke busa a' bal Farán Billegü Okröt.

Ao 1818 die 26a Aug.

Fekete Paripa az első bal Lapotzkáján Billeg.

Ao 818. d 26a Aug.

[...] egy Fakó a' bal czombján billegü Paripa.

Anno 1818. Die 29a Aug.

[...] pej p[ari]pa billegü. [...] fakó szörű p[ari]pa billegüt.

Ao 1818. die 31a Aug.

Fekete Kantza kis fias Billegü.

Ao 1818 die 3a Septembr.

Pej kantzát a' bal czombján Billegüt. Pej Paripát a' bal
czombján Billegüt.

Ao 818. d. 6a Septembr.

Pej Paripát a' bal czombján billegüt. Egy Fekete Kantzát
a' bal czombján, és bal felöll a' nyakán billegü.

Ao 1818 die 11a Septembr.

Bitang ökörnek, melynek a' bal Pofáján Billeg.

Ao 818. d 16a Septembr.

Pej 3ad fü Kantzát billegüt.

Anno 1818. Die 25a Sept.

[...] szürke kantza belleg a' bal czombján

Ao 818. die 27a Septembr.

(KP)

Fekete Paripa számár órú Billegü Lónak.

Anno 1818. Die 1a Octobr.

(HĪ)

[...] fekete p[ari]pa, a' jobb czómbján billegü Lovat.

Ao 1818. die 18a 8bris.

(SP)

Pej kantza fias a' jobb Czombján, a' bal Czombján pedig

(O)

Billegü.

* * *

Ide kívánczik még egy érdekes égetett billog levéltári kutatásainkból:

A „Hódmezővásárhely Város Tanácsának iratai. IV. B. 1405. b. állag: Tanácsi iratok: 9286/881. Az 1881 év. Nov. 2-án a Hódmezővásárhely város Kapitányi Hivatalához III/46. sz. alatt Jakó Ist-

(L)

vánnak »[...] egy fekete paripa j[obb]: cz[ombján]: ösme-

(L)

retlen b[al]: cz[ombján] billegü lóról szóló elveszett járleta [...]«” ügyében.

A BECSÜJEGYZŐKÖNYVEK ALAPJÁN, FAJTA ÉS TESTTÁJ SZERINT VÉGZETT ÁLLATJELÖLÉSEK HÓDMEZŐVÁSÁRHELYEN

LOVAKNÁL

Testtájat nem jelöltek	57	22,6%
------------------------	----	-------

BAL OLDALON

I. Combon	89	35,3%
II. Faron, tomporon	14	5,5%
III. Lapockán	13	5,2%
IV. Combon + lapockán	7	2,8%
V. Faron + combon	4	1,6%
VI. Nyakon	1	0,4%
VII. Pofán	1	0,4%
VIII. Nyakon + lapockán	1	0,4%
IX. Combon + lapockán + nyakon	1	0,4%
X. Combon + bal füléből alul kivéve	1	0,4%
XI. Faron + bal füle hasított	1	0,4%
XII. Combon + lapockán + sörénye alatt	1	0,4%
Balról összesen	134	53,2%

JOBB OLDALON

I. Combon	33	13,1%
II. Faron (tomporon)	5	2,0%
III. Lapockán	1	0,4%

IV. Jobb fülén a billeg	1	0,4%
V. Jobb oldalán (közelebbi testtáj nincs jelölve)	1	0,4%
Jobbról összesen	41	16,3%

MINDKÉT OLDALON

Balon		Jobbon	Összesen	
I. Fülből hátul + far	+	far + comb	1	0,4%
II. Combon	+	combon	9	3,6%
III. Combon	+	faron	2	0,8%
IV. Faron	+	combon	1	0,4%
V. Lapocka + far	+	far	1	0,4%
VI. Lapocka	+	comb	2	0,8%
VII. Pofa	+	comb	1	0,4%
VIII. Sörény alatt	+	far	1	0,4%
IX. Comb	+	lapocka	1	0,4%
X. fülből hátul kivéve	+	fül hasított	1	0,4%
Mindkét oldalon összesen			20	7,9%

A LÓFÜL-JELÖLÉSEK ÖSSZEFOGLALÁSA

I. Csonka fülű (az oldal nincs megjelölve)	1	0,4%
II. Mindkét füléből alul van kivéve	1	0,4%
III. Bal füléből alul van kivéve	1	0,4%
IV. Bal fülére hasított	1	0,4%
V. Bal füléből hátul van kivéve	1	0,4%
VI. Bal füléből hátul van kivéve, a jobb hasított	1	0,4%
VII. Jobb fülére jegyes (billog van rajta!)	1	0,4%
Fülén (is) jegyzett ló összesen	7	2,8%

SZARVASMARHÁKNÁL

TESTEN

Balon

I. Faron	8	25,00%
II. Combon	2	6,25%

Jobbon

I. Faron	7	21,90%
Testen összesen	17	53,20%

FEJEN

POFÁN

Jobbról	0	0,00%
Balról	2	6,25%

FÜLÖN

(Csak) balon	0	0,00%
--------------	---	-------

Jobbon

I. Csipkés	1	3,12%
II. Csonka	2	6,25%
III. Hasított	1	3,12%
IV. Füléből ki van véve	2	6,25%

MINDKÉT FÜLÉN JELZÉS

Balon

I. Fecskefarokra kivéve	2	6,25%
II. Fecskefarokra kivéve és alul egy helyen	1	3,12%
III. Alul egy helyen kivéve	5	15,60%
IV. Hasított	3	9,40%
V. Fel van csapva	1	3,12%
Összesen	12	37,50%

Jobbon

I. Felül le van csapva	1	3,12%
II. Alul egy helyen kivéve	3	9,40%
III. Fecskefarokra kivéve	2	6,25%
IV. Csipkés	1	3,12%
V. Csonka	2	6,25%
VI. Alul két helyen van kivéve	3	9,40%
Összesen	12	37,50%

SZARVON

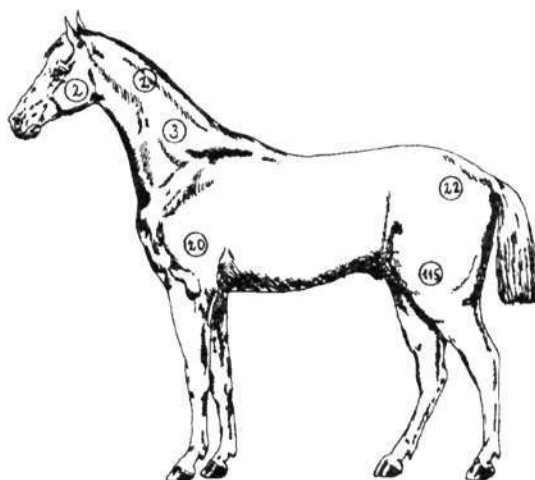
(Csak) jobbon	0	0,00%
Balon	6	18,70%
Mindkét szarvon (balon: 1) (jobbon: 1)	1	3,12%
Összes jel:	8	25,00%

FEJEN ÖSSZESEN

Balon	20	62,50%
Jobbon	15	46,90%
Mindösszesen	35	109,40%

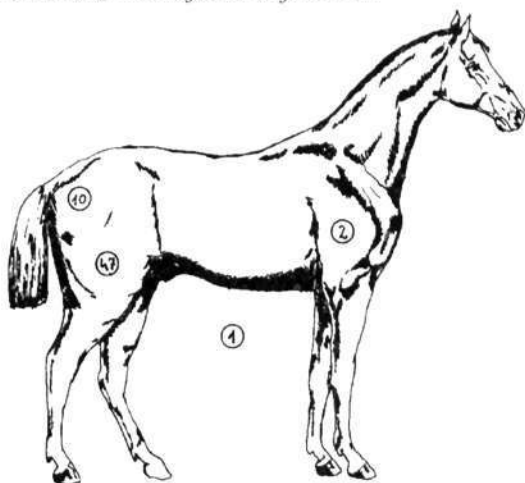
A TESTTÁJAK SZERINT VÉGZETT JELÖLÉSEK ÖSSZEFOGLALÓ ÁBRÁI

A) Lovak bal oldalán

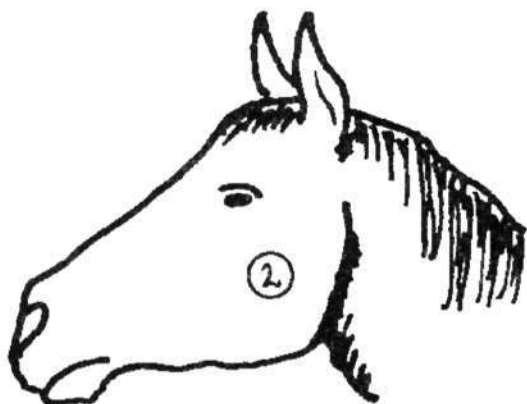

B) Lovak jobb oldalán

① Csak oldalt, de testtáját nem jelölték.

C) A ló bal pofáján alkalmazott bélyeg

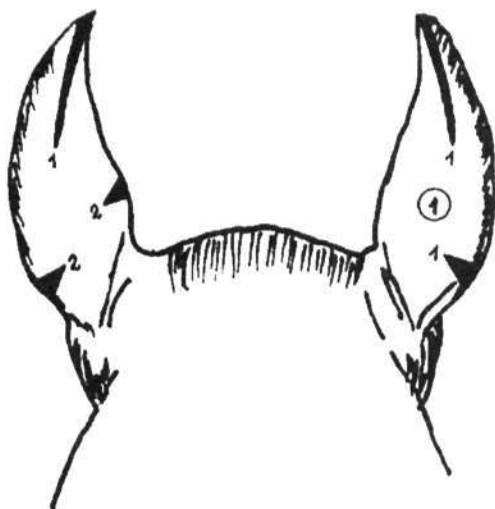

D) „Csonka fülű”

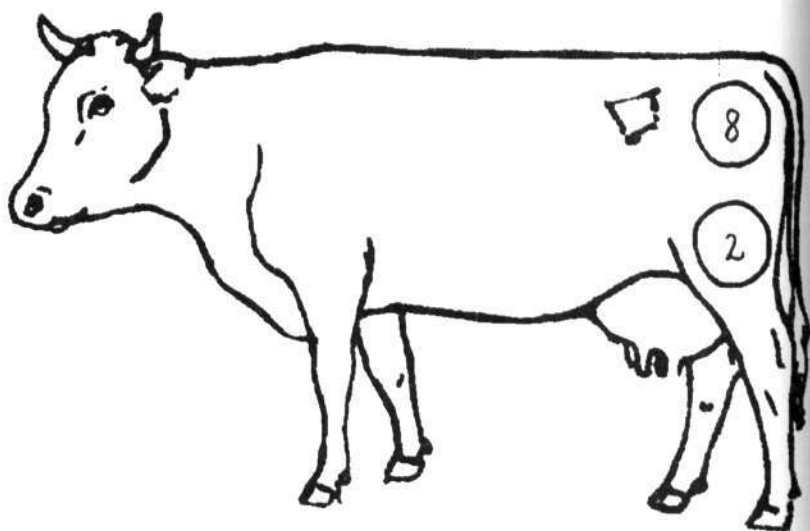
(A meghatározás pontatlan volt. Nem derült ki, hogy melyik fülét és miként csonkolták?)

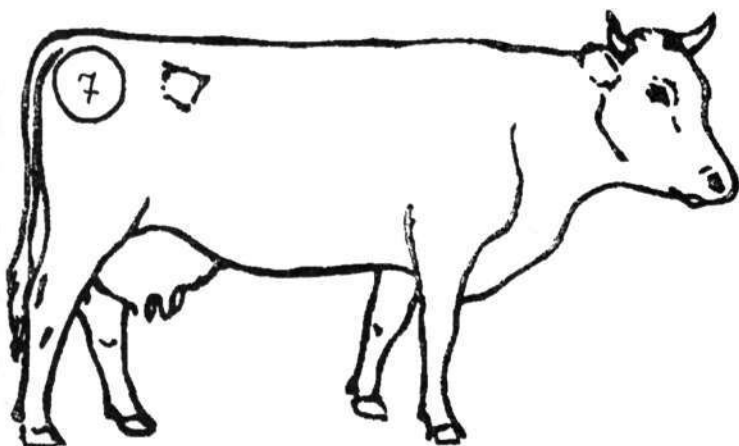
E) A ló fülén alkalmazott jelek

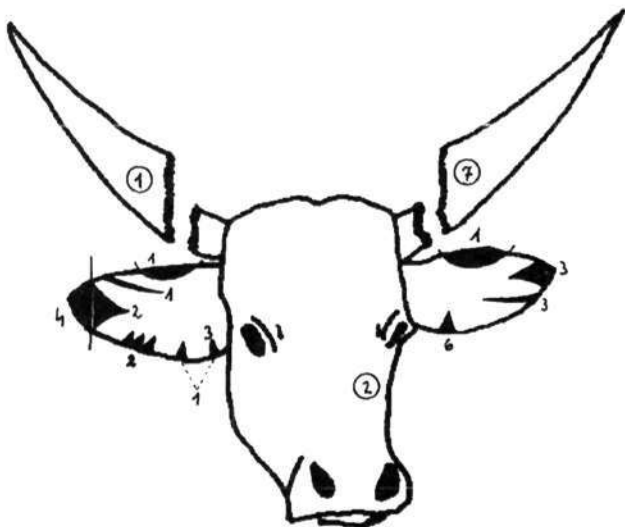
F) Szarvasmarha bal oldalán alkalmazott bélyegeg

G) Szarvasmarha jobb oldalán alkalmazott bélyegek

H) Szarvasmarha fején alkalmazott jelek elhelyezése

TAPASZTALATAINK

1. Elgondolkodtató, hogy a XVIII–XIX. század fordulóján, a vizsgált 23 év alatt, a vásárhelyi becsüjegyzőkönyvek lovakon és szarvasmarhákön kívül más lábasjószág, baromfi jelölését nem említette. Más forrásokból ismert, hogy itt is alkalmaztak tulajdonjegyeket szamarakon, juhokon, sertéseken és különféle baromfin.

2. Fölfigyeltünk arra, hogyan szaporodnak, zsúfolódnak a különböző égetett tulajdonjegyek és füljelölések. Nem egy lábas jószág *mindkét oldalán, több testtáján* is föllelhetők voltak, gyakran mindkét módszerrel: az *égetéssel* és a *fülcsonkítással* járó jelölések. Tárkány Szücs Ernő említi, hogy a XVIII. század végén a környéken mind inkább jelentkezik a **betyárvilág**. A hosszú katonáskodás, a földesúri terhek, a feudalista törvények elől megugrott szegény legények száma egyre nő. A vásárhelyi Pusztá, a gyarapodó *szállástanyák* és a közeli folyók árterei rejtőzködésre alkalmasak. Az állatok jogtalan eltulajdonítása mindennapos, ezért a gazdák minél több jellel igyekeznek *bebiztosítani* és *bizonyítani* személyes jogukat az egyes állatokhoz. Ennek ellenére átbélyegzik, felülbélyegzik, elrontják az eredeti jeleket. Ennek is köszönhető, és valószínűleg annak is, hogy a rosszul alkalmazott jelölések összerosódnak, kinézhetetlenné válnak, mert – a becsük nyelvét használva – szaporodik az „esmeretlen” billegű állat.

3. Mind a lovak, mind a marhák között fel-feltűnik a „farkas harapta” jelzés, amelyet az állat tulajdonságjeleként írnak le. 1810-ben Hódmezővásárhelyen még így hirdettek: „Valakik e' város Lakossai közzül Ujj városra Farkas-kergetés végett el vagyon rendelve, azok még ma dél utánni 1. órára Ló hátakon, jó készülettel a' város házánál meg jelennyenek, és onnan fognak egyenesen Ujj városra el indulni.”¹⁸⁸

4. Feltűnő, hogy a becsükben a szarvasmarhák aránya jóval ki-

¹⁸⁸ Városi Levéltár, Hódmezővásárhely, a Hódmezővásárhely város irataiból: „C” állag IV. 1001. d. 6.: „Pro 18a 9br. 810. publ.” (Ujj város = Hódmezővásárhelynek a XIX. sz. elején betelepült része: ma Újvárosnak hívják.)

sebb, mint a lovaké, holott a valóságban nem ez volt a helyzet. A vizsgált korszakban 32 marhát és 152 lovat becsültek.

5. Fölfigyeltünk arra is, hogy a **paripa** a becsükben talált és értelmezett fogalom szerint nem föltétlenül jelentett herélt, ill. ivartalanított lovat.

6. Mind a lovaknál, mind a marháknál (testen és fejen egyaránt) a *bal oldali jegyelhelyezést* részesítették előnybe. Ennek ellenére, a rajzokról jól látszik, hogy bár kétségtelenül kialakultak azok a főbb testtájak, amelyek jelölését előnybe részesítették, kötöttség még nem volt, és bizony a besütött bélyegzéssel nem egy állatnak az iparilag hasznosítható bőrfelületét is alaposan rongálták, ill. csökkentették.

TÁBLÁK

Az alábbiakban az újonnan összegyűjtött égetett állatbillogokat mutatjuk be. Elsőnek Kovács Eszter gyűjtését (1993) ismertetjük. Forrásdokumentációját a Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Fiók-levéltárában őrizték meg.

„Csongrád vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai:

m) – Jóságforgalmi iratok 1822–1848.

IV. A. 3. 1–3. kötet jegyzőkönyv 4. csomó iratai.

IV. A. 1. fond.

X. Körözesek 1760–1768.

1. d. Egyéb hirdetmények:

Bitang marhák és úti levelek 1822/23–1832. Vásárhelyi kerület
(n. 4.)

Bitang jószágok 1840–1848. Károlyi uradalom (n. 4.)

Úti levelek jegyzőkönyve 1828–1831.

Bitang marhák jegyzőkönyve 1828–1833.”

Ezek az írások tartalmazzák az elkóborolt és a befogott, majd „közpénzen” tartott állatok pontos leírásait.

I. tábla

Kancán talált bélyegek (1-100.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
P	SB	HP	Ω	VII	KG	K	GP	MJ	SH
K	SO	Π	BP	≡	SS	HU	BI	I	FA
ji	=	S	ge	11	Ti	IK	MP	U'	AI
HD	CI	U	SK	A	Ki	ISZ	TM	H'	6
CC	U	W+	KI	V	DJ	2H	SP	-	X
UK	BL	K	5	ŋ	9	=	9	9	AZ
FI	7	λ	5i	δ	C.B.	F	1	2	XC
CL	99	ST	hm	9	M	A0	H'	P	λ
λ	u	TF	π	8	SB	C+	20	δ	83
(R)	WH	k	5	K	R	Q	PI	m	fr

II. tábla

Kancán talált bélyegek (101–190.)

1	8P	2	15	3	S	4	OU	5	W	6	N	7	K	8	TA
9	Q	10	+	11	VH	12	U	13	W	14	U	15	W	16	U
17	OO	18	Q	19	U	20	U	21	LHD	22	U	23	U	24	B
25	U	26	U	27	U	28	U	29	S	30	U	31	U	32	=
33	OM	34	A	35	U	36	*	37	U	38	U	39	U	40	U
41	U	42	U	43	U	44	SG	45	8	46	V	47	GP	48	SzJ
49	U	50	U	51	U	52	U	53	U	54	U	55	F	56	U
57	U	58	U	59	U	60	U	61	U	62	U	63	U	64	U
65	U	66	U	67	U	68	U	69	U	70	U	71	U	72	U
73	U	74	U	75	U	76	U	77	U	78	U	79	U	80	U
81	U	82	U	83	U	84	U	85	U	86	U	87	U	88	U
89	U	90	U	91	U	92	U	93	U	94	U	95	U	96	U

III. tábla

Paripán talált bélyegek (1–100.)

¹ A	² AS	³ JJ	⁴ Q	⁵ VS	⁶ EI	⁷ PI	⁸ HI	⁹ VII	¹⁰ I
¹¹ S	¹² H	¹³ O	¹⁴ S	¹⁵ IF	¹⁶ 3	¹⁷ TIL	¹⁸ Δ	¹⁹ B	²⁰ IB
²¹ M	²² III	²³ BF	²⁴ MI	²⁵ VI	²⁶ S	²⁷ Q	²⁸ SH	²⁹ NE	³⁰ M
³¹ IT	³² +	³³ L	³⁴ S	³⁵ X	³⁶ n	³⁷ TA	³⁸ TJ	³⁹ PL	⁴⁰ N
⁴¹ =	⁴² C	⁴³ F	⁴⁴ SP	⁴⁵ G	⁴⁶ SK	⁴⁷ 1+	⁴⁸ C2	⁴⁹ BK	⁵⁰ A
⁵¹ G	⁵² VE	⁵³ HT	⁵⁴ I	⁵⁵ GI	⁵⁶ ST	⁵⁷ CB	⁵⁸ F	⁵⁹ ♀	⁶⁰ 12-S
⁶¹ Q	⁶² F	⁶³ K	⁶⁴ G	⁶⁵ KJ	⁶⁶ K	⁶⁷ KL	⁶⁸ M	⁶⁹ K	⁷⁰ X
⁷¹ T	⁷² G	⁷³ C	⁷⁴ VS	⁷⁵ A	⁷⁶ JS	⁷⁷ H	⁷⁸ B	⁷⁹ R	⁸⁰ VP
⁸¹ O	⁸² O	⁸³ II	⁸⁴ A	⁸⁵ Y	⁸⁶ I	⁸⁷ K	⁸⁸ S/152	⁸⁹ G3	⁹⁰ A
⁹¹ X	⁹² X	⁹³ 29	⁹⁴ Q	⁹⁵ B	⁹⁶ P	⁹⁷ BP	⁹⁸ P	⁹⁹ P	¹⁰⁰ N72

IV. tábla

Paripán talált bélyegek (101–200.)

1 ¹ SP-VS	2 ² 𐌹	3 ³ 𐌺	4 ⁴ 𐌸	5 ⁵ 𐌹	6 ⁶ 𐌹	7 ⁷ 𐌹	8 ⁸ 𐌹	9 ⁹ 𐌹	10 ¹⁰ 𐌹
11 ¹¹ 𐌹	12 ¹² 𐌹	13 ¹³ 𐌹	14 ¹⁴ 𐌹	15 ¹⁵ 𐌹	16 ¹⁶ 𐌹	17 ¹⁷ 𐌹	18 ¹⁸ 𐌹	19 ¹⁹ 𐌹	20 ²⁰ 𐌹
21 ²¹ 𐌹	22 ²² 𐌹	23 ²³ 𐌹	24 ²⁴ 𐌹	25 ²⁵ 𐌹	26 ²⁶ 𐌹	27 ²⁷ 𐌹	28 ²⁸ 𐌹	29 ²⁹ 𐌹	30 ³⁰ 𐌹
31 ³¹ 𐌹	32 ³² 𐌹	33 ³³ 𐌹	34 ³⁴ 𐌹	35 ³⁵ 𐌹	36 ³⁶ 𐌹	37 ³⁷ 𐌹	38 ³⁸ 𐌹	39 ³⁹ 𐌹	40 ⁴⁰ 𐌹
41 ⁴¹ 𐌹	42 ⁴² 𐌹	43 ⁴³ 𐌹	44 ⁴⁴ 𐌹	45 ⁴⁵ 𐌹	46 ⁴⁶ 𐌹	47 ⁴⁷ 𐌹	48 ⁴⁸ 𐌹	49 ⁴⁹ 𐌹	50 ⁵⁰ 𐌹
51 ⁵¹ 𐌹	52 ⁵² 𐌹	53 ⁵³ 𐌹	54 ⁵⁴ 𐌹	55 ⁵⁵ 𐌹	56 ⁵⁶ 𐌹	57 ⁵⁷ 𐌹	58 ⁵⁸ 𐌹	59 ⁵⁹ 𐌹	60 ⁶⁰ 𐌹
61 ⁶¹ 𐌹	62 ⁶² 𐌹	63 ⁶³ 𐌹	64 ⁶⁴ 𐌹	65 ⁶⁵ 𐌹	66 ⁶⁶ 𐌹	67 ⁶⁷ 𐌹	68 ⁶⁸ 𐌹	69 ⁶⁹ 𐌹	70 ⁷⁰ 𐌹
71 ⁷¹ 𐌹	72 ⁷² 𐌹	73 ⁷³ 𐌹	74 ⁷⁴ 𐌹	75 ⁷⁵ 𐌹	76 ⁷⁶ 𐌹	77 ⁷⁷ 𐌹	78 ⁷⁸ 𐌹	79 ⁷⁹ 𐌹	80 ⁸⁰ 𐌹
81 ⁸¹ 𐌹	82 ⁸² 𐌹	83 ⁸³ 𐌹	84 ⁸⁴ 𐌹	85 ⁸⁵ 𐌹	86 ⁸⁶ 𐌹	87 ⁸⁷ 𐌹	88 ⁸⁸ 𐌹	89 ⁸⁹ 𐌹	90 ⁹⁰ 𐌹
91 ⁹¹ 𐌹	92 ⁹² 𐌹	93 ⁹³ 𐌹	94 ⁹⁴ 𐌹	95 ⁹⁵ 𐌹	96 ⁹⁶ 𐌹	97 ⁹⁷ 𐌹	98 ⁹⁸ 𐌹	99 ⁹⁹ 𐌹	100 ¹⁰⁰ 𐌹

V. tábla

Paripán talált bélyegek (201–271.)

1	A14	2	SM	3	JR	4	Q	5	U	6	3	7	Σ	8	∞	9	∞	10	∞
11	Σ	12	Q	13	LF	14	B	15	U	16	Σ	17	Σ	18	∞	19	∞	20	∞
21	H	22	Σ	23	h	24	Π	25	Σ	26	M	27	U	28	∞	29	∞	30	∞
31	FP	32	SM	33	Q	34	X	35	GR	36	U	37	ME	38	∞	39	∞	40	∞
41	GF	42	SB	43	DN	44	VS	45	Σ	46	JP	47	H2	48	CI	49	CI	50	∞
51	XIU	52	HCQ	53	h	54	Q	55	FP	56	U	57	Q	58	Q	59	Q	60	∞
61	Q	62	Q	63	V	64	h	65	Q	66	Σ	67	S	68	Q	69	Q	70	∞
71	Q	72		73		74		75		76				77		78		79	
81		82		83		84		85		86				87		88		89	
91		92		93		94		95		96				97		98		99	

VI. tábla

Mén- (1–37.) és csikóbélyegek (51–81.)

1	K	2	⌘	3	U	4	AK
5	⊙	12	≡P	13	U	14	P
21	cc	22	≡	23	⌘	24	⊙
31	W	32	TP	33		34	
41		42		43		44	
51	SI	52	CS	53	MI	54	MI
61	BI	62	SA	63	≡P	64	SB
71	⌘	72	P	73	SO	74	KI
81	U	82		83		84	
91		92		93		94	
101		102		103		104	
111		112		113		114	
121		122		123		124	
131		132		133		134	
141		142		143		144	
151		152		153		154	
161		162		163		164	
171		172		173		174	
181		182		183		184	
191		192		193		194	
201		202		203		204	
211		212		213		214	
221		222		223		224	
231		232		233		234	
241		242		243		244	
251		252		253		254	
261		262		263		264	
271		272		273		274	
281		282		283		284	
291		292		293		294	
301		302		303		304	
311		312		313		314	
321		322		323		324	
331		332		333		334	
341		342		343		344	
351		352		353		354	
361		362		363		364	
371		372		373		374	

VII. tábla

Tehénnen talált bélyegek (1-69.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

VIII. tábla

Ökrön talált bélyegek (1–58.)

[illegible]

IX. tábla

Tinó- (1–37.) és üszőbélyegek (61–77.)

1	T	SI	8	Π	10C	HC	6	BO	3	∞	BP	9	IL	10	O
11	TB	NA	18	N	HA	BB	16	TB	13	TP	TA	15	VP	20	VP
21	SJ	L9	23	K	D	NP	24	MP	23	T	OO	28	YF	2	Π
3	Sn	Q	33		2L	L9	36	κ	37	DJ		39		40	
41			48		41	15	46		47		48	48		48	
51			58		51	56	56		57		58	50		60	
61	A	M	63	B1	B	TK	66	K	67	F	7	69	1A	70	L
71	P	HI	73	SP	SI	GI	76	DI	77	Y		78		80	
81			83		84	45	86		87		88	88		80	
91			93		94	50	96		97		98	98		100	

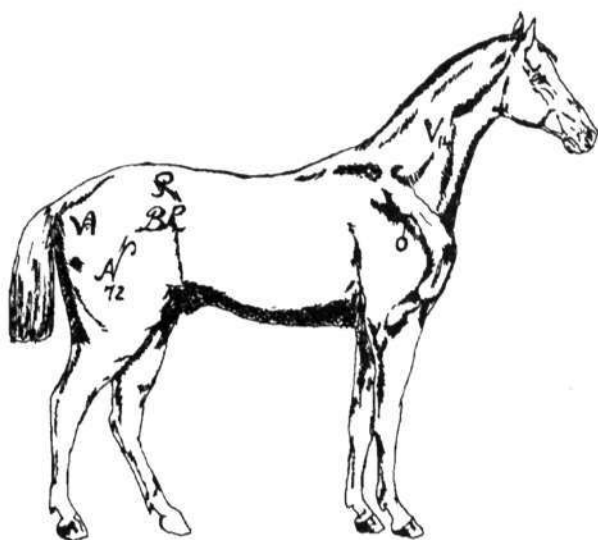
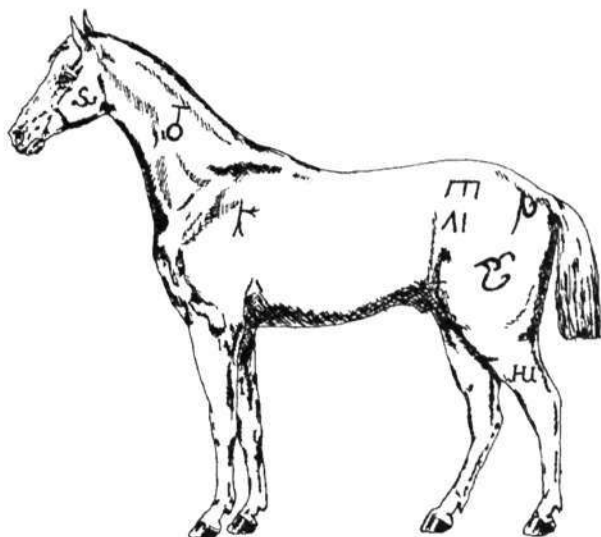
X. tábla

Testtájankénti megoszlás

A BILLOG HELYE																			
	POPA		NYAK		LAPOKA		CSIKÓ		TONTOR		CONB		FAR.		HÁTULÓ		SZARV		ÖR
	TÁJÉK	Bal jobb	TÁJÉK	Bal jobb	TÁJÉK	Bal jobb	TÁJÉK	Bal jobb	TÁJÉK	Bal jobb	TÁJÉK	Bal jobb	TÁJÉK	Bal jobb	TÁJÉK	Bal jobb	TÁJÉK	Bal jobb	
Kanca	Bal jobb	3	-	-	19	5	1	3	2	1	83	33	39	25	1	-	-	-	-
Csodlör		1	-	-	7	1	1	-	-	-	17	7	4	-	-	-	-	-	-
Parina		2	-	5	28	7	-	2	-	-	140	68	25	15	-	-	-	-	-
Csikó		-	-	1	2	-	-	-	1	-	12	5	10	-	-	-	-	-	-
Összesen		6	-	6	56	13	2	5	3	1	252	113	78	38	1	-	-	-	-
Tehén		3	4	-	-	1	-	-	-	-	8	12	30	18	-	-	4	1	5
Üsző		1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	6	4	5	-	-	1	-	-
Tinó		4	1	-	1	-	-	-	-	-	5	1	21	8	-	-	-	1	1
Ökör		2	2	-	1	-	-	-	-	-	5	3	20	12	-	-	13	3	2
Összesen		10	7	-	2	1	-	-	-	-	19	22	75	43	-	-	18	5	8
Szamar		-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-

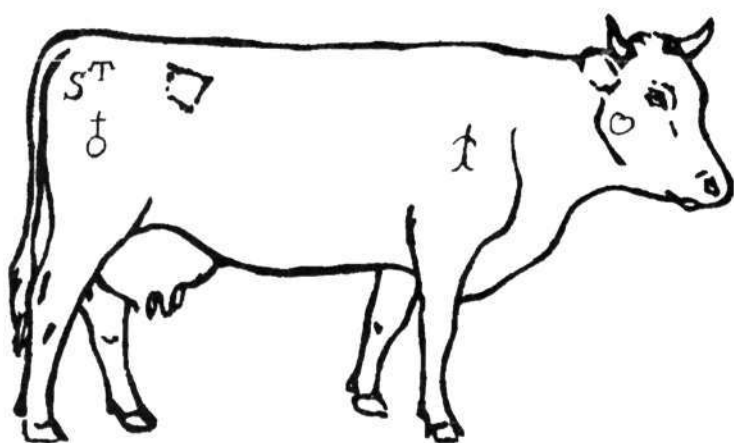
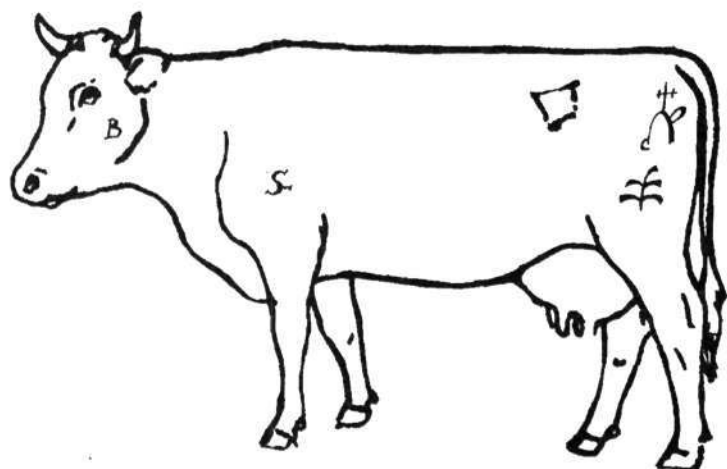
XI. tábla

Lovakon talált bélyegek.

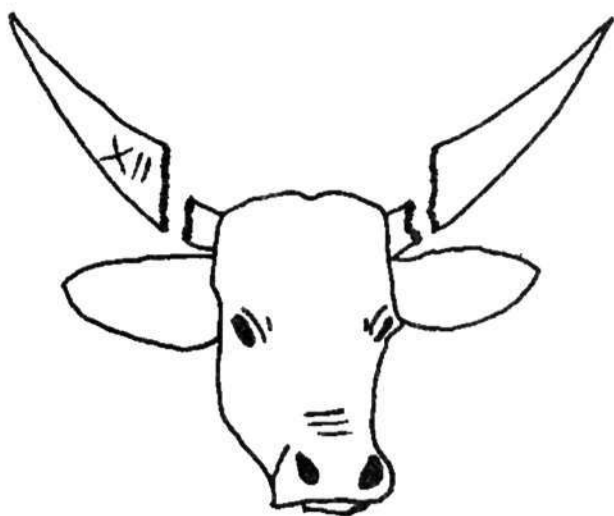
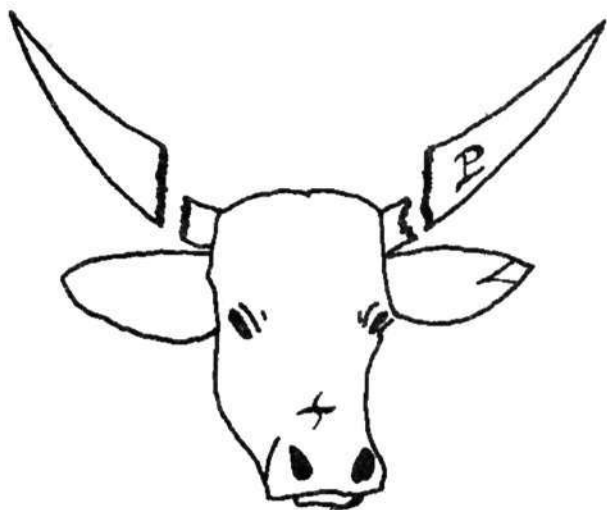
XII. tábla

Szarvasmarhák testén talált bélyegek

XIII. tábla

Szarvasmarhák fején talált bélyegek

XIV. tábla

A feldolgozott bélyegek előfordulási gyakorisága

¹ A	³ AB ₉	¹ AC	¹ AD	¹ AE	¹ AF	¹ AG	¹ AH	¹ AI	¹ AJ	¹ AK	¹ AL	¹ AM	¹ AN
² AS	¹² AV ₁₃		¹⁴ B	¹⁶ BA	¹⁸ BB	²⁰ BC	²² BD	²⁴ BE	²⁶ BF	²⁸ BG	³⁰ BH	³² BI	³⁴ BJ
³ CF	²⁴ BG ₉	²⁶ BI	²⁸ BJ	³⁰ BL	³² BM	³⁴ BN	³⁶ BO	³⁸ BP	⁴⁰ BQ	⁴² BR	⁴⁴ BS	⁴⁶ BT	⁴⁸ BU
⁴ CA	³² CB	³⁴ CD	³⁶ CE	³⁸ CF	⁴⁰ CG	⁴² CH	⁴⁴ CI	⁴⁶ CJ	⁴⁸ CK	⁵⁰ CL	⁵² CM	⁵⁴ CN	⁵⁶ CO
⁵ CSA	⁴² D	⁴⁴ DA	⁴⁶ DB	⁴⁸ DC	⁵⁰ DD	⁵² DE	⁵⁴ DF	⁵⁶ DG	⁵⁸ DH	⁶⁰ DI	⁶² DJ	⁶⁴ DK	⁶⁶ DL
⁶ DS	⁵² E	⁵⁴ EC	⁵⁶ ED	⁵⁸ EE	⁶⁰ EF	⁶² EG	⁶⁴ EH	⁶⁶ EI	⁶⁸ EJ	⁷⁰ EK	⁷² EL	⁷⁴ EM	⁷⁶ EN
⁷ FB	⁶² FG	⁶⁴ FI	⁶⁶ FJ	⁶⁸ FK	⁷⁰ FL	⁷² FM	⁷⁴ FN	⁷⁶ FO	⁷⁸ FP	⁸⁰ FQ	⁸² FR	⁸⁴ FS	⁸⁶ FT
⁸ GG	⁷² GI	⁷⁴ GJ	⁷⁶ GK	⁷⁸ GL	⁸⁰ GM	⁸² GN	⁸⁴ GO	⁸⁶ GP	⁸⁸ GQ	⁹⁰ GR	⁹² GS	⁹⁴ GT	⁹⁶ GU
⁹ HA	⁸² HB	⁸⁴ HC	⁸⁶ HD	⁸⁸ HE	⁹⁰ HF	⁹² HG	⁹⁴ HH	⁹⁶ HI	⁹⁸ HJ	¹⁰⁰ HK	¹⁰² HL	¹⁰⁴ HM	¹⁰⁶ HN
¹⁰ HS	⁹² HT	⁹⁴ I	⁹⁶ IA	⁹⁸ IB	¹⁰⁰ IC	¹⁰² ID	¹⁰⁴ IE	¹⁰⁶ IF	¹⁰⁸ IG	¹¹⁰ IH	¹¹² II	¹¹⁴ IM	¹¹⁶ IS

XV. tábla

A feldolgozott bélyegek előfordulási gyakorisága

IT ₁	IV ₁	IX ₁		J ₅	JB ₁	JC ₅	JD ₂	JF ₆	JG ₁
JI ₂	JJ ₃	JK ₂	JL ₂	JO ₃	JP ₄	JS ₁		K ₈₈	KA ₆
KB ₂₀	KC ₅	KF ₁₀	KG ₇	KI ₄₇	KJ ₁₆	KL ₈	KM ₁₁	KP ₁₂	KO ₆
KS ₁₂		L ₃	LF ₄	LG ₁	LI ₁	LJ ₂	LL ₁	LM ₅	LP ₂
LT ₁		M _{12,1}	MB ₁	MF ₅	MG ₁	MH ₁	MI ₄₇	MJ ₁₀	MK ₁₀
NK ₂	ML ₂	MO ₅	MP ₉	MR ₂		N ₅₅	NA ₅	NB ₁	NC ₅
NF ₂	NG ₆	NI ₉	NJ ₁	NP ₁₂	NP ₂	NV ₁		P ₂₃	P ₁
PC ₁	PD ₁	PF _{2,9}	PG ₁	PI ₄	PJ ₅	PK ₁	PM ₁	PP ₁	PR ₁
PS ₁		R ₁₁	RC ₁	RG ₁	RI ₁	RJ ₅	RM ₁		O _{2,7}
OA ₄	OG ₃	OI ₁₅	OJ ₂	OK ₁	OM ₆	OR ₂		S ₅₂	SA ₄

Másodikként Tomasev Marin gyűjtését (1988) ismertetjük. Forrásdokumentációját a Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Fiókleveztára őrizte meg az 1850 és 1875 között Hódmezővásárhely határában elszökött és befogott állatok jegyzékét tartalmazó önálló, kemény borítású füzetben, amelynek címe: „Bitangjós-
szágok élelmezési jegyzőkönyve”.

XVII. tábla

Paripán talált bélyegek (1–100.)

1	9	18	27	36	45	54	63	72	81	90	99
10	19	28	37	46	55	64	73	82	91	100	109
11	20	29	38	47	56	65	74	83	92	101	110
12	21	30	39	48	57	66	75	84	93	102	111
13	22	31	40	49	58	67	76	85	94	103	112
14	23	32	41	50	59	68	77	86	95	104	113
15	24	33	42	51	60	69	78	87	96	105	114
16	25	34	43	52	61	70	79	88	97	106	115
17	26	35	44	53	62	71	80	89	98	107	116
18	27	36	45	54	63	72	81	90	99	108	117
19	28	37	46	55	64	73	82	91	100	109	118
20	29	38	47	56	65	74	83	92	101	110	119
21	30	39	48	57	66	75	84	93	102	111	120
22	31	40	49	58	67	76	85	94	103	112	121
23	32	41	50	59	68	77	86	95	104	113	122
24	33	42	51	60	69	78	87	96	105	114	123
25	34	43	52	61	70	79	88	97	106	115	124
26	35	44	53	62	71	80	89	98	107	116	125
27	36	45	54	63	72	81	90	99	108	117	126
28	37	46	55	64	73	82	91	100	109	118	127
29	38	47	56	65	74	83	92	101	110	119	128
30	39	48	57	66	75	84	93	102	111	120	129
31	40	49	58	67	76	85	94	103	112	121	130
32	41	50	59	68	77	86	95	104	113	122	131
33	42	51	60	69	78	87	96	105	114	123	132
34	43	52	61	70	79	88	97	106	115	124	133
35	44	53	62	71	80	89	98	107	116	125	134
36	45	54	63	72	81	90	99	108	117	126	135
37	46	55	64	73	82	91	100	109	118	127	136
38	47	56	65	74	83	92	101	110	119	128	137
39	48	57	66	75	84	93	102	111	120	129	138
40	49	58	67	76	85	94	103	112	121	130	139
41	50	59	68	77	86	95	104	113	122	131	140
42	51	60	69	78	87	96	105	114	123	132	141
43	52	61	70	79	88	97	106	115	124	133	142
44	53	62	71	80	89	98	107	116	125	134	143
45	54	63	72	81	90	99	108	117	126	135	144
46	55	64	73	82	91	100	109	118	127	136	145
47	56	65	74	83	92	101	110	119	128	137	146
48	57	66	75	84	93	102	111	120	129	138	147
49	58	67	76	85	94	103	112	121	130	139	148
50	59	68	77	86	95	104	113	122	131	140	149
51	60	69	78	87	96	105	114	123	132	141	150
52	61	70	79	88	97	106	115	124	133	142	151
53	62	71	80	89	98	107	116	125	134	143	152
54	63	72	81	90	99	108	117	126	135	144	153
55	64	73	82	91	100	109	118	127	136	145	154
56	65	74	83	92	101	110	119	128	137	146	155
57	66	75	84	93	102	111	120	129	138	147	156
58	67	76	85	94	103	112	121	130	139	148	157
59	68	77	86	95	104	113	122	131	140	149	158
60	69	78	87	96	105	114	123	132	141	150	159
61	70	79	88	97	106	115	124	133	142	151	160
62	71	80	89	98	107	116	125	134	143	152	161
63	72	81	90	99	108	117	126	135	144	153	162
64	73	82	91	100	109	118	127	136	145	154	163
65	74	83	92	101	110	119	128	137	146	155	164
66	75	84	93	102	111	120	129	138	147	156	165
67	76	85	94	103	112	121	130	139	148	157	166
68	77	86	95	104	113	122	131	140	149	158	167
69	78	87	96	105	114	123	132	141	150	159	168
70	79	88	97	106	115	124	133	142	151	160	169
71	80	89	98	107	116	125	134	143	152	161	170
72	81	90	99	108	117	126	135	144	153	162	171
73	82	91	100	109	118	127	136	145	154	163	172
74	83	92	101	110	119	128	137	146	155	164	173
75	84	93	102	111	120	129	138	147	156	165	174
76	85	94	103	112	121	130	139	148	157	166	175
77	86	95	104	113	122	131	140	149	158	167	176
78	87	96	105	114	123	132	141	150	159	168	177
79	88	97	106	115	124	133	142	151	160	169	178
80	89	98	107	116	125	134	143	152	161	170	179
81	90	99	108	117	126	135	144	153	162	171	180
82	91	100	109	118	127	136	145	154	163	172	181
83	92	101	110	119	128	137	146	155	164	173	182
84	93	102	111	120	129	138	147	156	165	174	183
85	94	103	112	121	130	139	148	157	166	175	184
86	95	104	113	122	131	140	149	158	167	176	185
87	96	105	114	123	132	141	150	159	168	177	186
88	97	106	115	124	133	142	151	160	169	178	187
89	98	107	116	125	134	143	152	161	170	179	188
90	99	108	117	126	135	144	153	162	171	180	189
91	100	109	118	127	136	145	154	163	172	181	190
92	101	110	119	128	137	146	155	164	173	182	191
93	102	111	120	129	138	147	156	165	174	183	192
94	103	112	121	130	139	148	157	166	175	184	193
95	104	113	122	131	140	149	158	167	176	185	194
96	105	114	123	132	141	150	159	168	177	186	195
97	106	115	124	133	142	151	160	169	178	187	196
98	107	116	125	134	143	152	161	170	179	188	197
99	108	117	126	135	144	153	162	171	180	189	198
100	109	118	127	136	145	154	163	172	181	190	199
101	110	119	128	137	146	155	164	173	182	191	200

XVIII. tábla

Paripán talált bélyegek (101–200.)

PI	A	TF	8	A ₈₀	11	N	Z	H	12
LI	22	K	f	J	22	W	N	S	B
K	V	Q	f	5	1	K	T	4	K
JJ	985	TF	VS	K	V	K	T	AP	B
Q	CF	PM	SL	Q	Δ	T	SS	H	CS
SP	VL	VI	SS	NK	Σ	B	P+	TD	AW
SZ	00	DI	H	K	TH	H	A	TC	LT
KA	B	8	CI	V	Δ	Q	A	DK	SZ
ST	B	Q	Q	X	JB	V	FJ	MS	16
9	Q	CI	Q	A	KS	DP	FJ	C	DB

XIX. tábla

Kancán talált bélyegek (1–100.)

BE	BD	SI	JN	Œ	F	AV	A	III	NL
S	O	EM	M	B	V	FJ	SZ	SA	NK
8	SE	M	A	Q	Y	MP	I	F	IR
M	$\frac{G}{33}$	⑤	A	B	di	T	F	KV	IN
EKI	N	♡	G	MD	A	C	F	M	P
Y	JM	Z	W	⊕	KJ	W	RM	W	②
12	E	+	T	J	A	R	X	W	AC
F	R	A	TL	R	B	O	B	M	DE
W	P	C	B	T	H	A	SZ	C	K
K	R	GR	RJ	D	Q	E	m	IB	TF

XX. tábla

Kancán talált bélyegek (101–198.)

5	W	F	M	U	A	K	A	U	Λ	Π	J	M	N
10	W	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37
38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51
52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65
66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79
80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93
94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107
108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121
122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135
136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149
150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163
164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177
178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191
192	193	194	195	196	197	198	199	200	201	202	203	204	205

XXI. tábla

Csödörön talált bélyegek (1–69.)

1	ML	56	∩	SI	LS	Y	A	F	Y	9
11	T	57	M	ML	IE	BV	4	KI	JK	DJ
20	Tm	24	PD	WT	TA	RV	PJ	27	N	23
30	IB	34	V	PI	LS	S	79	HP	Y	34
40	DI	44	MC	H	JD	W	A	CS	TI	44
50	QD	54	M	5	BI	CJ	MP	fr	JK	54
60	O	64	H	6	J	5	W	10	HJ	64

XXII. tábla

Tehémen és üszőn talált bélyegek (1–62.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
AB	19	1	E	CG	B	K	K	K	KJ
211	2	3	4	5	6	7	8	9	TVJ
20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
20	DP	KO	M	OW	NI	ZO	HI	M	SB
30	T	HA	MW	AP	GT	VJ	D	N	NB
40	FF	S	CI	C	M	JZ	M	F	O
50	SS	SS	SS	SS	SS	BC	TC	V	SS
60	DS	IV	SS	SS	SS	P			

XXIII. tábla

Ökrön (1–39.), tinón (61–70.) és bikán (81–82) talált bélyegek

TPX	»	F	O	Z	TT	M	K	G	BA
OM	☉	☿	M	PJ	MT	2	TJ	AC	~
II	☿	KI	K	K	SP	⊙	S	GI	O
SA	JS	NP	PA	D	M	TF	☿	☉	
L	JB	S	VS	KS	Y	NP	MJ	VI	B
BP	TF								

XXIV. tábla

A bélyegek testtájanként talált előfordulása

Állat	Comb		Far		Lapocka		Pofa		Nyak		Hát		Szarv		Összes
	B	J	B	J	B	J	B	J	B	J	B	J	B	J	
Kanca	116	40	19	6	34	6	3		3	3	8	5			243
Paripa	131	47	11	1	27	8	3	1	2	1	4	9			245
Csődör	42	9	4		16	2	1	1		1	1				77
Tehén és üsző	3	5	44	11		1	2	1				1	4	1	73
Ökör	2		41	9	1		1	1					5	1	61
Tinó	2		4	2	2		1								11
Bika			2												2
Összes	296	101	125	29	80	17	11	4	5	5	13	15	9	2	712

XXV. tábla

A talált motívumok összefoglaló táblázata (1–100.)

56	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00
56	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00

XXVI. tábla

A talált motívumok összefoglaló táblázata (101–138.)

1		2	TP	3	17	4		5		6	②	7	+	8	R	9	
10		11		12	E	13		14		15	126	16	②	17		18	
19		20		21		22		23		24	75	25		26		27	
28		29		30		31		32		33	④	34		35		36	

Harmadikként Pásztor Zoltán gyűjtését (1989) ismertetjük. Forrásdokumentációját a Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Fióklevéltára őrizte meg. „Hódmezővásárhely Városi Tanácsának Iratai 1877. IV. B. 1405. b. 356–1800. 1228.; 1877. IV. B. 1405. b. 3152–4650. 1230.; 1876. 7121–8017; 1877. 2–346. 1227.; 1877. IV. B. 1405. b. 1801–3150. 1229.” számok alatt nyilvántartott irataiból, amelyek „elkóborolt, befogott, majd közpénzen tartott állatok” pontos leírását tartalmazzák.

XXVII. tábla

A gyűjtött tulajdonjegyek összesítője

¹ D	² P	³ Ü	⁴ Ž	⁵ i	⁶ m	⁷ S	⁸ LI	⁹ B
¹⁰ KP	¹¹ N	¹² IM	¹³ GA	¹⁴ KK	¹⁵ 33	¹⁶ F	¹⁷ 72.	¹⁸ M
¹⁹ C7	²⁰ IP	²¹ R	²² P _A	²³ K	²⁴ ↑	²⁵ A	²⁶ ⊗	²⁷ Ⓒ
²⁸ M	²⁹ H	³⁰ TF	³¹ ⊕	³² AT	³³ Ö	³⁴ S.G.	³⁵ V	³⁶ 77
³⁷ Ⓐ	³⁸ W	³⁹ A157	⁴⁰ P ₁₆	⁴¹ PK	⁴² ID	⁴³ Ⓐ	⁴⁴ H	⁴⁵ 11
⁴⁶ SZ	⁴⁷ F	⁴⁸ CS	⁴⁹ B	⁵⁰ Q	⁵¹ P	⁵² MF	⁵³ M ₂	⁵⁴ ⊗
⁵⁵ +	⁵⁶ Û	⁵⁷ IX	⁵⁸ M	⁵⁹ C	⁶⁰ K	⁶¹ SS	⁶² P	⁶³ B
⁶⁴ H ₂	⁶⁵ IA	⁶⁶ LS	⁶⁷ MI	⁶⁸ PP	⁶⁹	⁷⁰	⁷¹	⁷²

XXVIII. tábla

Faron talált bélyegek

¹ i	² S S	³ L I	⁴ N
⁵ M	⁶ A A	⁷ C C	⁸ T F
⁹ A T	¹⁰ S. G.	¹¹ W	¹² P
¹³ K	¹⁴ X	¹⁵ C	¹⁶ S S

XXIX. tábla

Combon talált bélyegek

¹ U	² m	³ B	⁴ I M
⁵ K K	⁶ C 7	⁷ R	⁸ K
⁹ T	¹⁰ 7	¹¹ M	¹² O
¹³ V	¹⁴ P K	¹⁵ 1 1	¹⁶ F
¹⁷ C S	¹⁸ B	¹⁹ Q	²⁰ +
²¹ V	²² K	²³ I A	²⁴ P P

XXX. tábla

A tomporon, oldalon, háton, csipőn és lapockán talált bélyegek

¹ P	² Ö	³ K P
⁴ $\frac{cs\ m}{8}$	⁵ SI	⁶ GA
⁷ S	⁸ 3 3	⁹ H
¹⁰ 77	¹¹ 18	¹² 72.
¹³ P ₄	¹⁴ $\frac{D}{16}$	¹⁵ IX

XXXI. tábla

Kancán talált bélyegek

¹ S	² Ö	³ GA	⁴ P ₄	⁵ 7
⁶ CC	⁷ E	⁸ O	⁹ 18	¹⁰ ID
¹¹ 10	¹² H	¹³ SZ	¹⁴ F	¹⁵ W
¹⁶ K	¹⁷ ✉	¹⁸ V	¹⁹ IX	²⁰ M
²¹ K	²² key	²³ B	²⁴ IA	²⁵ LS
²⁶ SI	²⁷	²⁸	²⁹	³⁰

XXXII. tábla

Paripán talált bélyegek

¹ S S	² B	³ I M	⁴ K K	⁵ R
⁶ H	⁷ B	⁸ Q	⁹ +	¹⁰

XXXIII. tábla

Herélt lovon talált bélyegek

¹¹ m	¹² L I	¹³ K P	¹⁴ C 7	¹⁵ S S
-----------------	-------------------	-------------------	-------------------	-------------------

XXXIV. tábla

Tehénen talált bélyegek

¹⁶ i	¹⁷ N	¹⁸ 72.	¹⁹ T F	²⁰ A T
²¹ V	²² W			

XXXV. tábla

Csikón, ökrön, ménen és bikán talált bélyegek.

¹ P	² F	³ D 16	⁴ (S	⁵ U
⁶ M	⁷ S.G.	⁸ T	⁹ 33	¹⁰ A

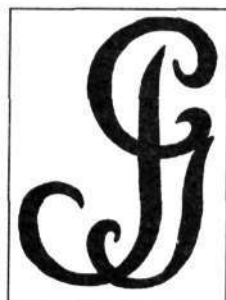
Végezetül az eddig ismertettek közül ide kívánczik néhány különösen érdekes, szép, művészi módon megformált égetett bélyeg, amelyeket a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum gyűjteményéből (1–7.), továbbá Kovács Eszter (8–18.), Pásztor Zoltán (19–35.) és Szentí Tibor (36–45.) gyűjtéséből emeltünk ki.

Velük Főiskolánk egykori főigazgatójának

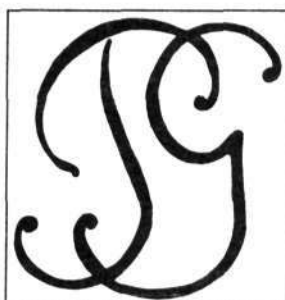
DR. FACSAR IMRÉNEK

az emléket szeretnénk megőrizni, aki az intézményünkben megindult állatjegyek gyűjtőmunkáját szorgalmazta és támogatta.

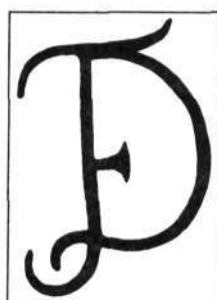
* * *

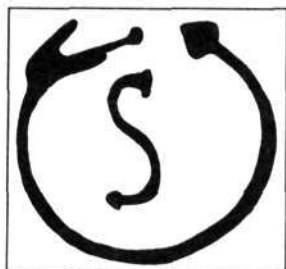
1

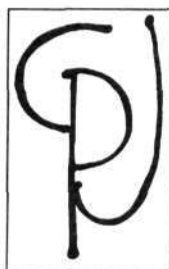
2

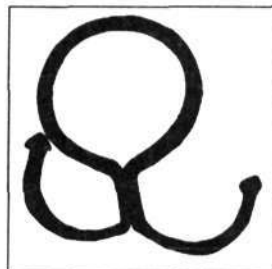
3

4

5

6

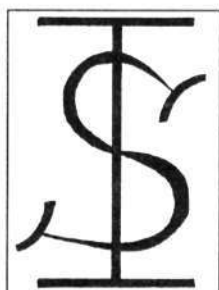
7

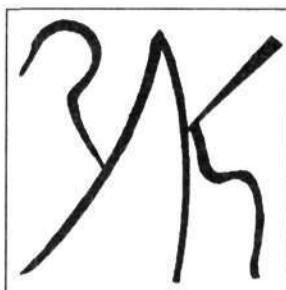
8

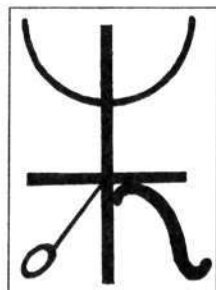
9

10

11

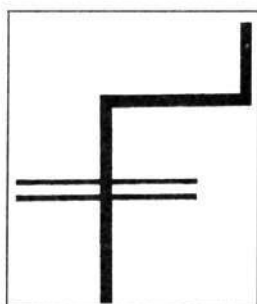
12

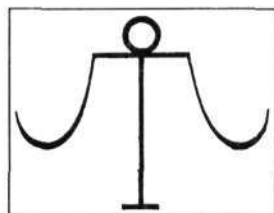
13

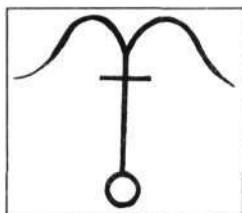
14

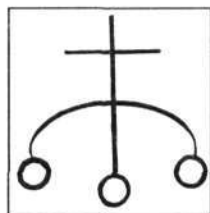
15

16

17

18

19

20

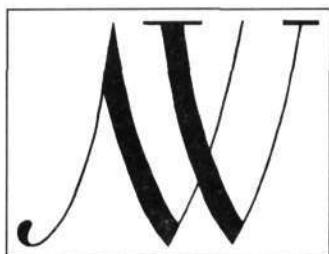
21

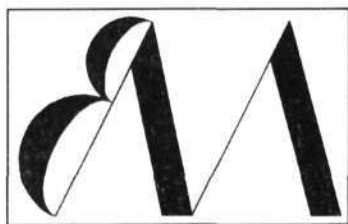
22

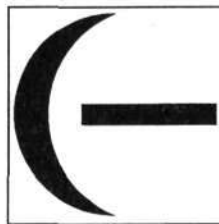
23

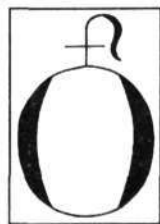
24

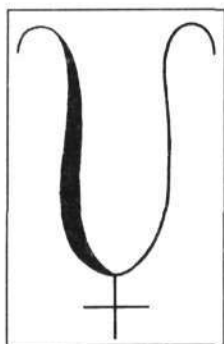
25

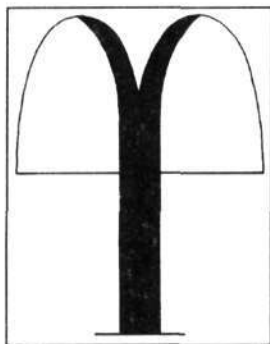
26

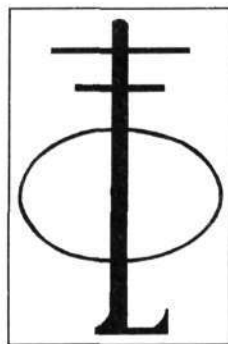
27

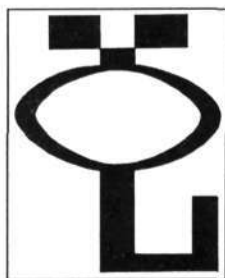
28

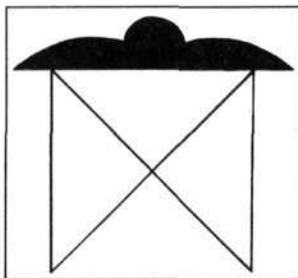
29

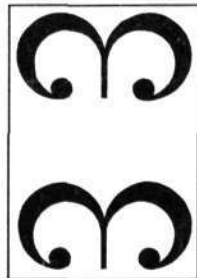
30

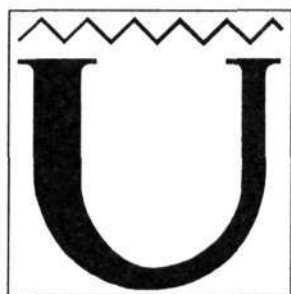
31

32

33

34

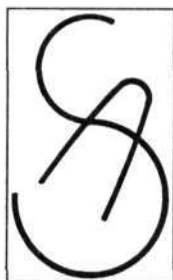
35

36

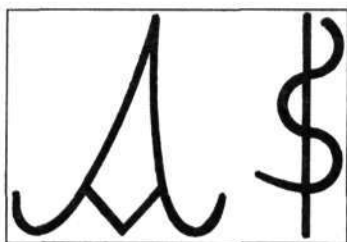
37

38

39

40

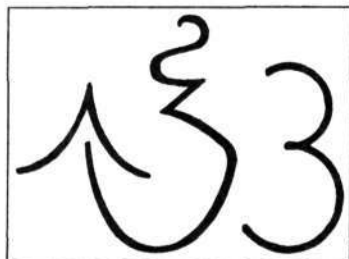
41

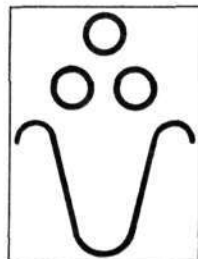
42

43

44

45

A KÖNYV SZERZŐI

DR. BICSÉRDY GYULA

1938. augusztus 6-án született Budapesten. 1956-ban a kiskunhalasi Szilády Áron Gimnáziumban érettségizett. 1961-ben kapott állatorvos-doktori oklevelet a budapesti Állatorvos-tudományi Főiskolán. 1967-ben a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaság-tudományi Karán tejgazdasági és tejipari szakmérnöki képesítést szerzett. 1975-ben az Állatorvos-tudományi Egyetemen állathigiénikus szakállatorvosi oklevelet kapott.

1991–92-ben elvégezte a PHARE szaktanácsadó-oktató tanfolyamát, és vezető szaktanácsadó-oktató végbizonyítványt kapott. Rendszeresen részt vesz szaktanácsadók képzésében, illetve a DATE Mezőgazdasági Főiskolai Karon a *szaktanácsadási ismeretek* tantárgy egyik előadója.

Nős, három gyermeke van.

1961 és 1969 között három község körzeti állatorvosa Hodászban. Közben rövid ideig ellátta a nyírkáti Rákóczi Mgtsz főállattenyésztői feladatait is. 1973–74 között a Bács-Kiskun Megyei Állat-egészségügyi Állomáson állathigiénikus szakállatorvos. 1974 és 1980 között ez utóbbi intézmény igazgatóhelyettes főállatorvosa.

1980. február 1-je óta Hódmezővásárhelyen, a Főiskolai Karon, főiskolai tanár. Nyolc évig tanszékvezető, három évig kutatási igazgatóhelyettes. 1992 szeptembere óta a Kar oktatási főigazgatóhelyettese. 1994. január 1-jétől óta a Tanulmányi és Továbbképzési Osztály vezetője. A profilváltást követően kidolgozta előbb az *állatgyógyászati alapismeretek*, majd az *állategészségtan* című tantárgyak oktatási tematikáját.

Tagja a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Barátainak Köre hódmezővásárhelyi főiskolai csoportjának és a Magyar Állatorvos-történeti Bizottságnak is. Ez utóbbiban az országos vezetőség tagja.

Ezidáig három könyvrészletet, kilenc főiskolai jegyzetet vagy jegyzetrészt és két önálló kiadványt írt önállóan vagy társszerzőkkel. Tudományos publikációinak száma huszonöt, ebből kettő külföldön jelent meg. Közel harminc tudományos ismeretterjesztő cikket, és mintegy négyszázötven hírt, tudósítást, beszámolót, könyvismertetést, nekrológot stb. írt. Ezek közül többet *Szenti Tiborral* közösen írt vagy szerkesztett.

Külföldi tudományos konferencián tíz előadást tartott, míg hazai országos jellegű konferenciákon huszonöt előadással vagy poszterrel szerepelt. A poreci konferencián szekciólevezető-elnök volt. Egy alkalommal tartott vendégelőadást a kielői Christian Albrechts Universitätön.

Számos különböző időtartamú külföldi tanulmányútja közül kiemelendő a kéthónapos kielői tartózkodása.

1992-ben a Szegedi Akadémiai Bizottság pályázatán első díjat nyert pályamunkájával. 1995. november 30-án az MTA Doktori Tanácsa az állatorvos-tudomány kandidátusává nyilvánította.

Életrajzi adatairól és munkásságáról több hazai és külföldi kiadványban olvashatunk.

SZENTI TIBOR

1939-ben Hódmezővásárhelyen iparos családban született. A vásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban 1958-ban érettségizett. 1960-ban Óbudán felsőfokú egészségügyi szakiskolában oklevelet, majd 1979-ben Budapesten, az OTKI Egészségügyi Főiskolai Karán, diplomát szerzett.

Munkahelyei: 1960. október 1-jétől 1980. január 30-ig a Csongrád Megyei KÖJÁL-nál. Az Állatorvos-tudományi Egyetem hódmezővásárhelyi

Állat-egészségügyi Főiskolai Karán, az Állathigiéniai Tanszéken, üzemmérnök-szakoktató. 1980 decemberétől a hódmezővásárhelyi Erzsébet Kórházban dolgozik.

1963-ban megnősült, és két gyermeket neveltek föl.

Több országos néprajzi pályázaton szerepelt, és három I., egy II. és egy III. díjat kapott. Az MTA SZAB-pályázatokon egy I., egy II. és egy III. díjat kapott. 1987-ben egyéves Eötvös József-ösztöndíjban részesült.

Kitüntetései: Sebestyén Gyula-emlékérem és oklevél (1977), a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsától Kiváló Munkáért oklevél (1983), Bölöni György-emlékérem (1989), Hódmezővásárhely Tanácsától Pro Urbe-díj (1989). Társ szerzőkkel a MOVI díja (1990) egy tévé-dokumentumfilmért. Darvas József Irodalmi Emlékdíj (1992), a DATE Állattenyésztési Főiskolai Karának Tiszteletbeli Polgára Emlékérem és Oklevéldíj (1994), Péczely Attila-éremdíj és oklevél (1996).

Önálló kötetben megjelent könyvei: egészségügyben nyolc kötet, ebből hét mentálhigiénés. Néprajzi, szociográfiai, szépirodalmi kötetei: A tanya (1979), Parasztvallomások (1985), Vér és pezsgő (1988), Paráznák (1993), A tetejetlen fán (1997). Társ szerzőkkel együtt írt kötetek: Dombi Kiss Imre: Pokoljárásom (1983), Szent Tibor – Bicsérdy Gyula – Facsar Imre: Marhavész a XIX. század

első felében (1986); Zsótér Gergely: Mindszenti vőfélykönyv (1987), Csorcsán Szűcs Imre: Parasztxersek (1997).

Megjelent fontosabb tanulmányainak, cikkeinek száma száz fölött van. A Magyar Televízió felkérésére, irodalmi forgatókönyvei alapján, Nagy József főoperatőrrel és filmrendezővel együtt, huszonkilenc dokumentumfilmet készített. Összes dokumentumfilmjeinek a száma meghaladja az ötvenet. Dokumentumfotóiból nyolc alkalommal rendeztek kiállításokat (Hódmezővásárhelyen, Székessaton és Debrecenben). Önálló szerzői esteket öt alkalommal tartottak neki. Nyilvános előadásokat több mint százötven alkalommal tartott, művészeti kiállításokat pedig több mint negyven alkalommal nyitott meg.

E KÖTET MEGJELENÉSÉT ANYAGILAG TÁMOGATTÁK

**HÓDMEZŐVÁSÁRHELY
MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA
A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI
REFORMÁTUS EGYHÁZ
A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI
TESTAMENTUM ALAPÍTVÁNY**

Debreceni Agrártudományi Egyetem
Mezőgazdasági Főiskolai Kar

6800 Hódmezővásárhely
Andrássy út 15.

Telefon: (62) 346–466
Telefax: (62) 341–779
E-mail: h8851sin@ella.hu

Ez a könyv az állatjelölések mindeddig legátfogóbb összefoglalását tartalmazza. Az ismert szerzők e kötetben két évtizedes gyűjtő és feldolgozó munkával, a szakma által elért, a tárgyra vonatkozó eredményeket is közreadják.

Munkájuk a tulajdonjegyeket – és ezen belül az állatjelöléseket – történelmi fejlődésükben, az őskori sziklarajzoktól, a rúna- és rovásírástól kezdve összehasonlítják a napjainkig elterjedt bélyegzésekkel. Megannyi, újonnan gyűjtött, archaikus égetett billogjelet mutatnak be, és ismertetik a jelenleg elterjedt állatjelölési módszereket, illetve eszközöket.

Ezt a könyvet, mint szakmailag fontos olvasmányt, kiegészítő tankönyvként ajánljuk az állatorvoslást, agrártudományt, különösen az állattenyésztést tanuló egyetemi és főiskolai hallgatóknak, tanároknak. Állattenyésztésben dolgozó szakembereknek, történelemtudományok, néprajz iránt fogékony muzeológusoknak és érdeklődőknek; illetve mindenkinek, aki nyitott a téma befogadására.

